

2014

VOJENSKÁ OSVETA

Spoločenskovedné semináre
1. časť

10. výročie vstupu Slovenskej republiky do EÚ a NATO

SR sa usilovala o členstvo v EÚ a NATO už od svojho vzniku v roku 1993. Plnoprávnym členom NATO, najsilnejšej politicko-vojenskej aliancie na svete, sa SR stala 29. marca 2004. O mesiac neskôr, 1. mája 2004, vstúpila SR do Európskej únie, jedinečného politického a hospodárskeho zoskupenia demokratických krajín, ktoré v doterajšej histórii európskeho kontinentu nemá obdobu. Členstvu SR v oboch organizáciách predchádzali náročné rokovania a plnenie podmienok, čo si vyžadovalo veľké diplomatické aj praktické úsilie mladého štátu. Vstupom krajín strednej a východnej Európy do EÚ zaniklo umelé rozdelenie Európy, ktoré po II. svetovej vojne symbolizovala železná opona. Vstupom do EÚ a NATO sa SR stala súčasťou medzinárodne uznávaných a rešpektovaných spoločenstiev. Spoločný postup s partnermi z EÚ a NATO zvyšuje vplyv SR na medzinárodnej scéne. Spolupráca pomáha riešiť problémy, ktoré by SR sama nezvládla – zaistenie bezpečnosti štátu, finančnú a hospodársku krízu, problémy energetickej bezpečnosti, zmeny klímy, boj proti terorizmu a i. SR môže ako člen Severoatlantickej aliancie počítať s bezpečnostnými zárukami zo strany spojencov a zároveň si plní záväzky vyplývajúce z členstva. Článok 5 Severoatlantickej zmluvy garantuje SR, v prípade ozbrojeného útoku, pomoc zo strany spojencov, ktorí disponujú najvyspelejšími armádami sveta.

Vojenská OSVETA

Spoločenskovedné semináre

2014
1. časť

Vydavateľ:

Personálny úrad OS SR
Liptovský Mikuláš
Oddelenie výchovných a kultúrnych
činností
Demänová 393
031 01 Liptovský Mikuláš

Redakčná úprava:

Ing. Iveta ČATLOCHOVÁ
tel.: 0960 428166
e-mail: iveta.catlochova@mil.sk

Ing. Gabriela SOTONIAKOVÁ

tel.: 0960 428165
e-mail: gabriela.sotoniakova@mil.sk

Grafická úprava:

Ing. Zdenko ZAŤKO
tel.: 0960 428163
e-mail: zdenko.zatko@mil.sk

2. strana obálky:

10. výročie vstupu SR do EÚ a NATO
Pripravil: Ing. Zdenko ZAŤKO

3. strana obálky:

Ochrana ľudských práv a práv detí
v prípade ozbrojeného konfliktu
Pripravil: Ing. Zdenko ZAŤKO

Rok vydania: 2014

Vydanie: prvé

Náklad: 300 ks

Nepredajné

© Personálny úrad OS SR
Liptovský Mikuláš,
Štáb pre podporu operácií,
Generálny štáb Ozbrojených síl SR,
2014

ISBN 978-80-89609-04-8

Obsah:

Úvodné slovo	2
1. 10. výročie vstupu Slovenskej republiky do Severoatlantickej aliancie Mgr. Matej DROTÁR, M.A.	3
2. 10. výročie vstupu Slovenskej republiky do Európskej únie Mgr. Anita ŠUJANOVÁ, M.A.	11
3. Slováci v československých légiách (1914 – 1918) Mgr. Peter CHORVÁT, PhD.	21
4. Ochrana ľudských práv a práv detí v prípade ozbrojeného konfliktu PhDr. Daniela GEISBACHEROVÁ, CSc.	34
5. Vojenský priebeh Slovenského národného povstania PhDr. František CSÉFALVAY, CSc.	60

Publikácia je určená pre vnútornú potrebu Ozbrojených síl Slovenskej republiky na zabezpečenie spoločenskovedných seminárov profesionálnych vojakov a vybraných skupín zamestnancov Ozbrojených síl SR.

Príspevky vyjadrujú názory autorov a nemusia byť totožné so stanoviskom vydavateľa a redakcie.

Texty článkov neprešli jazykovou úpravou.

Bezplatné rozširovanie do útvarov a zariadení ozbrojených síl zabezpečuje vydavateľ.

POZNÁMKY

ÚVODNÉ SLOVO

Rok 2014 je rokom viacerých významných výročí. 28. júla si pripomenieme sté výročie vypuknutia prvej svetovej vojny, najkrvavejšieho vojenského konfliktu v dejinách ľudstva. V auguste venujeme spomienku 70. výročiu Slovenského národného povstania, ktoré sa začalo 29. augusta 1944 ako ozbrojené povstanie slovenských povstaleckých jednotiek proti vstupu nemeckého Wehrmachtu na slovenské územie. V marci oslávime 10. výročie podpísania protokolu o pristúpení Slovenskej republiky k Severoatlantickej aliancii, ktorá je základom bezpečnosti Slovenskej republiky. Pred 10 rokmi sa Slovenská republika stala aj súčasťou Európskej únie, ktorá je základným prostredím ovplyvňujúcim každodenný život a dianie na Slovensku a umožňuje, aby sa občania cítili bezpečne politicky, ekonomicky i sociálne.

Z tohto dôvodu sú témy spoločenskovedných seminárov v roku 2014 orientované na tieto historické udalosti. Ďalšie spoločenskovedné semináre sú venované nemenej dôležitým témam, ako sú porušovanie a ochrana ľudských práv, etický kódex, psychologická starostlivosť o vojakov v operáciách medzinárodného krízového manažmentu, prejavy intolerancie v OS SR a často diskutovaná téma – nový zákon o štátnej službe profesionálnych vojakov OS SR.

Redakcia

Tematický plán spoločenskovedných seminárov v roku 2014

Mesiac	Tematika SVS	Počet hodín	Poznámka
Január	Hlavné úlohy útvaru (jednotky) v roku 2014 a spôsoby ich plnenia.	4	Tematika zabezpečená VÚ
Február	Etický kódex profesionálneho vojaka.	4	Vojenská osвета 2/2010
Marec	10. výročie vstupu Slovenskej republiky do Severoatlantickej aliancie. 10. výročie vstupu Slovenskej republiky do Európskej únie.	4	Vojenská osвета 1/2014
Apríl	Slováci v československých légiách (1914 – 1918).	4	Vojenská osвета 1/2014
Máj	Ochrana ľudských práv a práv detí v prípade ozbrojeného konfliktu.	4	Vojenská osвета 1/2014
Jún	Vojenský priebeh Slovenského národného povstania.	4	Vojenská osвета 1/2014
September	Psychologická starostlivosť v kontexte pôsobenia v operáciách medzinárodného krízového manažmentu – východiská, súvislosti, otázky.	4	Vojenská osвета 2/2014
Október	Predchádzanie všetkým formám diskriminácie, rasizmu, xenofóbie, antisemitizmu a ostatným prejavom intolerancie v OS SR.	4	Vojenská osвета 2/2014
November	Slováci v rakúsko-uhorskej armáde počas prvej svetovej vojny (1914 – 1918).	4	Vojenská osвета 2/2014
December	Vplyv nového zákona o štátnej službe profesionálnych vojakov OS SR na výkon štátnej služby, porovnanie a zmena podmienok.	4	Vojenská osвета 2/2014

10. VÝROČIE VSTUPU SLOVENSKEJ REPUBLIKY DO SEVEROATLANTICKEJ ALIANCIE

Mgr. Matej **DROTÁR**, M.A.

ÚVOD

10. výročie vstupu Slovenskej republiky do Severoatlantickej aliancie (ďalej len „Aliancia“) je spolu s integráciou do európskych štruktúr najvýznamnejší úspech v dejinách samostatnosti Slovenskej republiky. V zavŕšení euroatlantickej integrácie sa snúbi dlhoročná snaha Slovenskej republiky o prinavrátenie sa na mapu Európy a potvrdenie, že Slovenská republika tvorí neoddeliteľnú súčasť západného dedičstva. Reflexia prvej dekády riadneho členstva v Aliancii poskytuje preto vhodný priestor na analýzu stavu v akom sa Slovenská republika za uplynulé roky nachádza a kam smeruje.

1 STRUČNÁ HISTÓRIA A ŠTRUKTÚRA SEVEROATLANTICKEJ ALIANCIE

Prvá kapitola je venovaná základným informáciám o Aliancii a je koncipovaná ako úvodné pozvanie do problematiky. Bez základných znalostí historických súvislostí a organizačnej štruktúry by bolo náročné zasadiť príbeh Slovenskej republiky do kontextu.

Obrázok 1: NATO

1. 1 História Severoatlantickej aliancie

Vznik Organizácie severoatlantického paktu (ďalej len „NATO“) 4. apríla 1949 sa často spája s reakciou Západu na komunistický puč v Československu po druhej svetovej vojne. Zadržiavanie sovietskeho vplyvu v Európe však nebolo jediným dôvodom pre vznik NATO, tým bola aj snaha o zabránenie opätovnému nárastu nacionalistických militaristických tendencií a podpora politickej integrácie v Európe, a to prostredníctvom výraznej americkej vojenskej prítomnosti v Európe a ekonomickej podpore vojnou postihnutým krajinám prostredníctvom Marshallovho plánu.

POZNÁMKY

Základným obranným stavebným pilierom NATO bola a je Severoatlantická zmluva, ktorá *inter alia*, pre garancie transatlantickej bezpečnosti obsahuje bezprecedentný článok 5 o kolektívnej obrane, ktorý ozbrojený útok na akéhokoľvek člena definuje ako útok na celú Alianciu. Samotná zmluva však v počiatkoch neriešila inštitucionálnu základňu, ktorej nástojčivosť vyprovokoval test nukleárnej bomby Sovietskym zväzom v roku 1949 a Kórejská vojna v roku 1950. Vznik permanentného civilného sekretariátu a Vrchného velenia spojeneckých síl v Európe (*SHAPE – Supreme Headquarters Allied Powers Europe*) bol preto prirodzenou reakciou na vzniknuté udalosti. V päťdesiatych rokoch dvadsiateho storočia došlo k prvej vlne rozširovania NATO o Grécko, Turecko a SRN. Komunistický blok na to reagoval v roku 1955 vytvorením vlastnej vojenskej organizácie, ktorá mala z pohľadu soviетov prispieť k zaručeniu mocenského ekvilibria v Európe – Varšavskej zmluvy. Výstavba Berlínskeho múru v roku 1961 a implementácia Brežnevovej doktríny prostredníctvom invázie do Československa v roku 1968 mali byť poslednými trpkými udalosťami pred obdobím uvoľňovania pomerov v povojnovej Európe.

Obdobie *Détente* bolo charakterizované, *inter alia*, *Ostpolitik* Willyho Brandta, zmenou Doktríny *Massive Retaliation* na tzv. Doktrínu *Flexible Response*, ktorá mala po Kubánskej jadrovej kríze zamedziť použitiu jadrových zbraní. Vznik Konferencie pre bezpečnosť a spoluprácu v Európe v roku 1973 a následná implementácia Helsinského finálneho aktu však boli poslednými snahami o predĺženie obdobia *Détente*, ktoré ukončila sovietska invázia do Afganistanu v roku 1979 a rozmiestnenie rakiet *SS-20 Saber* a amerických jadrových nosičov *Pershing II* na území Európy.

Po rozpade Sovietskeho zväzu bolo NATO konfrontované s novými úlohami, ako i s hľadaním odpovede pre odôvodnenie svojej existencie. Tá nestratila opodstatnenie s pádom Berlínskeho múru, práve naopak. NATO sa po roku 1991 stalo grantom paneurópskej bezpečnostnej štruktúry, čo potvrdil aj vznik Rady euroatlantického partnerstva v roku 1991. Rada mala umožniť dialóg s partnermi zo Strednej a Východnej Európy a Strednej Ázie a predznamovala tak ich neskoršiu integráciu. Podobné snahy vyvíjala Aliancia aj smerom ku krajinám ako Egypt, Izrael, Jordánsko, Mauretánia, Maroko či Tunisko, a to prostredníctvom Stredoziemského dialógu z roku 2000.

Prvým testom opodstatnenosti Aliancie bola vojnová kríza v Juhoslávii, ktorá primäla NATO k aktívnemu angažovaniu sa a neskôr aj k implementácii záverov Daytonskej mierovej dohody z roku 1995 a následnému predaniu zodpovednosti Európskej únii v roku 2004. Udalosti z deväťdesiatych rokov, vrátane Kosovskej krízy, utvrdili členské krajiny NATO v názore, že mocenské vákuum vo Východnej Európe neprispieva k stabilite, a preto bola vytvorená iniciatíva Partnerstvo za mier, ktoré neskôr znamenalo integráciu prvých postsocialistických krajín – Českej republiky, Maďarska a Poľska – do NATO po samite vo Washingtone v roku 1999.

S príchodom nového milénia bolo NATO prvýkrát vo svojej histórii konfrontované s faktom, že politická nestabilita v odľahlých regiónoch sveta môže mať výrazne

negatívne konzekvencie pre vnútorný priestor Aliancie. Teroristické útoky na New York a Washington v roku 2001, Madrid v roku 2004 a Londýn v roku 2005 sú smutným mementom tohto tvrdenia. Fenomén organizovaného terorizmu si vyžiadala unikátnu reakciu NATO, ktorá v roku 2001 počas operácie Trvalá sloboda zvrhla vládu Talibanu v Afganistane a neskôr na základe rezolúcie 1386 z roku 2003 začala svoju najväčšiu operáciu medzinárodného krízového manažmentu vo svojej histórii – ISAF. Aliancia sa v novom tisícročí sústredila aj na vzťahy s Ruskom, pričom od roku 2002 sú bilaterálne vzťahy oboch subjektov medzinárodného práva riadené prostredníctvom Rady NATO – Rusko. Do roku 2009 umožnilo NATO integráciu ďalších deviatim krajinám bývalého východného bloku vrátane Slovenskej republiky. V roku 2011 počas vojny v Líbyi demonštrovalo NATO schopnosť spolupracovať aj s inými medzinárodnými organizáciami – OSN či Arabskou ligou. Spoľahlivosť a odhodlanosť čeliť nestabilite a bezpečnostným výzvam tak dodnes robí z NATO jeden z najúspešnejších integračných príbehov povojnovej Európy.

1. 2 Štruktúra Severoatlantickej aliancie

NATO si počas viac než siedmich desaťročí svojej existencie vytvorilo pomerne rozsiahlu organizačnú štruktúru, ktorej základ tvorí civilná časť, vojenská časť a podriadené organizácie a agentúry.

V rámci civilnej štruktúry je najdôležitejšia triáda NATO HQ, stáli predstavitelia a národné delegácie a medzinárodný štáb. NATO HQ, alebo tiež ústredie, je politické a administratívne centrum Aliancie a tiež sídlo Severoatlantickej rady. Je situované v Bruseli a poskytuje platformu pre diskusiu a dosiahnutie konsenzu pri rozhodnutiach všetkých členských štátov Aliancie. Jedným z najdôležitejších pracovných mechanizmov pri rozhodovacom procese v rámci NATO HQ sú teda formálne a neformálne konzultácie zástupcov národných delegácií. Ročne sa udeje viac než päť tisíc stretnutí národných delegácií či expertných skupín, ktoré NATO HQ navštevujú. Národné delegácie členských krajín tvoria ďalšiu dôležitú súčasť civilnej štruktúry. Disponujú *de facto* štatútom veľvyslanectva a zodpovedajú sa vysielajúcim vládam. Úlohou delegácií je tak reprezentovať národné štáty a prispievať tak ku konzultačnému procesu, ktorého cieľom je prijímanie kolektívnych rozhodnutí. Každá členská krajina je reprezentovaná v každom výbore Aliancie na každej úrovni a disponuje tiež stálym miestom v rámci Severoatlantickej rady. Konzultácie v rámci národných delegácií, resp. medzi nimi majú neoceniteľný prínos pre komunikáciu národných stratégií a hľadanie kompromisu. Poslednou veľkou súčasťou civilnej štruktúry NATO je NATO IS, teda medzinárodný štáb. Ide o expertné a administratívne agentúry, ktorých primárnou úlohou je poradná a podporná činnosť národným delegáciám v rámci NATO HQ. Medzinárodný štáb sa zodpovedá generálnemu tajomníkovi NATO a primárne sa sústreďuje na produkciu štúdií, posudkov, prejavov a iných výstupov súvisiacich s každodennou politicko-vojenskou agendou Aliancie.

Vojenská štruktúra Aliancie pozostáva z Vojenského výboru a jeho výkonného orgánu Medzinárodného vojenského štábu – NATO IMS, ktorý je v konečnom dô-

POZNÁMKY

sledku zodpovedný za to, že rozhodnutia prijaté na úrovni Severoatlantickej rady alebo Vojenského výboru budú pretavené do praxe na rôznych úrovniach jednotlivými vojenskými orgánmi. Medzinárodný vojenský štáb slúži ako spojenie medzi politickými orgánmi Aliancie prijímajúcimi rozhodnutia a rôznymi orgánmi strategického velenia, ako napr. *SACEUR – the Supreme Allied Commander Europe* alebo *SACT – the Supreme Allied Commander, Transformation*. Medzinárodný vojenský štáb má k dispozícii päť rovnocenných sekcií na podporu svojej činnosti pre Vojenský výbor. Prvou je Plánovacia a politická sekcia, ktorá má v gescii plánovanie, obrannú politiku, strategickú úroveň plánovania, agendu zbraní hromadného ničenia, či jednotky okamžitej reakcie, tzv. *NATO Response Forces*. Druhou je Operačná sekcia, ktorá sa zaoberá vojenským manažmentom, vojensko-politickým angažovaním Aliancie v zahraničí a pomáha definovať vojensko-strategický postoj v dlhodobom výhľade. Treťou je Spravodajská divízia, ktorá poskytuje všetkým ostatným sekciám informačnú činnosť, pričom úzko spolupracuje aj so spravodajskými agentúrami členských štátov. Sekcia spolupráce a regionálnej stability sa sústreďuje na zabezpečovanie dialógu s inštitúciami a programami ako napr. Rada NATO – Rusko, Komisia NATO – Ukrajina, Partnerstvo za mier, Iniciatíva Istanbulskej spolupráce, atď. Poslednou z päťice sekcií je Sekcia logistiky a zdrojov, ktorá má v portfóliu podporu štábu so záležitosťami súvisiacimi s logistikou, zdravotnou starostlivosťou, výzbrojou či aktivitami výskumu a vývoja.

Poslednou veľkou úrovňou subsumovateľnou v rámci aliančnej štruktúry sú podriadené organizácie a agentúry. Tie zabezpečujú rozličné služby pre fungovanie Aliancie, ako napr. podpora a logistika, komunikácia a zber informácií, veda a technológie, programová podpora, vzdelávanie a výcvik, či činnosť akreditovaných centier výnimočnosti.

Reflektujúc cieľové auditórium tohto príspevku, bude záverečný priestor druhej podkapitoly venovaný *National Defence College – NDC*. Primárnou úlohou najdôležitejšej vzdelávacej inštitúcie Aliancie je prispievať k efektívnosti a súdržnosti NATO, posilňovať strategickú úroveň myslenia v politicko-vojenských otázkach a vytvoriť centrum vzdelávania, štúdia a výskumu prostredníctvom prípravy vybraných dôstojníkov a predstaviteľov členských krajín na multinárodné negociačné procesy a vyučovacím procesom slúžiacim na dosiahnutie širších cieľov Aliancie. Jednou z najmodernejších foriem vzdelávania v tomto kontexte je *Advance Distance Learning*, teda niečo ako vzdelávanie na diaľku prostredníctvom on-line kurzov, ktoré znamenajú revolučný prístup a budúcnosť vo vzdelávaní. On-line kurzy sú odporúčaným doplnkovým vzdelaním v oblasti fungovania Aliancie, jej misie, štruktúry, zložitých a náročných procesov rozhodovania vo vnútri Aliancie, jej angažovania v operáciách medzinárodného krízového manažmentu a v iných dôležitých oblastiach.

2 SLOVENSKÁ REPUBLIKA V SEVEROATLANTICKEJ ALIANCII

POZNÁMKY

Cieľom druhej kapitoly je poskytnúť stručnú analýzu dvoch kľúčových tém súvisiacich s členstvom Slovenskej republiky v NATO. Po prvé pôjde o reflexiu vnútropolitických výziev, ktorým musela Slovenská republika čeliť na začiatku nového milénia, kedy sa už seriózne pripravovala na vstup do Aliancie. Druhá podkapitola sa venuje najvýraznejším úspechom, ktoré Slovenská republika dosiahla ako riadny člen Aliancie.

2. 1 Vnútropolitické výzvy nového milénia v súvislosti s členstvom Slovenskej republiky v Severoatlantickej aliancii

Prvá výzva, ktorá poznamenala vnútropolitický vývoj Slovenskej republiky pred vstupom do Severoatlantickej aliancie, súvisela s delbou moci medzi prezidentom a predsedom vlády, resp. ministrom obrany. Bolo nevyhnutné, aby zákon jasne vymedzoval kto je zodpovedný za obranu a bezpečnosť v čase vojny a mieru, a tiež kto menuje vysokých vojenských funkcionárov. Vo februári 2001 Slovenská republika ústavným zákonom umožnila participáciu slovenských vojakov v zahraničných operáciách s mandátom NATO. Po útoku na WTC v septembri 2001 Slovenská republika, okrem otvorenia svojho vzdušného priestoru USA, vyslala v roku 2002 do Afganistanu v rámci misie Trvalá sloboda svoj prvý kontingent štyridsiaticich ženistov. Tieto udalosti jasne demonštrovali, aké nevyhnutné bolo v rámci vnútropolitkej diskusie cizelovať vzťahy medzi najvyššími štátnymi predstaviteľmi pokiaľ ide o zodpovednosť v otázkach bezpečnosti a obrany štátu. Výsledkom bolo zriadenie Bezpečnostnej rady Slovenskej republiky a prijatie trojice kľúčových zákonov o zmene právneho stavu, o jednotnom velení a o povinnej vojenskej službe.

Druhým kľúčovým bodom, ktorý bolo nevyhnutné aj v súvislosti s pripravovaným samitom v Prahe vyriešiť, bola úloha parlamentu vo vzťahu dohľadu Národnej rady Slovenskej republiky nad obranným rozpočtom. Kľúčovou bola tiež idea, aby bolo opozícii umožnené poskytovanie transparentných informácií a možnosť konzultácie v Zahraničnom výbore a vo Výbore pre obranu a bezpečnosť.

Tretia požiadavka súvisela s kontrolnou činnosťou vlády generálneho štábu v čase mieru prostredníctvom civilného ministerstva obrany. Manažment ministerstva obrany mal byť zodpovedný za prípravu obranného rozpočtu, mal mať prístup k spravodajským informáciám, podieľať sa na strategickom plánovaní a na akvizícii zbraňových systémov a v neposlednom rade mal mať v gescii kariérny a personálny rozvoj vojakov a civilných zamestnancov ministerstva. V januári 2001 zaznamenalo ministerstvo obrany a generálny štáb rozsiahle organizačné zmeny, ktoré nepochybne prispeli k posilneniu slovenských integračných ambícií vo vzťahu k NATO. V roku 2001 bola rovnako prijatá trojica strategických dokumentov, ktoré boli nevyhnutné pre potvrdenie slovenských integračných ambícií – Bezpečnostná stratégia, Obranná stratégia a Vojenská stratégia. V roku 2002 bol na základe odporúčaní ministerstva obrany prijatý Plán vzdušných síl a Armádny model 2010. Oba doku-

POZNÁMKY

menty prešli schvaľovacím procesom v parlamente a potvrdili ambíciu Slovenskej republiky nielen revidovať obranno-bezpečnostný rezervoár myšlienok a prispôbiť ho tak novým výzvam, ale konať tak na základe úzkej kooperácie exekutívnej a legislatívnej moci. V tomto období boli predstavené aj niektoré projekty transparentnej akvizície vojenského materiálu, ako napr. vozidlá Aligátor ASC, húfnice Zuzana či radary P-37.

Štvrtým a veľkým záverečným predvstupovým problémom bola nutnosť obnovy prestíže, kredibility, dôvery a spoľahlivosti v Armádu Slovenskej republiky. Bolo nevyhnutné, aby boli silové zložky štátu odpolitizované, profesionalizované a dané pod efektívnu civilnú kontrolu. S tým súviselo aj navýšenie rozpočtovej kapitoly obrany a hlavne mimoriadne náročná úloha komunikovať verejnosti, že obrana nie je zadarmo. Bolo nevyhnutné začať s obmenou zbraňových systémov a modernizáciou materiálneho vybavenia ozbrojených síl. V rámci kompenzácie ruského dlhu síce Armáda Slovenskej republiky získala stíhačky MiG-29, no ani tie a ani húfnice Zuzana zďaleka nepostačovali na splnenie štandardov NATO týkajúcich sa modernizácie. Problémom bol aj fakt, že od roku 1999 neboli vykonané žiadne veľké kapitálové investície do obrany. Napriek nepriaznivému dedičstvu a mizivým vyhlídkam sa Slovenská republika úspešne etablovala ako spoľahlivý a čitateľný kandidát pre členstvo v Aliancii, ktoré bolo korunované pozvánkou za riadneho člena Aliancie na samite v Prahe v roku 2002.

Nasledujúca podkapitola poskytne krátku analýzu slovenskej angažovanosti v misii ISAF, najväčšej spojeneckej operácii nového milénia, ktorá mala a má pre Ozbrojené sily Slovenskej republiky veľký význam z pohľadu transformácie a zahraničnopolitickej prestíže.

2.2 Angažovanosť Slovenskej republiky v Afganistane

Členstvo Slovenskej republiky v NATO bolo a je pre Slovenskú republiku výrazným momentom z viacerých dôvodov. Odhliadnuc od faktu, že bezpečnosť zahraničných investícií a zahraničnopolitická prestíž sa od roku 2004 pre Slovenskú republiku geometrickým radom znásobila, Slovenská republika získala ešte jednu významnú pridanú hodnotu – naštartovanie transformačného procesu Ozbrojených síl Slovenskej republiky. Misia ISAF a slovenská participácia v rámci tejto misie je v tomto zmysle najzreteľnejším príkladom *pars pro toto*. Slovenská republika začala svoju angažovanosť v Afganistane prvýkrát ako poskytovateľ bezpečnosti, nie ako jej bezprostredný konzument, už počas operácie Trvalá sloboda, ktorá sa neskôr pretransformovala do misie ISAF, ktorej mandát končí v roku 2014.

Angažovanosť spojencov v Afganistane začala počas operácie Trvalá sloboda, no definitívny prielom zaznamenala až o niekoľko rokov neskôr po rozšírení mandátu OSN a etablovaní misie ISAF, ktorá mala tri základné ciele: zaistiť bezpečnosť, podporovať rekonštrukciu a rozvoj a zabezpečiť spoľahlivú vládu. Prvá spomedzi úloh bola a je vykonávaná v súčinnosti s Afganskými národnými bezpečnostnými

silami, ktorým bude po roku 2014 odovzdaná kompletná zodpovednosť za krajinu. Rekonštrukcia a rozvoj sa deje na základe humanitárnej asistencie a provinčných rekonštrukčných tímov. Tretia úloha sleduje implementáciu vlády zákona a dodržiavanie ľudských práv v krajine.

Prvým reálnym výstupom zahraničnopolitickej ambície Slovenskej republiky v Afganistane bolo vyslanie ženijnej jednotky pod americkým velením na severovýchod Afganistanu s cieľom pomôcť s komplexným multitaskingom budovania letiska. Štyridsaťčlenný kontingent ženistov bol po niekoľkých rotáciách po dvoch rokoch v misii označený americkým velením ako profesionálny a tvoriaci základ úspechu každej misie. Napriek faktu, že nešlo o priame bojové nasadenie bola technická vyspelosť slovenskej jednotky vnímaná veľmi pozitívne a letisko v Bagrame bolo napriek raketovým hrozbám schopné plniť svoj účel.

V júni 2004 sa Slovenská republika podieľala už na prvej bojovej operácii v rámci NATO mimo Európy – v misii ISAF. Ich prvotnou dislokáciou bolo medzinárodné letisko v Kábule. Tentoraz bolo úlohou slovenských vojakov za pomoci odmínovacieho zariadenia Božena odmínovať okolie letiska a pristávacie plochy.

Slovenská republika sa postupne začala zapájať aj do provinčných rekonštrukčných tímov, ktoré boli v rámci misie ISAF zriadené na podporu úloh súvisiacich s rekonštrukciou a rozvojom. Išlo o slovenských lekárov, ktorí pôsobili v rámci českej poľnej nemocnice na medzinárodnom letisku v Kábule. Okrem ženistov a lekárov bola precvičovaná a nasadzovaná aj patrolovacia a strážiacia kapacita slovenských kontingentov. V rozpätí rokov 2008 až 2009 sa slovenskí vojaci podieľali na strážení základní Tarin Kowt v provincii Uruzgan, Kaf v provincii Kandahár a základne Deh Rawood v provincii Uruzgan. Do Afganistanu boli rovnako nasadené jednotky operačného výcvikového a styčného tímu, ďalej tímy na likvidáciu nevybuchnutej munície a improvizovaných výbušných prostriedkov a v neposlednom rade sa naši vojaci podieľali a podieľajú aj na veliteľstvách operácie ISAF. Za zmienku rovnako stojí vyslanie tímu špeciálnych síl – príslušníci 5. pluku špeciálneho určenia.

Angažovanie sa Slovenskej republiky v misii ISAF v Afganistane má dôležitý vplyv pre transformačný proces i pre zahraničnopolitickú prestíž Slovenskej republiky. Slovenskí vojaci si z Afganistanu so sebou privádzajú vždy unikátne know-how, ktoré odovzdávajú doma ako cennú skúsenosť. Po roku 2014, kedy budú spojenecké aktivity v Afganistane obmedzené v rámci nebojovej misie primárne na vzdelávanie, výcvik a asistenčnú pomoc Afganským národným bezpečnostným silám, by mohli byť tieto aktivity zaujímavé a hodnotné aj pre Slovenskú republiku. V podobných aktivitách dosahujú slovenskí vojaci vynikajúce výsledky a skúsenosti s podobnými úlohami majú už aj z Afganistanu od roku 2012 v rámci Vojenského poradného tímu.

POZNÁMKY

3 ZÁVER

Slovenská republika má za sebou úspešnú dekádu členstva v Severoatlantickej aliancii. Za jej najvýznamnejší prínos možno považovať angažovanie sa v misii ISAF, ktorá Slovenskej republike umožnila akcelerovať transformačný proces, zvýšila jej zahraničnopolitické renomé a potvrdila, že Slovenská republika je spoľahlivým a hlavne čitateľným partnerom pre svojich spojencov. Bolo by žiadúce, aby Slovenská republika nepoľavila v angažovanosti v operáciách medzinárodného krízového manažmentu pod hlavičkou NATO a usilovala sa o dobrú kooperáciu s partnermi v rámci Aliancie.

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

ASMUS, R. D.: *Dvere do NATO : Ako sa Aliancia prispôsobila novým časom*. Bratislava : Kalligram, 2002. 425 s. ISBN 80-7149-489-5.

CROFT, S.: Guaranteeing Europe's Security? Enlarging NATO again. In: *International Affairs (Royal Institute of International Affairs 1944-)* [online]. Január, 2002, Volume 78, Issue I., Dostupné na internete: <<http://www.jstor.org/stable/pdfplus/3095976.pdf?acceptTC=true&acceptTC=true&jpdConfirm=true>>.

KYDD, A.: Trust Building, Trust Breaking: The Dilemma of NATO ENlargement. In: *International Organization* [online] Jeseň, 2001, Volume 55, Issue IV., Dostupné na internete: <<http://www.jstor.org/stable/pdfplus/3078616.pdf?acceptTC=true&acceptTC=true&jpdConfirm=true>>.

SIMON, J.: *NATO and the Czech & Slovak Republics: A Comparative Study in Civil-Military Relations*. Rowman & Littlefield Publishers, INC., 2004. 307 s.

YOST, D. S.: *NATO Transformed : The Alliance's New Roles in International Security*. Washington : United States Institute of Peace Press, 1998. 450 s.

TÉMY NA VEDENIE ZÁVEREČNEJ DISKUSIE

1. Spôsob akým sa vyvíjalo uvažovanie o zmysle Severoatlantickej aliancie po skončení Studenej vojny.
2. Ambície Severoatlantickej aliancie po nadchádzajúcom samite vo Walese v roku 2014.
3. Príspevie Slovenskej republiky k budovaniu a precvičovaniu svojich obranných kapacít členstvom v Severoatlantickej aliancii.
4. Zmena zahraničnopolitického vnímania Slovenskej republiky po vstupe do Severoatlantickej aliancie.
5. Nové ciele a priority, ktoré by si Slovenská republika mala stanoviť na to, aby dokázala konštruktívne spolupracovať s ostatnými partnermi v rámci Severoatlantickej aliancie.

10. VÝROČIE VSTUPU SLOVENSKEJ REPUBLIKY DO EURÓPSKEJ ÚNIE

POZNÁMKY

Ing. Anita ŠUJANOVÁ, M.A.

ÚVOD

Slovenská republika potvrdila svoje proklamované zámery nastúpiť na cestu demokracie a právneho poriadku aj svojím členstvom v Európskej únii (ďalej len „EÚ“). Stalo sa tak 1. mája 2004. Predchádzali tomu roky prípravy a postupnej integrácie. Dnes je Slovenská republika plnohodnotným členom spolu s ďalšími 27 členskými krajinami. Dopady členstva v EÚ možno pozorovať dennodenne v našich životoch. Možnosť cestovať za hranice bez kontrol, možnosť pracovať v zahraničí, euro, časté rezonovanie tém ako eurofondy, Brusel a spoločné pravidlá – to všetko sú termíny, ktorým sa nik nevyhne. Vzhľadom na veľmi širokú agendu EÚ, zhodnotiť 10 rokov členstva a pôsobenia Slovenskej republiky (ďalej len „SR“) v EÚ je v danom rozsahu niekoľkých strán takmer nemožné. Preto sa zameriame na krátke predstavenie EÚ, predvstupové roky a samotný prístupový proces SR, a tiež na Spoločnú bezpečnostnú a obrannú politiku, ktorá je relevantnou pre rezort obrany a ozbrojené sily. Avšak treba upozorniť na hodnotiacu správu Ministerstva zahraničných vecí SR spracovanú pri príležitosti 10. výročia členstva SR v EÚ, ktorú ministerstvo pripravuje a ktorá bude pokrývať všetky politiky EÚ.

1 EURÓPSKA ÚNIA

Európska únia začala písať svoje začiatky už v 50-tych rokoch 20. storočia, keď vzniklo Európske spoločenstvo pre uhlie a oceľ (v roku 1952 na dobu 50 rokov do roku 2002), Európske spoločenstvo pre jadrovú energiu (1957) a Európske hospodárske spoločenstvo (1957). Od roku 1965 sa podpisom Zlučovacej zmluvy tieto spoločenstvá spoločne nazývali Európske spoločenstvá až do roku 1992, kedy bol vďaka Maastrichtskej zmluve zavedený termín Európska únia. Každá zo zmlúv¹ priniesla zmeny do fungovania EÚ, či už **kvantitatívne** (rozširovanie o nových členov)² alebo **kvalitatívne** (úprava práva EÚ, oblasti pôsobnosti EÚ).

Lisabonská zmluva je zatiaľ poslednou prijatou zmluvou. Predchádzalo jej pozastavenie ratifikácie Zmluvy zakladajúcej ústavu pre Európu³, a preto sú výsledkom aj prepracovania tejto zmluvy a odstránenia niektorých konfliktných častí. Li-

1 Zakladajúce zmluvy alebo zmluvy, ktoré ich dopĺňajú sú nasledovné: Parížska zmluva (1952, zmluva zakladajúca ESUO), Rímske zmluvy (1957, zmluvy zakladajúce EURATOM a EHS), Zlučovacie zmluvy (1965, zmluvy, ktoré zlučovali ESUO, EURATOM a EHS a zaviedli spoločné inštitúcie pre tieto spoločenstvá), Jednotný európsky akt (1986), Maastrichtska zmluva (1992, jej oficiálny názov je Zmluva o EÚ), Amsterdamská zmluva (1997), Zmluva z Nice (2001) a Lisabonská zmluva (2009). Zmluvy sú pomenované podľa mesta, v ktorom boli podpísané a v zátvorke je vždy uvedený rok, kedy boli podpísané.

2 Zakladajúcimi členmi sú Belgicko, Holandsko, Luxembursko, Nemecko, Francúzsko a Taliansko. V 1973 pristúpila Veľká Británia, Dánsko a Írsko; 1981 Grécko, 1986 Španielsko a Portugalsko, 1995 Rakúsko, Fínsko a Švédsko; 2004 SR, ČR, Maďarsko, Poľsko, Slovinsko, Malta, Cyprus, Litva, Lotyšsko, Estónsko; 2007 Rumunsko, Bulharsko; 2013 Chorvátsko.

3 Táto zmluva bola zamietnutá v referende v Holandsku a Francúzsku. Mala obsahovať pojmy ako ústava, hymna, vlajka EÚ či minister zahraničných vecí, teda prvky značne charakteristické pre štát. Niektorí štátnici či obyvatelia mali voči týmto pojmom výhrady, čo sa nakoniec premietlo do neúspešných referend a neprijatia tejto zmluvy.

POZNÁMKY

sabonská zmluva priniesla niekoľko dôležitých prvkov pre fungovanie EÚ. EÚ získala právnu subjektivitu, čo znamená, že je spôsobilá byť nositeľom práv a povinností, spôsobilá na právne úkony a spôsobilá niesť právnu zodpovednosť za porušenie svojich medzinárodno-právnych záväzkov.

Obrázok 1: Členské a kandidátske krajiny EÚ

Zdroj: <http://polgeonow.com/2013/07/croatia-joins-eu-leaves-cefta.html>

Jedným z nových prvkov Lisabonskej zmluvy je zrušenie pilierov⁴ a **stanovenie právomocí EÚ a členských štátov**, čo znamená vymedzenie kedy a v akom rozsahu koná EÚ a kedy členské štáty. Zámerom bolo zefektívniť, sprehľadniť a zjednotiť fungovanie EÚ. V rámci výlučných právomocí EÚ má EÚ „výlučnú zákonodarnú právomoc“⁵. To znamená, že všetky legislatívne opatrenia v týchto oblastiach vydáva EÚ.⁶ Analógia je podobná pre výlučné právomoci členských štátov. EÚ má v tomto prípade iba podpornú, koordinačnú alebo doplnkovú funkciu k činnosti členských štátov. Vo veciach spoločných právomocí koná EÚ iba v prípade, ak danú iniciatívu možno lepšie a uspokojivejšie dosiahnuť na úrovni EÚ ako na úrovni členských štátov⁷. Prehľad právomocí EÚ je uvedený v tabuľke 1.

4 Maastrichtská zmluva zaviedla tzv. tri piliere EÚ rozdelené podľa charakteru fungovania v danej oblasti. Prvý pilier – spoločné politiky, kde sa krajiny vzdali svojej suverenity a fungovala na federalistickej koncepcii. Druhý pilier – spoločná zahraničná a bezpečnostná politika fungujúca na medzivládnom princípe, teda krajiny majú rozhodovaciu právomoc. Tretí pilier – spolupráca v oblasti spravodlivosti a súdnych vecí fungujúca ako druhý pilier.

5 LIPKOVÁ, Ľ. a kolektív: Európska únia. Bratislava : Sprint dva, 2011.

6 Členské štáty tak môžu urobiť iba v prípade, ak ich na to splnomocní EÚ.

7 Daný princíp sa nazýva zásada subsidiarity. Spolu so zásadou proporcionality (EÚ svojím konaním neprekročí rámec nevyhnutný na dosiahnutie daného cieľa) a zásadou legality (EÚ môže konať iba v medziach svojich kompetencií a právomocí) tvoria základné princípy, ktorými sa riadi právo EÚ a výkon právomocí.

Tabuľka 1: Právomoci Európskej únie

POZNÁMKY

Výlučné právomoci EÚ	colná únia, ustanovenie pravidiel hospodárskej súťaže potrebných na fungovanie vnútorného trhu, menová politika pre ČŠ, v ktorých je menou euro, zachovanie biologických morských zdrojov v rámci spoločnej rybolovnej politiky, spoločná obchodná politika
Výlučné právomoci členských štátov	ochrana a zlepšovanie ľudského zdravia; priemysel; kultúra; cestovný ruch; všeobecné vzdelávanie, odborné vzdelávanie, mládež a šport; civilná ochrana; spolupráca v správnych veciach
Spoločné právomoci	vnútorný trh; sociálna politika; hospodárska, sociálna a územná súdržnosť; poľnohospodárstvo a rybolov; životné prostredie; ochrana spotrebiteľa; doprava; transeurópske siete; energetika; priestor slobody, bezpečnosti a práva; spoločné otázky bezpečnosti v oblasti verejného zdravia; činnosť v oblasti výskumu, technologického rozvoja a vesmíru; spoločná politika v oblasti rozvojovej spolupráce a humanitárnej pomoci

1.1 Orgány Európskej únie

Na výkon činnosti EÚ bol vytvorený systém inštitúcií EÚ, medzi ktoré patria Európska rada, Rada EÚ, Európska komisia, Európsky parlament, Európska centrálna banka, Európska investičná banka, Európsky súdny dvor, Európsky ombudsman, Výbor regiónov, Hospodársky a sociálny výbor, Dvor audítorov a rad ďalších agentúr na podporu jej činnosti. Ich základná charakteristika je uvedená v tabuľke 2. Najčastejšie dochádza ku zamieňaniu medzi Európskou radou a Radou EÚ. Rozdiel medzi nimi spočíva v úrovni reprezentácie (teda kým sú členské krajiny reprezentované) a charaktere prijímaných rozhodnutí (teda ich záväznosti a implikácii). SR ako členská krajina EÚ je príslušne reprezentovaná v štruktúrach EÚ. V súčasnosti pracuje v EÚ okolo 650 Slovákov (podľa údajov Ministerstva zahraničných vecí a európskych záležitostí SR).

Tabuľka 2: Vybrané inštitúcie EÚ

Európska rada	najvyšší politický orgán EÚ; stretáva sa vo forme samitov; zúčastnení sú najvyšší volení činitelia (predsedovia vlád alebo prezidenti), predseda Európskej komisie a predseda Európskej rady (v súčasnosti Herman Van Rompuy); prijíma všeobecné podnety na rozvoj a smerovanie EÚ, ktoré sú následne rozpracované v iných inštitúciách EÚ
Rada EÚ	má 9 formácií, v ktorých sa stretávajú príslušní ministri na základe svojej agendy; slúži aj na obhajobu národných záujmov; predsedníctvo v EÚ znamená predsedanie tejto rade na 6 mesiacov; je to základný legislatívny orgán; schvaľuje rozpočet, medzinárodné zmluvy a koordinuje všeobecnú hospodársku politiku krajín
Európska komisia	obhajuje nadnárodné záujmy EÚ; každá krajina má jedného komisára (to sa však bude meniť po voľbách v roku 2014); má výlučnú právomoc v rámci legislatívnej iniciatívy; je strážkyňou dodržiavania zmlúv a práva EÚ a má tiež výkonnú právomoc
Európsky parlament	po prijatí Lisabonskej zmluvy má 751 poslancov, SR má 13; volení sú občanmi jednotlivých krajín; v systéme EÚ predstavuje demokratický/parlamentný prvok; poslanci sú zaradení do jednej zo 7 politických skupín podľa politickej príslušnosti a nie podľa národnosti; má legislatívnu, rozpočtovú a kontrolnú právomoc

POZNÁMKY

Dvor audítorov	slúži na finančnú kontrolu prostriedkov EÚ; každá krajina má jedného zástupcu
Hospodársky a sociálny výbor	poradný orgán v otázkach hospodárskeho a sociálneho života; 344 členov, SR má 9 členov z radov zamestnancov, zamestnávateľov, ekonomických a sociálnych záujmových skupín
Výbor regiónov	poradný orgán reprezentujúci záujmy regionálnych a miestnych orgánov, 344 členov, z toho SR má 9 členov

2 PREDVSTUPOVÉ ROKY – SLOVENSÁ REPUBLIKA NA CESTE DO EÚ

SR sa stala členským štátom EÚ 1. mája 2004. Aby krajina mohla vstúpiť do EÚ, musela splniť tzv. **Kodanské kritériá** a prejsť prístupovým procesom. Kodanské kritériá pozostávajú z:

- **politických kritérií** (slobodné štátne zriadenie, stabilný inštitucionálny systém, rešpektovanie ľudských práv, rešpektovanie princípov právneho štátu, garancia demokracie, rešpektovanie a ochrana menšiny),
- **ekonomických kritérií** (fungujúca trhová ekonomika schopná odolávať konkurenčným tlakom),
- **schopnosti prevziať záväzky, ktoré vyplývajú z členstva.**

Nová členská krajina pristupuje k zakladajúcim zmluvám (Parížska zmluva, Rímske zmluvy a Maastrichtská zmluva) a k všetkým nasledujúcim meniacim a doplňujúcim zmluvám (Jednotný európsky akt, Amsterdamská zmluva, Zmluva z Nice a Lisabonská zmluva).

Slovensko nadviazalo prvé vzťahy s Európskymi spoločenstvami (ďalej len „ES“⁸) v roku 1989 ešte ako ČSFR podpísaním Dohody o obchode s priemyselnými výrobkami, ktorá bola neskôr nahradená **Dohodou o obchodnej a hospodárskej spolupráci**. Jasným politickým signálom a prejavom vôle stať sa členskou krajinou EÚ bolo podpísanie **Asociačnej dohody v roku 1993**, ako kľúčového dokumentu na zblížovanie práva SR s právom EÚ. **SR podala svoju prihlášku do EÚ** dňa 27. júna 1995 počas zasadnutia Európskej rady v Cannes, čím jasne potvrdila svoj úmysel a záujem o európsku budúcnosť. Po podaní prihlášky začala Európska komisia posudzovať pripravenosť SR, spolu s ostatnými kandidátskymi krajinami, na vstup do EÚ podľa vyššie spomínaných Kodanských kritérií. Posudok Komisie pre SR nebol priaznivý, pretože konštatoval neuspokojivé plnenie politických kritérií zo strany SR pre „nestabilnosť ústavných inštitúcií a nedostatky vo fungovaní demokracie SR“⁹. SR bola teda zaradená spolu s Litvou, Lotyšskom, Maltou, Rumunskom a Bulharskom do **druhej skupiny krajín**, pre ktoré bola vytvorená dodatočná stratégia na splnenie Kodanských kritérií.

⁸ Európske spoločenstvá boli premenované v roku 1992 Maastrichtskou zmluvou na EÚ.

⁹ HURNÁ, L. – RUSIŇÁK, P.: *Právo Európskej únie*. Bratislava : Ekonóm, 2010.

Parlamentné voľby v roku 1998, spolu s prezidentskými voľbami v roku 1999 predstavovali míľniky v politickom vývoji krajiny, na základe ktorých Komisia v roku 1999 vydala druhú správu kde konštatovala **plnenie politických Kodanských kritérií**. Na samite v Helsinkách v roku 1999 sa rozhodlo o **pozvaní SR na rokovanie ohľadom jej vstupu do EÚ**. Rozhovory o vstupe, nazývané tiež ako negociačný proces, sa začali 15. februára 2000 na Prístupovej konferencii v Bruseli.

2. 1 Prístupový proces

SR sa uchádzala o členstvo v EÚ spolu s ďalšími 11 krajinami. Avšak vzhľadom na rozdielnu pripravenosť týchto krajín na vstup sa EÚ sa rozhodla pre „princíp diferenciácie“, nazývaný tiež model regata, ktorého podstatou je, že EÚ pristupuje k jednotlivým kandidátskym krajinám rozdielne a to podľa ich pokroku v rámci prístupového procesu.

Prístupový proces sa skladá z nasledujúcich fáz:

- **skríning,**
- **negociačný proces,**
- **podpis prístupovej zmluvy,**
- **ratifikačný proces.**

Skríning pozostáva z prezretia práva EÚ (tzv. *acquis communautaire*) a práva kandidátskej krajiny. Nasleduje negociačný proces, ktorý je najpodstatnejšou časťou prístupu krajiny. Právo EÚ je rozdelené do negociačných kapitol a určuje sa, kedy a ktorá kapitola práva EÚ bude prevzatá, pričom platí pravidlo, že kým nie je všetko dohodnuté, tak nič nie je dohodnuté. To znamená, že EÚ môže znovu otvoriť i tie kapitoly, ktoré boli predbežne uzavreté. SR z práva EÚ nepožadovala výnimky (ako napr. Veľká Británia pre Schengen alebo Dánsko pre Spoločnú bezpečnostnú a obrannú politiku). Žiadala však o prechodné obdobia pri niektorých kapitolách týkajúcich sa najmä ekonomických opatrení. Po úspešnom **ukončení negociačného procesu**, v prípade SR na samite v Kodani v roku 2002 spolu s ďalšími 9 krajinami, **Európsky parlament a Európska rada schvaľuje prístup nových členov**. Následne sa pripravuje prístupová zmluva, ktorá stanovuje všetky podmienky vstupu kandidátskej krajiny do EÚ.

Prístupová zmluva so SR bola podpísaná 16. apríla 2003 v Aténach. Za Slovensko ju podpisovali Rudolf Schuster (prezident SR), Mikuláš Dzurinda (predseda vlády), Eduard Kukan (minister zahraničných vecí) a Ján Figel' (vyjednávač za SR). V máji 2003 nasledovalo **referendum o vstupe SR do EÚ**, kde sa 92% zo zúčastnených voličov sa vyjadrilo za vstup SR do EÚ. Posledný krok – **ratifikácia** sa uskutočnila schválením prístupovej zmluvy v Národnej rade SR 1. júla 2003 a podpísaním ratifikačnej listiny prezidentom SR 26. augusta 2003. Po završení ratifikačného procesu už nič nebránilo **vstupu SR do EÚ 1. mája 2004**.

POZNÁMKY

3 ČLENSTVO SLOVENSKEJ REPUBLIKY V EURÓPSKEJ ÚNII

SR sa vstupom do EÚ zaviazala plniť svoje záväzky, ktoré jej z tohto členstva plynú. Musí prispievať do rozpočtu EÚ, podriaďiť sa právu EÚ a niektorým politikám, ktoré sú vo výlučnej právomoci EÚ. V praxi to znamená, že SR musí implementovať nariadenia, smernice a rozhodnutia prijaté na úrovni EÚ, ktoré smerujú k tomu, aby na území EÚ platili rovnaké pravidlá. I prijatie eura, ktoré je síce podmienené splnením Maastrichtských kritérií je výsledkom plnenia povinností, ku ktorým sa SR zaviazala počas prístupového procesu. Na druhej strane, členstvo prináša i výhody pre SR a jej občanov – možnosť obrátiť sa v prípade potreby na ktorúkoľvek ambasádu EÚ v zahraničí, zapojiť sa do viacerých programov, ako napr. Erasmus na podporu mobility študentov, možnosť byť reprezentovaný na viacerých fórach, napr. stretnutiach G-20, kde by SR ako samostatný člen nebola prítomná, cestovať bez hraničných kontrol vďaka pristúpeniu k Schengenskej dohode, čerpať eurofondy, ktoré sú určené na podporu a rozvoj SR, zvyšovanie solidarity medzi občanmi a krajinami EÚ a budovanie európskej identity. V období rokov 2007 až 2013 predstavovala suma z prostriedkov EÚ na jedného občana SR 2 100 eur.

3.1 Spoločná bezpečnostná a obranná politika

Spoločná bezpečnostná a obranná politika (ďalej len „SBOP“) EÚ je jednou z mnohých politík EÚ. Je súčasťou Spoločnej zahraničnej a bezpečnostnej politiky, ktoré fungujú na tzv. **medzivládnom princípe**. Napriek vytvoreným nástrojom, ktoré táto politika môže využívať, jednotlivé krajiny stále rozhodujú o jej smerovaní a využití. Vzhľadom na jej previazanosť a dopad na rezort obrany a armádu sa jej budeme venovať bližšie.

SBOP má **svoju vojenskú a civilnú časť**. Bola vytvorená so zámerom posilniť postavenie EÚ ako medzinárodného aktéra schopného reagovať na medzinárodné krízy a vykonávať krízový manažment. Vzťah medzi SBOP a NATO je regulovaný dohodou Berlin plus, kedy EÚ môže viesť svoju operáciu autonómne alebo za určitých podmienok s využitím prostriedkov a spôsobilostí NATO.

Základom **vojenskej časti** sú dokumenty „**Helsinki Headline Goal**“ a „**Headline Goal 2010**“. Ich cieľom je, aby EÚ disponovala vojenskými kapacitami, ktoré môže použiť pri vedení operácií krízového manažmentu s cieľom plnenia **Petersbergsých úloh**. Tie pozostávajú zo: spoločných odzbrojovacích operácií; humanitárnych a záchranných úloh; vojenskej asistencie a poradenstva; úloh na prevenciu konfliktov a udržanie mieru; úloh pre ozbrojené sily spojených s krízovým manažmentom a post-konfliktnej stabilizácie. Vojenské spôsobilosti nie sú budované prostredníctvom permanentných európskych síl alebo európskej armády, ale na základe **dobrovoľných dočasných príspevkov členských krajín do bojových skupín**. **Bojové skupiny** pozostávajú z 1 500 osôb, ktoré môžu byť nasadené do 10 dní od rozhodnutia Rady EÚ viesť operáciu, a ktoré sú udržateľné po dobu 30 dní s možným predĺžením na 120 dní. Bojové skupiny zatiaľ ešte neboli nasadené. SR spolu s Českou

POZNÁMKY

3. 2 Vplyv SBOP a členstva v Európskej únii na Slovenskú republiku

Pri prebiehajúcom hodnotení členstva SR v EÚ na rezort obrany identifikovali jednotlivé zložky viaceré dopady. V prvom rade je to možnosť **formovania SBOP a rozhodovania o jej implementovaní** najmä prostredníctvom svojho ministra zahraničných vecí a ministra obrany, ktorí sa schádzajú v Rade EÚ. To umožňuje aj posilňovanie a presadzovanie bezpečnostných záujmov SR prostredníctvom nástrojov EÚ. Rovnako sa SR vie **zviditeľniť a zapojiť do aktivít**, ktoré by samostatne nevedela vykonávať. SR je nepriamo previazaná a môže sa oprieť o obranný potenciál krajín EÚ. Lisabonská zmluva zaviedla klauzulu solidárnosti a vzájomnej pomoci¹⁰. Zapájanie **SR do misií a operácií EÚ** má taktiež svoje prínosy. Je to získavanie skúseností, výmena informácií, know-how a lessons learned z krízového manažmentu, ktoré nájdú svoje uplatnenie v našich domácich podmienkach. SR celkovo **posilnila svoju reprezentáciu voči zahraničiu** vďaka EÚ, či už v štruktúrach SBOP v Bruseli (Stále zastúpenie SR pri EÚ, Vojenský štáb EÚ) alebo prostredníctvom misií a operácií v zahraničí. Agenda EÚ nevynecháva ani vzdelávanie, čo dokazuje harmonizácia vzdelávania na Akadémii ozbrojených síl generála M. R. Štefánika s európskymi štandardmi, jej zapojenie do európskych vzdelávacích vojenských štruktúr, zámery na vytvorenie tzv. vojenského Erazmu – teda výmenných pobytov pre príslušníkov OS SR.

Prostredníctvom Európskej obrannej agentúry (ďalej len „EDA“) má SR k dispozícii nástroje na rozvoj a podporu obranného priemyslu. Získala možnosť **zapájať sa do mnohonárodných projektov** EÚ zameraných na budovanie spôsobilostí. Doterajšie projekty za účasti SR sú European Air Transport Fleet, Single European Sky Air Traffic Management Research Programme – SESAR, Ochrana síl (Force Protection) a Inovatívne koncepcie a novovznikajúce technológie - Innovative Concepts and Emerging Technologies - ICET).

Na druhej strane SBOP a zapojenie sa do medzinárodného krízového manažmentu **zvýšilo nároky na obranný potenciál a kapacity SR**, nutnosť transformácie, modernizácie, štandardizácie, podieľanie sa na financovaní tejto politiky (najmä jej operácií cez spomínaný mechanizmus Athena aj v prípade, keď sa SR nezúčastňuje).

4 VÝZVY

SR čaká predsedníctvo v EÚ v druhom polroku roku 2016, po Holandsku. Pôjde o logisticky, finančne a administratívne náročnú záležitosť. SR bude predsedáť Rade EÚ, kde bude mať i priestor na stanovenie vlastného programu pre EÚ na daný polrok. Polrok predtým nás čaká bojová skupina. Okrem týchto výziev je všeobecnou výzvou zatraktívnenie obrany pred verejnosťou a pripomenutie jej dôležitosti. Nie je to problém len SR, ale aj väčšiny krajín EÚ v podmienkach trápenia sa s dôsled-
10 V prípade klauzuly solidarity sa krajiny vyjadrujú, že budú solidárne, ak niektorý členský štát bude objektom teroristického útoku alebo pohromy. Vzájomná pomoc hovorí o povinnosti pomôcť a asistovať všetkými prostriedkami v prípade ozbrojenej agresie voči členskej krajine, avšak pri rešpektovaní záväzkov krajín voči NATO.

kami ekonomickej krízy. K výzvam rozhodne patrí i zblížovanie strategických kultúr krajín EÚ, ktoré je nevyhnutné pre napredovanie SBOP; aktívnejšia účasť v krízovom manažmente; koordinácia v otázkach obrany na úrovni V4 a ich následné presadzovanie v rámci EÚ; efektívne využívanie potenciálu mnohonárodných projektov EDA; aktivity zdieľania a združovania, tzv. pooling and sharing.

5 ZÁVER

Vstup SR do EÚ je potrebné vnímať komplexne. Tak ako každé členstvo má svoje výhody i nevýhody vyplývajúce z faktu, že každý člen má nielen práva, ale aj povinnosti. V prípade členstva v EÚ však SR definitívne viac získala ako musela obetovať, či dať. V časoch ekonomickej krízy, nestabilného bezpečnostného prostredia a rastúcich nekonvenčných hrozieb je nutné hľadať formáty na boj na medzinárodnej úrovni, ako aj spôsob ako sa vysporiadať s týmito trendmi úspešne a efektívne. EÚ definitívne predstavuje takúto platformu aj práve vďaka svojej širokej agende, ktorá ju spätne vybavuje širokým spektrom nástrojov. Vo vzťahu k bezpečnosti existujú debaty o schopnosti tradičných vojenských prostriedkov bojovať s novými hrozbami nevojenského charakteru. Práve tu sa vytvára priestor pre EÚ, ktorá je prostredníctvom rozmanitej škály svojich nástrojov niekedy lepšie vybavená a pripravená konať. Navyše, SR ako členská krajina môže plnohodnotne využívať výhody plynúce z členstva vo svojich domácich podmienkach. To znamená, že má k dispozícii európske know-how. To je jeden z hlavných dôvodov, prečo členstvo SR v EÚ je potrebné vnímať nielen komplexne ale hlavne pozitívne.

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

HURNÁ, L. - RUSIŇÁK, P.: *Právo Európskej únie*. 1. vyd. Bratislava : Vydavateľstvo Ekonóm, 2010. 395 s. ISBN 978-80-225-3048-4.

KEUKELEIRE, S. - MacNAUGHTAN, J.: *The Foreign Policy of the European Union*. 1. vyd. Basingstoke : Palgrave Macmillan. 368 s. ISBN – 13: 978-1-4039-4722-2.

LIPKOVÁ, Ľ. a kolektív: *Európska únia*. 1. vyd. Bratislava : Sprint dva, 2011. 441 s. ISBN 978-80-89393-33-6.

OPROIU, M.: The European Union as a Conflict Manager – Perspectives after the Lisbon Treaty. In: *Studia Diplomatica*, roč. LXV, 2012, č. 4, s. 39 - 55. ISSN: 0770-2965.

Security and defence – CSDP [online]. [cit. 2013-12-13]. Dostupné na internete: <http://www.eeas.europa.eu/csdp/index_en.htm>.

Slovenská republika 5 rokov po vstupe do EÚ a NATO [online]. [cit. 2013-12-07]. Dostupné na internete: <[http://www.mzv.sk/App/WCM/media.nsf/vw_ByID/ID_5C56301D2E136D25C12576A9003ECFB5_SK/\\$File/SR%205%20rokov%20po%20vstupe%20do%20EU.pdf](http://www.mzv.sk/App/WCM/media.nsf/vw_ByID/ID_5C56301D2E136D25C12576A9003ECFB5_SK/$File/SR%205%20rokov%20po%20vstupe%20do%20EU.pdf)>.

POZNÁMKY

Základy Európskej bezpečnostnej a obrannej politiky. [online]. [cit. 2013-12-07]. Dostupné na internete: <[http://www.mzv.sk/App/WCM/ZU/bruseleu/main.nsf/vw_ByID/ID_F5C8777472B0B959C12573920025E8DF_SK/\\$File/Z%C3%A1klady%20ESDP.pdf](http://www.mzv.sk/App/WCM/ZU/bruseleu/main.nsf/vw_ByID/ID_F5C8777472B0B959C12573920025E8DF_SK/$File/Z%C3%A1klady%20ESDP.pdf)>.

ĎALŠIA ODPORÚČANÁ LITERATÚRA

European Defence Agency [online]. Dostupné na internete: <<http://www.eda.europa.eu/>>.

Správa vysokej predstaviteľky a predstaviteľky EDA o Spoločnej bezpečnostnej a obrannej politike z 15. októbra 2013 [online]. 27 s. Dostupné na internete: <http://www.eeas.europa.eu/statements/docs/2013/131015_02_en.pdf>.

Základné dokumenty SBOP spomínané v texte: Helsinki Headline Goal, Headline Goal 2010, Civilian Headline Goal 2008, EU Battlegroups, Európska bezpečnostná stratégia [online]. Dostupné na internete: <http://www.eeas.europa.eu/csdp/about-csdp/index_en.htm>.

TÉMY NA VEDENIE ZÁVEREČNEJ DISKUSIE

1. Vplyv a dopady členstva SR v EÚ z Vášho osobného alebo profesionálneho života.
2. Témy, ktoré by mala SR predstaviť počas svojho predsedníctva v Rade EÚ v roku 2016.
3. Spôsoby, akými by mala SR využiť členstvo v EÚ pre podmienky OS SR.
4. Vaše názory, či by sa SR mala viac angažovať v operáciách a misiách EÚ a prečo.
5. Ako by sa podľa Vás dal zatraktívniť a zviditeľniť sektor obrany pre verejnosť v SR a celkovo v EÚ.

SLOVÁCI V ČESKOSLOVENSKÝCH LÉGIÁCH (1914 – 1918)

POZNÁMKY

Mgr. Peter **CHORVÁT**, PhD.

ÚVOD

Príslušníci československého zahraničného vojska (légií) boli vojaci dobrovoľníckej armády, ktorá v období prvej svetovej vojny v rokoch 1914 – 1918 bojovala na strane britsko-francúzsko-ruskej Dohody, resp. jej spojencov proti ústredným mocnostiam, teda Nemecku a Rakúsko-Uhorsku.

Problematika účasti Slovákov v československých légiách pritom súvisí s obdobím prvej svetovej vojny rovnako, ako ich dominantná účasť na bojových operáciách rakúsko-uhorskej armády.

Všeobecne možno v tejto súvislosti konštatovať, že legionárska problematika je v súčasnej slovenskej vojenskej historiografii pomerne dobre spracovaná. Napriek tomu treba dodať, že jej interpretácia bola od obdobia prvej svetovej vojny, vzhľadom na zmeny politických režimov, rôznorodá.

1 PREDPOKLADY VZNIKU ČESKOSLOVENSKÉHO ZAHRANIČNÉHO ODBOJA

Politickí reprezentanti slovenského národa, ktorí v roku 1914 ostali „doma“ pod dozorom rakúsko-uhorských brachiálnych orgánov, nemali možnosť verejne a otvorene vystúpiť so svojimi názormi alebo národno-emancipačnými, resp. politickými požiadavkami. Tie stanoviská, ktoré z objektívnych príčin nemohli otvorene prezentovať predstavitelia slovenského národného hnutia v monarchii, však mohli byť slobodne šírené a publikované reprezentantmi krajanských organizácií v zahraničí, predovšetkým v Spojených štátoch amerických. Americkí Slováci, z ktorých približne pol milióna žilo v priemyselných aglomeráciách na východe krajiny, mali eminentný záujem na zmene nedemokratických pomerov v Uhorsku. Vrcholná organizácia amerických Slovákov – Slovenská liga – už pred vojnou pripravovala a hneď na jej začiatku aj prijala definitívne znenie Memoranda o krivdách a požiadavkách slovenských. V tomto dokumente Slovenská liga požadovala právo na sebaurčenie pre slovenský národ. Memorandum bolo uverejnené vo viacerých svetových jazykoch a spomínaná požiadavka práva Slovákov na sebaurčenie, ako súčasť nového usporiadania Európy, sa tak dostala pred medzinárodnú verejnosť už v prvých týždňoch „veľkej“ vojny.

Americkí Slováci pritom uvažovali o rôznych alternatívach riešenia slovenskej otázky. Napriek tejto názorovej diferenciacii bolo spoločným menovateľom týchto úvah zabezpečenie samostatného (autonómneho) vývoja Slovenska, a to buď v rámci prebudovaného Rakúsko-Uhorska, alebo v rámci akýchkoľvek iných štátoprávných zmien v strednej Európe, o ktorých sa vtedy uvažovalo. Táto perspektíva súvisela okrem iného aj s predpokladom, že Slováci v komplikovaných pomeroch strednej Európy nemôžu tvoriť úplne samostatný suverénny štát a budú štátopráv-

POZNÁMKY

ne koexistovať s iným národom, resp. národmi. Postupne vo všetkých týchto úvahách o možných spojeniach so susednými národmi začal prevládať názor, že optimálnym riešením by mohlo byť štátne zjednotenie s českým národom, samozrejme pri zabezpečení všetkých už spomínaných požiadaviek národa slovenského.

Výsledkom rokovaní medzi americkými Slovákami a Čechmi (medzi Slovenskou ligou a predstaviteľmi tamojších krajanských českých spolkov) v dňoch 22. – 23. októbra 1915 v Clevelande bolo uzavretie Clevelandskej dohody. Táto dohoda z hľadiska perspektívy vytyčovala program samostatnosti českých krajín a Slovenska. Ďalej požadovala „spojenie českého a slovenského národa vo federatívnom zväzku štátov s úplnou národnou autonómiou Slovenska“. Podpísaním Clevelandskej dohody sa zároveň vytvorila relevantná platforma pre slovensko-českú spoluprácu, čo bolo v danom momente rozhodujúce a malo vplyv na ďalší vývoj. Na túto dohodu nadviazala v roku 1918 Pittsburská dohoda, ktorá schvaľovala spojenie Čechov a Slovákov v budúcom spoločnom štáte, pričom Slovensko v ňom malo mať vlastnú administratívu a snem.

Ak sa spätne zameriame na spomínané dohodové štáty v roku 1914, tak slovenskí a českí krajanovia žijúci v nich sa po vypuknutí prvej svetovej vojny dostali do pomerne komplikovaného postavenia. Miestne úrady na nich spočiatku hľadeli ako na „nepriateľských cudzincov“, pričom ich „strašili“ stratou majetku alebo internovaním. Aj toto bol dôvod, prečo sa už na začiatku vojny začali budovať vojenské jednotky z Čechov a Slovákov. Ich pôsobenie, akokoľvek spočiatku symbolické, bolo realizované s jasným politickým cieľom prispieť k zlepšeniu osudu vlastného národa.

Po Spojených štátoch amerických bola už pred vojnou etablovaná druhá najsilnejšia krajanská kolónia Slovákov a Čechov, a to v cárskom Rusku. Je treba konštatovať, že v porovnaní s Čechmi boli v Rusku Slováci zastúpení len v menšej miere. Je zaujímavé, že Slováci boli najviac zastúpení a združení vo Varšave, vtedy patriacej cárskemu Rusku, kde existoval známy obchodný dom bratov Országhovcov. Varšavskí Slováci už 17. augusta 1914 v časopise Echo Slowiańske vyhlásili: „Preč s Rakúsko-Uhorskom! Nech žijú slobodné Čechy a Slovensko“. Na audiencii 18. septembra 1914 prijal ruský cár Mikuláš II. Slováka Jozefa Országha a Čecha Svatopluka Koníčka-Horského, pričom bol nimi informovaný aj o postavení Slovákov v Uhorsku. Napriek tejto audiencii a prejavenej formálnemu záujmu sa v ruských politických kruhoch myšlienka vytvorenia československého štátu nestretla s porozumením. Kvalitatívne novým momentom v aktivitách krajanských spolkov v Rusku bolo ich zjednotenie, ku ktorému došlo v marci 1915.

1. 1 Aktivity Milana Rastislava Štefánika

Slováci a Česi vo Francúzsku sa na začiatku prvej svetovej vojny zamerali na organizovanie dobrovoľníkov schopných vojenskej služby. Astronóma Dr. Milana Rastislava Štefánika, ktorý už v roku 1912 získal francúzske štátne občianstvo, zastihla

správa o všeobecnej mobilizácii v Maroku, kde vtedy plnil vedecké úlohy a zároveň mal aj politické poslanie francúzskej vlády. Milan Rastislav Štefánik okamžite pochopil, že v prebiehajúcej vojne pôjde aj o budúcnosť slovenského národa. Po predčasnom návrate do Paríža 10. augusta 1914 sa Štefánik v rámci všeobecnej mobilizácie francúzskej armády prihlásil pri 102. pešom pluku v Chartres. Je zaujímavé, že jeho lekárska prehliadka nedopadla priaznivo. Pre Štefánika je typické, že sa napriek tomuto negatívne mu lekárske mu stanovisku rozhodol pre službu v armáde – vo vojenskom letectve – a napokon dostal k tomu aj odporúčanie. Od 28. januára 1915 do 11. apríla toho istého roku bol takmer tridsaťpäťročný Milan Rastislav Štefánik žiakom pilotnej školy v Chartres. Po jej absolvovaní získal pilotný preukaz triedy R, ktorý mu umožňoval pilotovať lietadlá typu Maurice Farman (MF).

Už 14. mája 1915 sa Štefánik hlásil u kapitána Prata – veliteľa eskadry MF-45. Do bojov zasiahol Štefánik pomerne skoro, pri pokuse o prielom nemeckej obrany počas ofenzívy nazvanej „druhá bitka artoiská“. Počas tejto služby sa Štefánik mimoriadne osvedčil. Uskutočnil dovedna 38 výzvedných a stíhacích letov, čo predstavovalo 60 letových hodín. Okrem bojovej činnosti Štefánik každý deň posielal meteorologické správy a predpovede počasia do hlavného štábu severnej skupiny armád generála Ferdinanda Focha. Keď jeho predpoveď počasia zabránila 12. augusta 1915 takmer istej katastrofe eskadry MF-54, Štefánik získal plnú dôveru nielen velenia 10. francúzskej armády, ale i celého hlavného stanu. Aj po tejto skúsenosti bol Štefánik poverený vybudovať armádnu meteorologickú službu v Moreuil. Zároveň francúzske velenie súhlasilo s jeho návrhom vytvoriť v rámci francúzskej armády zo Slovákov a Čechov leteckú jednotku, ktorá by formou letákovvej akcie propagandisticky pôsobila nad nepriateľskými zákopmi na srbskom fronte. Francúzske velenie s týmto návrhom opätovne súhlasilo. Štefánik dokonca získal aj dobrovoľníkov, ktorí začali výcvik. Vývoj situácie na srbskom fronte však tieto plány napokon zmaril a dobrovoľníci, napríklad aj Slovák Ivan Kadavý, neskôr pôsobili v rámci francúzskeho armádneho letectva. V septembri 1915 v čase začínajúcej ofenzívy ústredných mocností proti Srbsku bol podporučík Štefánik prevelený do Srbska k eskadre MFS – 99. Zúčastnil sa na viacerých bojových a prieskumných letoch v priestore operačného pôsobenia nepriateľských bulharských jednotiek, odkiaľ ale pôsobili aj nemecké vzdušné sily. Za zásluhy počas bojov na srbskom fronte bol Milan Rastislav Štefánik vyznamenaný srbskou Zlatou medailou za statočnosť Miloša Obilića. Bohužiaľ, Štefánik po havárii svojho lietadla a pešom ústupe ťažko ochorel. Vzhľadom na komplikovanú situáciu, keď bola srbská armáda prakticky porazená, bolo 22. novembra 1915 rozhodnuté letecky odtransportovať Štefánika do Talianska. Zásluhou nesmierne riskantného letu kpt. Paulhana, pri ktorom lietadlo počas letu míňalo vrcholky albánskych hôr len o niekoľko metrov, sa Štefánik napokon dostal do Talianska a odtiaľ po krátkej rekonvalescencii späť do Francúzska.

Stretnutie Milana Rastislava Štefánika s Eduardom Benešom 13. decembra 1915 v Paríži je považované za začiatok jeho aktívnej činnosti vo vedení československého zahraničného odboja. Prostredníctvom Eduarda Beneša Štefánik zároveň nad-

POZNÁMKY

viazal úzku spoluprácu so svojim bývalým pedagógom z čias pražských štúdií Tomášom Garrigueom Masarykom. Štefánik ako dôstojník francúzskej armády, ale i ako pomerne známy a úspešný vedec, mal vďaka svojim osobným stykom prístup do vplyvných spoločenských a vojenských kruhov nielen vo Francúzsku, ale neskôr aj v Taliansku. Svoje postavenie a styky využíval predovšetkým na to, aby pripravoval podmienky na budúce pôsobenie Československej národnej rady v Paríži. Od konštituovania tohto orgánu vo februári 1916 bol Štefánik jej podpredsedom a zároveň tu zastupoval slovenskú zložku odboja. Bol to práve Štefánik, ktorý umožnil a pripravil Masarykovo stretnutie s vtedajším francúzskym ministerským predsedom Aristidom Briandom už vo februári 1916, čo bol prvý medzinárodný úspech československého zahraničného odboja. V rámci triumvirátu Masaryk – Štefánik – Beneš bol prvý menovaný predovšetkým politickým vodcom a ideológom hnutia. Eduardovi Benešovi pripadla úloha organizátora a propagátora zahraničného odboja. Napokon, agilný Milan Rastislav Štefánik zastával v zahraničnom odboji nezastupiteľnú úlohu na vojenskom aj diplomatickom poli.

2 ČESKOSLOVENSKÉ LÉGIE

Vedúci predstavitelia čs. zahraničného odboja vynakladali mimoriadne úsilie na to, aby presvedčili vojenských a politických predstaviteľov dohodových mocností, že Rakúsko-Uhorsko treba rozbiť, a že československá samostatnosť je možná len po porážke Nemecka a na troskách habsburskej monarchie. Je treba zdôrazniť, že spomínané propagačné a diplomatické akcie samy o sebe nestačili na medzinárodné uznanie práva Slovákov a Čechov na samostatný štát. Práve preto si Československá národná rada v Paríži stanovila za cieľ vytvoriť československé dobrovoľnícke vojsko, ktoré by na frontoch svetovej vojny bojovalo za národnú slobodu. Pomerne presne to vyjadril práve Tomáš Garrigue Masaryk, keď konštatoval: „Ak postavíme armádu, dostaneme sa tým do nového právneho postavenia k Rakúsku i Spojencom... Bez rozhodného boja i vojenského však nedostaneme nič od nikoho“. Túto Masarykovu myšlienku začal prakticky realizovať práve Milan Rastislav Štefánik.

Veľké možnosti sa pritom rysovali hlavne v Rusku, kde žili spomínané početné kolónie krajanov a kde boli v tom čase zároveň aj desaťtisíce rakúsko-uhorských vojnových zajatcov.

2.1 Československé légie v Rusku

Prvou československou vojenskou jednotkou, ktorá v Rusku vznikla už v roku 1914 bola tzv. Česká družina. V polovici roku 1915 mala táto jednotka celkom 1 122 mužov, z ktorých 848 slúžilo pri prieskumných oddieloch rozptýlených pri jednotlivých divíziách ruskej armády. Keď bola Družina vo februári 1916 transformovaná na Československý strelecký pluk, bolo v jeho dvoch práporoch zaradených okolo 1 500 mužov. V apríli 1916 sa z neho vďaka prílivu ďalších dobrovoľníkov stala Československá strelecká brigáda. Tá disponovala dvoma pešími plukmi, z ktorých každý mal dva prápory po štyroch rotách.

29. augusta 1916 Štefánik, ktorý krátko predtým pricestoval do cárskeho impéria, sformuloval stručný program zahraničného odboja v Rusku. V súvislosti s týmto krokom sa 19. októbra 1916 zišla v Kyjeve politická reprezentácia Slovákov v Rusku. Vo verejnom vyhlásení „Náš cieľ“ deklarovala „náš cieľ je – slobodný slovenský národ“. Vo vyhlásení sa vzhľadom na prognózu budúceho postavenia Slovenska hovorilo aj o spojení samostatného Slovenska a samostatných českých krajín do jedného štátneho celku. Milan Rastislav Štefánik od začiatku svojej misie v Rusku musel zároveň potláčať a korigovať akcie rusofilsky a procársky orientovaného podpredsedu Československej národnej rady J. Düricha. Štefánikovo poslanie v Rusku sa tak čiastočne zmenilo aj na zápas o jednotu čs. zahraničného odboja. Navyše 16. októbra 1916 odcestoval Štefánik do Rumunska, kde sa mu podarilo dosiahnuť súhlas rumunského kráľa s náborom medzi zajatcami slovenskej a českej národnosti. Dokonca sa mu podarilo aj získať okolo 1 400 dobrovoľníkov z radov bývalých zajatcov rakúsko-uhorskej armády, ktorí sa predtým dostali do rumunského zajatia. Medzitým sa v Rusku aj vďaka stále silnej pozícii J. Düricha, komplikovali rokovania s ruskou vládou o odsunu časti slovenských a českých zajatcov do Francúzska. Vzhľadom na eliminovanie Dürichovej pozície sa ho Štefánik vo februári 1917 rozhodol vylúčiť z Československej národnej rady. Situácia sa ďalej zmenila po páde cárskeho režimu v Rusku, čo prinieslo pri riešení otázky českých a slovenských zajatcov kvalitatívne i kvantitatívne úplne novú situáciu.

Spomínaná februárová revolúcia v roku 1917 v Rusku síce priniesla niektoré demokratické opatrenia v spoločnosti, no na druhej strane sa začal naplno prejavovať vzrastajúci odpor radových ruských vojakov k predlžujúcej sa vojne. Evidentne sa to prejavilo už počas príprav poslednej, neúspešnej, tzv. Kerenského ofenzívy ruských armád proti vojskám ústredných mocností v lete 1917. Československá brigáda, aj keď ešte nie celkom sformovaná, vtedy podala ruskému veleniu žiadosť o nasadenie na front. Po súhlase ruského velenia bola československá brigáda začlenená do 49. armádneho zboru 11. ruskej armády v oblasti Zborova, severozápadne od Tar-nopola na Ukrajine.

Brigáda bola v sledovanom období tvorená z troch peších plukov, no len časť jej jednotiek (sedem práporov v sile približne 3 500 mužov) bola pripravená útočiť na 6,5 kilometra širokom úseku frontu.

Útok československej brigády sa začal 2. júla 1917, pričom brigáde sa podarilo vniknúť do hĺbky 5 kilometrov, teda až do tretieho pásma nepriateľskej obrany. Front bol prelomený a len únava a neochota susedných ruských jednotiek a váhavosť ich velenia spôsobili, že úspech československej brigády nebol okamžite ďalej využitý. Straty brigády boli okolo 185 padlých a 800 ranených. K jej úspechu prispel aj fakt, že rakúsko-uhorské pozície boli bránené aj dvoma českými plukmi, ktorých mužstvo buď ustúpilo alebo sa vzdalo.

Úspech v zborovskej bitke výrazne prispel k zmene postoja ruskej dočasnej vlády k už existujúcim čs. vojenským jednotkám a k formovaniu ďalších. V súvislosti

POZNÁMKY

s diplomatickým úsilím Tomáša Garriguea Masaryka, ktorý sa od mája 1917 zdržoval v Rusku, sa podarilo dosiahnuť povolenie na nábor v zajateckých táboroch. Pre informáciu možno uviesť, že v týchto táboroch bolo okolo 200 000 – 250 000 zajatcov českej a slovenskej národnosti, z toho Slovákov bolo približne 30 000.

Na získanie čo najväčšieho množstva zajatcov – Slovákov vyvinuli veľkú iniciatívu najmä Ivan Markovič, Vladimír Hurban, Janko Jesenský, Ján Janček ml., Jozef Gregor Tajovský a ďalší. Na náborovú činnosť boli ako emisári do zajateckých táborov v rôznych oblastiach Ruska vyslaní napríklad Martin Oríšek, Rudolf Slabej, Daniel Izák, Pavel Topoľský, Rudolf Klačko a ďalší.

Do leta roku 1917 sa v rámci čs. brigády sústredilo okolo 7 000 vojakov, do septembra tohto roku sa prihlásilo približne 22 000 dobrovoľníkov a ďalšie tisícky vstúpili do radov čs. vojska v Rusku v zvyšných mesiacoch tohto roka.

Takto sa po zborovskej bitke okolo konštituovanej 1. čs. divízie začal postupne vytvárať armádny zbor, ktorý mal približne 40 000 príslušníkov. Na rozdiel od spomínanej Družiny, ktorá bola súčasťou ruskej armády, bol armádny zbor už skutočným československým vojskom. Avšak v čase, keď sa dokončovalo jeho formovanie prebiehal v Rusku búrlivý revolučný vývoj, pričom ruská armáda bola prakticky v rozklade.

Boľševická revolúcia začiatkom novembra 1917 zvrhla v Rusku dočasnú vládu. Boľševici po uchopení moci nemienili pokračovať vo vojne. Napríklad Leninov Dekrét o mieri vyzýval na okamžité uzatvorenie mieru. Vláda soviетov hodlala rokovať s Nemeckom a Rakúsko-Uhorskom o separátnom mieri. Čs. vojsko v Rusku, ktoré vzniklo preto, aby na frontoch „veľkej“ vojny vybojovalo samostatný československý štát, tu v prípade mieru nenachádzalo uplatnenie.

Nemecké jednotky na Ukrajine postupovali a čs. legionárom hrozil v prípade zajatia osud dezertérov z rakúsko-uhorskej armády – poprava. Tomáš Garrigue Masaryk vyhlásil 7. februára 1918 čs. armádny zbor za súčasť čs. vojska vo Francúzsku a dal príkaz, aby sa pripravil na odchod do tejto krajiny cez Sibír a Vladivostok.

Separátny Brestlitovský mier bol po dlhých rokovaniach uzavretý 3. marca 1918. V dňoch 8. – 14. marca zvädzali čs. jednotky (5., 7. a 4. pluk) tvrdé ústupové boje s nemeckou 91. divíziou o železničný uzol Bachmač. Napriek mnohým komplikáciám a pod silným tlakom nepriateľa sa tieto jednotky dokázali odpútať od nepriateľa a prebojovať si cestu na východ za cenu 90 mŕtvych a 200 ranených. Do bojov pri Bachmači výrazne zasiahli aj Slováci sústredení v 7. československom streleckom pluku „Tatranskom“. V tomto boji napríklad padol aj práporčík Dušan Hatala. V máji 1918 počas presunu na sibírskej magistrále zas pri železničnom nešťastí zahynul prvý veliteľ 12. roty „Tatranského“ pluku Ján Gustáv Čipka. V bojoch s boľševickými vojskami pri Buzuluk 26. júna 1918 padol ďalší Slováč – účastník bitky pri Zborove – Štefan Fajnor.

Spomínaný 7. československý strelecký pluk „Tatranský“ vznikol už 25. júna 1917. Sformoval sa do konca decembra 1917 a bol zaradený do 2. čs. streleckej divízie. Po bitke pri Bachmači sa táto jednotka zúčastnila bojov pri Marjinsku, Novonikolajevsku, Irkutsku, Čelabinsku, Tomsku a Krasnojarsku. Okrem bojovej činnosti bol 7. „Tatranský“ pluk využívaný aj na stráženie sibírskej magistrály na úseku Novonikolajevsk – Tomsk. Do 24. apríla 1920 sa jednotky pluku sústredili vo Vladivostoku, odkiaľ boli neskôr na lodiach postupne transportované do Európy.

Ak sa vrátíme do roku 1918, treba uviesť, že Tomáš Garrigue Masaryk ešte začiatkom tohto roku na rokovaníach s hlavným veliteľom boľševickej armády generálom Muravjom dosiahol uznanie neutrality a voľného odchodu československých jednotiek z Ruska. Túto dohodu však bolo potrebné doplniť aj o súhlas sovietskej vlády v Moskve. Obojstranné rokovania následne vyústili do zmluvy, ktorú 26. marca 1918 podpísal J. V. Stalin ako ľudový komisár národností. Zmluva zaručovala československým légiám voľnú cestu cez Sibír do Vladivostoku, no zároveň čs. legionárov zaviazala, aby odovzdali väčšinu svojich zbraní. Komplikovaný presun pritom sťažoval nielen rozvrat na ruských železniciach, ale aj obštrukcie, ktoré légiám kládli do cesty aj miestne soviety, často z neznalosti situácie.

Keď sa na prelome apríla a mája 1918 presun legionárskych vlakov zastavil úplne, napätie, aj vplyvom množstva dezinformácií, prerástlo do ozbrojeného konfliktu. Hoci sa napríklad tzv. čelabinský incident podarilo urovnať diplomatickou cestou, napokon sa sovietska vláda rozhodla čs. légie odzbrojiť a ako samostatné vojsko zlikvidovať. Zjazd delegátov čs. armádneho zboru 23. mája 1918 jednomyselne rozhodol, že vojsko bude, nehladiac na odpor, pokračovať cestou do Vladivostoku podľa „vlastného poriadku“, teda i so zbraňou v ruke.

Reakciou na snahu sovietskej vlády odzbrojiť čs. légie na magistrále boli zrážky čs. légii s Červenou armádou. Vo viacerých týchto stretoch dokázali čs. legionári sovietske jednotky poraziť.

V priebehu roku 1918 vstúpilo do čs. légii v Rusku ďalších 3 394 Slovákov a v Irkutsku bol koncom roka zriadený Výchovný tábor pre Slovákov. Ako píše jeden z inštruktorov tohto tábora práporčík Ferdinand Klátik: „V tábore pre Slovákov v Irkutsku mali naši krajanovia dostať výchovu v duchu slovenskom a byť získaní pre naše hnutie“. Tábor v Irkutsku bol teda akýmsi druhom školy. Vykonávala sa tu jednak vojenská a jednak výchovná činnosť, ktorú zabezpečoval aj takmer tridsaťčlenný inštruktorský zbor dôstojníkov a poddôstojníkov – Slovákov. Medzi nimi ako dôstojníci boli napríklad Vladimír Ballo, Ferdinand Čatloš, Pavel Kuna, Jozef Kustra, Branislav Manica, Michal Širica. Mená viacerých z nich sú známe aj z nasledujúcich období vojenských dejín Slovenska. Počas svojej existencie mal tábor niekoľkých veliteľov. Boli to napríklad Emil Geryk, Rudolf Viest alebo Vladimír Daxner.

Spomínaný Emil Geryk, ktorý bol 1. januára 1920 povýšený do hodnosti podplukovníka, patril medzi špičku dôstojníkov slovenskej národnosti v ruských légiách.

POZNÁMKY

Bol to práve tento dôstojník, ktorý od 15. júla 1918 organizoval výstavbu 12. čs. streleckého pluku „generála M. R. Štefánika“. Tento pluk najskôr plnil strážne úlohy v Irkutsku a zároveň cvičil doplnky pre čs. pluky na uralskom fronte. V lete bol pluk doplnený Slovákmi zo zrušeného irkutského výcvikového tábora (31 vojakov a viac ako 1 100 mužov), čím sa tento pluk čs. légii stal prevažne slovenským.

Situácia čs. légii na Sibíri v druhej polovici roku 1918 bola mimoriadne komplikovaná. Légie sa zaplietli do ruskej občianskej vojny a úlohy, ktoré boli na ne kladené, presahovali možnosti približne 60 000 zboru. V légiiach sa začal šíriť pocit sklamaní, dezilúzie a obavy prameniace z pocitu, že sú na Sibíri ponechaní napospas osudu. To ešte umocňovali správy o vzniku samostatného československého štátu 28. októbra 1918. V tejto situácii prišiel na Sibír generál M. R. Štefánik v sprievode generála M. Janina. Hoci sem pricestoval vážne chorý, snažil sa navštíviť čo najviac poľných jednotiek. Chcel sa pokúsiť o krátkodobú ofenzívu smerom na západ. Čoskoro však zistil, že armádny zbor nie je schopný plniť žiadne nové bojové úlohy. V januári 1919 preto Štefánik z Ruska odcestoval a po návrate do Paríža vynakladal maximálne úsilie, aby urýchlil presun čs. légii z Ruska do vlasti.

Počas existencie čs. légii v Rusku ich radami prešlo približne 71 000 dobrovoľníkov, z toho približne 6 000 Slovákov. Podľa štatistiky, ktorú v roku 1933 zostavil ruský legionár Matej Miškóci a ktorú redigoval Jozef Gregor Tajovský, ich koncom roka 1919 bolo 5 104. Najviac slovenských legionárov pochádzalo z bývalej župy Trenčianskej (1 050), Nitrianskej (969), Prešporskej (488), Liptovskej (279), Tekovskej (272), Turčianskej (258), Zvolenskej (245) a najmenej z Ostrihomskej (11) a Komárňanskej (8). Najväčší počet legionárov bol zo Sibíri z Vladivostoku odtransportovaný v čase od decembra 1919 do septembra 1920. Celkovo bolo na 42 lodných transportoch prepravených 72 644 osôb, medzi nimi 3 004 dôstojníkov, 53 455 poddôstojníkov a vojakov, 4 916 invalidov, 1 726 žien a 717detí. Straty českých a slovenských legionárov v Rusku predstavovali 3 652 padlých a 739 nezvestných.

2. 2 Československé légie vo Francúzsku

Politicky sa Francúzsko stalo najvhodnejším centrom čs. odboja. Táto krajina niesla hlavnú ťarchu bojov a na jej území sa odohrali rozhodujúce bitky (západný front). Napriek iniciatíve Milana Rastislava Štefánika a Československej národnej rady v Paríži neboli začiatky čs. zahraničného odboja vo Francúzsku ľahké. Osudy roty „Nazdar“ zároveň jasne potvrdili, že boj Slovákov a Čechov v cudzineckej légii nie je cestou, ktorá by viedla k realizácii čs. zahraničného odboja, teda k vytvoreniu československého štátu na troskách habsburskej monarchie.

Rota „Nazdar“, ktorú 23. augusta 1914 vytvorilo približne 300 dobrovoľníkov z malej kolónie krajanov v Paríži, bola po svojom vzniku zaradená do 2. pohotovostného pluku cudzineckej légie. V roku 1915, po nasadení v priestore Arrasu a v dôsledku strát, prestala táto rota existovať ako celok. Napriek tomu, že vo Francúzsku boli z krajín Dohody politicky pomerne najlepšie podmienky, problémom

bolo získavanie legionárov. Rakúsko-uhorské jednotky totiž na západnom fronte do roku 1918 nebojovali. Dobrovoľníkov bolo potrebné do Francúzska doslova „zvážať“ z celého sveta. Takto sa vďaka uvedenej misii M. R. Štefánika podarilo napríklad z Ruska vypraviť dva transporty bývalých zajatcov. Veľké možnosti sa pritom rysovali spomedzi krajanov v USA, ktorí však po americkom vstupe do prvej svetovej vojny museli slúžiť v americkej armáde. Nábor sa teda mohol vzťahovať na tých, ktorí ešte nemali americké štátne občianstvo, resp. na tých, ktorí vzhľadom iba na svoj vek nepodliehali mobilizácii. Do konca prvej svetovej vojny bolo do Francúzska z USA transportovaných približne 2 300 mužov. Okrem USA boli do Francúzska presunutí aj bývalí príslušníci rakúsko-uhorskej armády zo zajateckých táborov v Rumunsku alebo časť tých, ktorí predtým bojovali v srbskej 1. pešej divízii. Koncom roku 1917 a v priebehu posledného vojnového roku personálne stavy čs. vojenskej akcie vo Francúzsku umožnili vznik vojenských jednotiek. Zároveň v decembri 1917 organizovanie čs. vojenských jednotiek potvrdil dekrétom aj francúzsky prezident Raymond Poincaré.

Tento dekrét bol 7. februára 1918 doplnený štatútom čs. vojska vo Francúzsku. V štatúte boli spresnené zásady výstavby vojenských jednotiek, otázka velenia, disciplíny, povyšovania dôstojníkov atď. Dekrét i štatút boli dokumentmi mimoriadneho významu, lebo sa nimi zriaďovala čs. armáda vo Francúzsku. Prvým útvarom čs. vojska vo Francúzsku bol 21. čs. strelecký pluk sformovaný v januári 1918 v Cognacu. V máji 1918 bol v Jarnac vytvorený 22. čs. strelecký pluk. Oba pluky boli v závere prvej svetovej vojny nasadené na fronte. Po jej skončení vznikli ešte dva legionárske pluky. Vo francúzskych légiách slúžilo okolo 12 000 mužov, z ktorých bolo približne 2 600 Slovákov. Spomedzi dôstojníkov možno spomenúť napríklad Pavla Varsika, Jozefa Martina Kristína, už spomínaného Ivana Kadavého alebo Jozefa Baricu.

Najviac Slovákov sa pritom koncentrovalo do 23. československého streleckého pluku, ktorý vznikol koncom roka 1918. Po návrate do vlasti sa francúzski legionári zúčastnili bojov o Těšínsko a čiastočne aj na Slovensku v dobe konfliktu s Maďarskou republikou rád.

2. 3 Československé légie v Taliansku

V Taliansku, ktoré vstúpilo do vojny na strane Dohody v máji 1915 neexistovala pred prvou svetovou vojnou väčšia česká alebo slovenská krajská kolónia. Taliansko bolo medzi mocnosťami Dohody najslabším článkom a na taliansky front bolo neprávom nazerané ako na vedľajší a „podradný“ úsek frontu, ktorý nemôže ovplyvniť výsledok celej vojny. Na konci roku 1917 sa počet zajatých Čechov a Slovákov v Taliansku – bývalých príslušníkov rakúsko-uhorskej armády – odhadoval na približne 30 000.

Talianske úrady o týchto zajatcov spočiatku neprejavovali žiadny záujem, čo malo svoje politické a vojenské príčiny. Až po pomerne zdĺhavých rokovaníach predstaviteľov Československej národnej rady, hlavne generála Štefánika, sa po-

POZNÁMKY

darilo dosiahnuť umiestňovanie zajatcov českej a slovenskej národnosti oddelene od ostatných zajatcov z rakúsko-uhorskej armády. 15. januára 1917 vznikol v tábore Santa Maria Capua Vetere spolok zajatcov pod názvom Československý dobrovoľnícky zbor, ktorý do apríla 1918 získal masovú základňu 10 200 členov. V máji 1917 bola väčšina zajatcov presunutá do tábora v Certose di Padua, ktorý sa stal základňou budovania čs. légii v Taliansku. Zo Slovákov sa o ich organizovanie zaslúžil aj nadporučík Rudolf Gabriš. Podobne vystupoval aj ďalší dôstojník Ján Papánek.

Odhladnuc od tejto náborovej práce, začali prvé jednotky čs. dobrovoľníkov v Taliansku vznikať v podstate spontánne, formou dobrovoľníckych prieskumných skupín na fronte. Na prelome rokov 1917 – 1918 sa takéto prieskumné skupiny ustanovili prakticky pri všetkých talianskych armádach v poli. Boli využívané jednak na taktický prieskum a takisto na propagandistickú činnosť v rámci českých a slovenských plukov rakúsko-uhorskej armády. Dovedna išlo o jedenásť prieskumných rôt. Takáto činnosť prinášala pre ich príslušníkov mimoriadne nebezpečenstvo, nakoľko v prípade zajatia rakúsko-uhorskými jednotkami boli popravení.

Taliansky postoj k formovaniu československých vojenských jednotiek bol síce ovplyvnený porážkou talianskych jednotiek pri Caporette, no rozhodujúcim momentom bolo uzavretie zmluvy o zriadení čs. vojska v Taliansku. Zmluvu za taliansku stranu 21. apríla 1918 podpísali ministerský predseda Orlando a minister vojny generál Zuppeli. Československú národnú radu v Paríži na tomto rokovaní reprezentoval M. R. Štefánik. Táto zmluva určovala, že vytvorené čs. vojenské jednotky síce budú súčasťou samostatnej čs. armády vo Francúzsku a politicky budú podliehať ČSNR v Paríži, no po vojenskej stránke budú podliehať veleniu talianskej armády. Velením nad čs. jednotkami bol poverený generál Andrea Graziani.

Centrom organizácie čs. légii v Taliansku bola oblasť severne od Ríma, v regióne Umbrie – hlavne vo Foligne a v neďalekých mestách Spello, Spolieto, Asisi, Perugia a Varni. Tu všade sa začal náročný výcvik. Formovali sa strelecké pluky a špeciálne guľometné roty. 23. apríla 1918 boli čs. strelecké pluky (1. – 4.) zjednotené do 1. čs. divízie s I. a II. brigádou. Už v polovici mája 1918 mala československá divízia približne 14 000 mužov, z toho 320 dôstojníkov. Ďalší dobrovoľníci neprestajne prichádzali.

V júni 1918 mala československá divízia 15 680 mužov, pričom popri jej streleckých plukoch sa formovali aj jednotky iných druhov vojsk a tylové zariadenia. V deň 3. výročia vstupu Talianska do vojny došlo v Ríme 24. mája 1918 k slávnostnému odovzdaniu bojovej zástavy z rúk plukovníka M. R. Štefánika generálovi Grazianimu. Stalo sa tak za prítomnosti mnohých významných predstaviteľov talianskej vlády a zástupcov vlád ostatných dohodových štátov.

Výcvik československých jednotiek prebiehal intenzívne a talianske velenie sa snažilo o ich čo najrýchlejšie nasadenie do bojov. Tu treba zdôrazniť, že zástupcovia Kancelárie Československej národnej rady v Ríme to predbežne, až do augusta 1918, odmietali s odôvodnením na nedostatočnú pripravenosť jednotiek divízie.

Ako mnoho chýbalo k skutočnej pripravenosti čs. jednotiek, potvrdilo neuvážené rozhodnutie z 27. mája 1918 o odoslaní jedného práporu na Piavu s cieľom posilniť čs. výzvedné roty. Toto rozhodnutie spôsobilo, že tento prápor hneď v prvých dňoch svojho nasadenia utrpel ťažké straty. Len energický zásah M. R. Štefánika u hlavného veliteľa talianskej armády generála Diaza zabránil, aby sa neprijali ďalšie obdobne unáhlené rozhodnutia.

Vzhľadom na rozhodnutie národnej rady v Paríži o jednotnom číslovaní čs. zahraničného vojska sa 8. júla 1918 prišlo k prečíslovaniu 1. divízie na 6. divíziu, pričom jej pluky dostali čísla 31 až 34. Presun 6. divízie na front sa uskutočnil v polovici augusta 1918 a bola nasadená v priestore medzi Gardským jazerom a riekou Adiža, kde zaujala postavenie v úseku Altissima. Tento úsek patril k najkritickejším miestam obrany 1. talianskej armády, lebo sa tu nepriateľovi ponúkala možnosť preniknúť do Lombardskej nížiny. Kľúčovým bodom jej obrany bola kóta 703 Doss Alto. 21. septembra 1918 po krátkej delostreleckej príprave práve na túto kótu, bránenú 33. čs. streleckým plukom, zaútočili jednotky rakúsko-uhorskej armády. Boj trval celý deň, v závere ktorého sa československým legionárom napokon podarilo udržať predný okraj obrany. Za to zaplatili stratami 7 mŕtvych a 119 ranených. Statočnosť príslušníkov 33. streleckého pluku sa napríklad premietla aj do pochvalného listu predsedu vlády V. Orlanda predstaviteľom československého zahraničného odboja v Paríži. S neskrývaným obdivom sa o ich chrabrosti vyjadrovala aj domáca talianska tlač.

Po tomto boji už divízia na fronte dlho nezostala a začiatkom októbra 1918 ju stiahli z frontu do tyla, kde sa pripravovala na záverečnú ofenzívu dohodových armád na Piave. Avšak vzhľadom na podpísanie prímeria s Rakúsko-Uhorskom 3. novembra 1918 pri Padove, k jej nasadeniu už nedošlo. Zmena sa však realizovala na poste veliteľa divízie, keď A. Grazianiho vystriedal generál Luigi Piccione. Ten o niekoľko dní neskôr prevzal velenie nad konštituovaným armádnym zborom, na koľko 15. novembra 1918 bolo rozhodnuté o vytvorení ďalšej – 7. československej divízie. K týmto organizačným zmenám však došlo už v podmienkach mieru.

Československý armádný zbor v Taliansku mal 19 400 osôb, z toho približne 600 Slovákov. Z nich bolo aj 15 nižších dôstojníkov – Slovákov. Spomedzi nich môžeme spomenúť napríklad Rudolfa Gabriša, Jána Imra, Augustína Malára, Eduarda Sadloňa, Jána Papánka, Pavla Višňovského a ďalších.

Zbor sa koncom roka 1918 skladal zo šiestich streleckých plukov, dvoch delostreleckých plukov a jednej jazdeckej eskadróny. Straty čs. vojska v bojoch na talianskom fronte v rokoch 1917 – 1918 boli pomerne značné – 625 padlých, 55 nezvestných a skoro 500 ranených vojakov. V polovici decembra 1918 navštívil zbor v Padove prezident T. G. Masaryk. Následne sa zbor začal presúvať do Českých Budějovic a odtiaľ na Slovensko.

Špecifickú časť čs. vojenských jednotiek v Taliansku tvorili tzv. domobranecké prápory, ktoré vznikli až po skončení vojny na talianskom fronte. Boli tvorené z bývalých príslušníkov rakúsko-uhorskej armády, ktorí padli do zajatia talianskej armády.

POZNÁMKY

dy v priebehu jej poslednej ofenzívy (t. j. od 24. októbra 1918), resp. z tých zajatcov, ktorí boli v Taliansku už skôr, ale z rôznych dôvodov odmietali vstúpiť do čs. légii.

Od 7. decembra 1918 do 1. mája 1919 bolo z týchto mužov sformovaných celkovo 55 práporov (ešte jeden prápor bol sformovaný v auguste 1919), ktoré podliehali veliteľstvu čs. domobrany v Galarate. Spolu 56 domobraneckých práporov malo približne 60 000 príslušníkov, z toho približne 1 200 Slovákov, ktorí boli sústredení predovšetkým v 50. domobraneckom prápore. Do vlasti sa tieto prápory začali vracieť od 2. apríla do 18. augusta 1919 a časť z nich zasiahla do bojov s vojskami Maďarskej republiky rád.

Na konci prvej svetovej vojny sa čs. zahraničné vojsko rozrástlo na samostatnú čs. armádu, v ktorej slúžilo takmer 110 000 Slovákov a Čechov (okrem spomínaných 60 000 príslušníkov domobraneckých práporov v Taliansku). Podľa tzv. legionárskeho zákona č. 462 Zbierky zákonov z 24. júla 1919 sa však legionársky charakter priznal iba 88 701 dobrovoľníkom, ktorí vstúpili do čs. zahraničného vojska do 28. októbra 1918. Z toho pripadlo 60 109 na ruské légie, 9 367 na francúzske a 19 225 na talianske.

V konštituovanej Československej republike požívali čs. legionári mimoriadne pocty a spoločnosťou boli vnímaní ako elita armády.

Individuálne životné osudy Slovákov – príslušníkov československých légii pokračovali aj po repatriácii. Viacerí sa vrátili k povolaniu, ktorému sa venovali pred vypuknutím prvej svetovej vojny. Niektorí z nich zostali slúžiť v armáde. Po rozpade ČSR v roku 1939 a vypuknutí druhej svetovej vojny sa ich politická orientácia ďalej vyvíjala, menila a kryštalizovala. Napríklad, v Slovenskom národnom povstaní v roku 1944 bol druhým veliteľom 1. československej armády na Slovensku generál Rudolf Viest. Už v auguste 1939 utiekol do Francúzska, kde velil 1. československej divízii a neskôr v Londýne sa stal zástupcom ministra národnej obrany. Bol vyslaný na Slovensko, pričom po porážke Povstania bol 3. novembra 1944 zajatý Nemcami a na jar 1945 s najväčšou pravdepodobnosťou zahynul v nacistickom väzení. Naproti nemu generál Ferdinand Čatloš bol v dobe vypuknutia SNP už viac ako päť rokov ministrom národnej obrany Slovenskej republiky. A napriek tomuto obaja títo dôstojníci bojovali v 7. „Tatranskom“ pluku légii v Rusku počas prvej svetovej vojny.

3 ZÁVER

Československé légie boli ozbrojenou formou boja Slovákov a Čechov za národnú slobodu a štátnu samostatnosť.

Politické, diplomatické a vojenské úsilie Slovákov a Čechov v zahraničí počas prvej svetovej vojny bolo významnou zložkou odboja proti rakúsko-uhorskej monarchii. Od leta 1918 dohodové veľmoci uznávali čs. légie ako súčasť svojich ozbrojených síl. Bojové úsilie légii a diplomacia čs. zahraničnej akcie mali rozhodujúci podiel na tom, že v období od 29. júna do 2. septembra 1918 vlády Francúzska, Veľkej Británie a USA uznali Československú národnú radu v Paríži de facto ako predstaviteľku spojeneckého národa.

Do československých légii sa hlásili Slováci, ktorí mali už pred vypuknutím prvej svetovej vojny vypestované silné národné povedomie, ktoré demonštrovali aj v podmienkach národnej neslobody. Vznik Československej republiky v roku 1918 znamenal pre Slovákov zmenu ich štátoprávneho postavenia, ktoré sa s podmienkami ich existencie v historickom Uhorsku nedalo porovnať. A k tejto pozitívnej zmene prispeli svojou mierou aj slovenskí príslušníci československých légii.

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

ČAPLOVIČ, M. - FERENČUHOVÁ, B. - STANOVÁ, M.: *Milan Rastislav Štefánik v zrkadle prameňov a najnovších poznatkov historiografie*. Bratislava : MO SR, 2010. ISBN 978-80-970434-0-7.

HRONSKÝ, M. - KRIVÁ, A. - ČAPLOVIČ, M.: *Vojenské dejiny Slovenska: IV. zväzok 1914 – 1939*. Bratislava : MO SR, 1996. ISBN 80-88842-05-0.

KOVÁČ, D.: *Slovensko v 20. storočí: Druhý zväzok, Prvá svetová vojna 1914 – 1918*. Bratislava : Veda, 2008. ISBN 978-80-224-1014-4.

PICHLÍK, K. - KLÍPA, B. - ZABLOUDILOVÁ, J.: *Českoslovenští legionáři (1914 – 1920)*. Praha : Mladá fronta, 1996. 283 s. ISBN 80-204-0580-1.

Zápisky generála Rudolfa Viesta : Exil 1939 – 1944. Bratislava : MO SR, 2002. ISBN 978-808-884-2583.

ĎALŠIA ODPORÚČANÁ LITERATÚRA

ČAPLOVIČ, M.: Prvá svetová vojna 1914 – 1918 : Slovensko v medzivojnovnej Československej republike 1918 – 1939. In: SEGEŠ, V. a kol.: *Slovensko - Vojenská kronika*. Bratislava : Perfekt, 2007, s. 80 - 101.

ČAPLOVIČ, M.: Ferdinand Čatloš v légiách a československej armáde. In: BAKA, I. - CSÉFALVAY, F. - KRALČÁK, P. a kol.: *Ferdinand Čatloš – vojak a politik (1895 – 1972)*. Bratislava : Pro Militaria Historica v spolupráci s VHÚ, 2011, s. 12 - 15.

Prvá svetová vojna – Boje v Karpatoch. Humenné : Redos, 2007. ISBN 978-80- 969233-5-9.

TÉMY NA VEDENIE ZÁVEREČNEJ DISKUSIE

1. Porovnanie podmienok vzniku a činnosti československých légii v Rusku, Francúzsku a Taliansku.
2. Osobnosť generála Milana Rastislava Štefánika.
3. Organizačná výstavba československých légii.
4. Najvýznamnejšie bojové vystúpenia československých légii.
5. Problematika zastúpenia Slovákov v československých légiách všeobecne.

PhDr. Daniela **GEISBACHEROVÁ**, CSc.

ÚVOD

Mohlo by sa zdať, že v našom stredoeurópskom bezpečnom bezpečnostnom priestore je tematika uplatňovania ľudských práv všeobecne a osobitne práv detí v prípade ozbrojeného konfliktu odťažité a neaktuálna. Ak by išlo výlučne o územie Slovenskej republiky, bola by táto úvaha vo vysokej miere pravdivá. Veď ozbrojený konflikt v tomto zemepisnom priestore je naozaj nepravdepodobný a bezpečnosť v ňom je garantovaná členstvom Slovenskej republiky v Európskej únii (ďalej len „EÚ“) a Severoatlantickej aliancii (ďalej len „NATO“).

Avšak príslušníci ozbrojených síl Slovenskej republiky (ďalej len „OS SR“) sa zúčastňujú na operáciách pod vedením NATO, EÚ, Organizácie Spojených národov (ďalej len „OSN“) a OBSE, prípadne v koalíčných operáciách. A v takomto prípade sú konfrontovaní s realitou ozbrojeného konfliktu, resp. postkonfliktnou situáciou a uplatňovaním zásad medzinárodného práva v celom jeho komplexe.

Aj toto je dôvod na napísanie tohto príspevku a jeho využitia vo vzdelávacom a výcvikovom procese príslušníkov OS SR.

Cieľom príspevku je:

- načrtnúť vzťahy medzi takými oblasťami medzinárodného práva, ako je právo ľudských práv, humanitárne právo a právo ozbrojeného konfliktu,
- upriamiť pozornosť na medzinárodno-právny dokument najpodrobnejšie upravujúci otázky účasti (resp. zákazu účasti) detí v ozbrojenom konflikte, ktorým je Opčný protokol k Dohovoru o právach dieťaťa o účasti detí v ozbrojenom konflikte,
- upozorniť na trestno-právnu zodpovednosť za nedodržiavanie a hrubé porušovanie zásad humanitárneho práva a práva ľudských práv počas ozbrojeného konfliktu.

Slovenská republika je zmluvnou stranou všetkých medzinárodných ľudsko-právnych dohovorov a dohovorov upravujúcich vedenie ozbrojeného konfliktu a zásady humanitárneho práva. Z toho pre ňu vyplýva povinnosť:

- šíriť a dodržiavať zásady týchto medzinárodných zmlúv,
- zabezpečovať ich uplatňovanie a sankcionovať ich porušenie.

1 MEDZINÁRODNÉ PRÁVO ĽUDSKÝCH PRÁV, HUMANITÁRNE PRÁVO A PRÁVO OZBROJENÉHO KONFLIKTU

POZNÁMKY

1. 1 Medzinárodné právo ľudských práv

Medzinárodné právo ľudských práv (ďalej len „MPLP“) je systém medzinárodných noriem na ochranu a podporu ľudských práv všetkých členov ľudského spoločenstva. Sú to základné práva a slobody, ktoré sú neodňateľné, nepremlčateľné a nezrušiteľné. Základné práva a slobody sa zaručujú všetkým bez ohľadu na pohlavie, rasu, farbu pleti, vieru a náboženstvo, politické či iné zmýšľanie, národný alebo sociálny pôvod, príslušnosť k národnosti alebo etnickej skupine, majetok, rod alebo iné postavenie. Nikoho nemožno z týchto dôvodov poškodzovať, zvýhodňovať alebo znevýhodňovať. Sú to teda univerzálne práva všetkých ľudských bytostí, nezávislé od jurisdikcie a iných (už vymenovaných) faktorov. Myšlienka ľudských práv pochádza z filozofických myšlienok a konceptov prirodzených práv formovaných hlavne počas osvietenstva.

Ako je evidentné zo Všeobecnej deklarácie ľudských práv (prijatej a vyhlásenej rezolúciou Valného zhromaždenia OSN 217 A [III] z 10. decembra 1948), ľudské práva sú, prinajmenšom v povojnovom období, konceptualizované na základoch ľudskej dôstojnosti (rovnosť v dôstojnosti a právach) a ponechávajú si svoj univerzálny charakter. V čl. 1 sa konštatuje, že „všetci ľudia sa rodia slobodní a rovní si v dôstojnosti a právach“. Čl. 3 zaručuje právo na život, slobodu a osobnú bezpečnosť a čl. 5 ustanovuje, že „nikto nesmie byť podrobený mučeniu alebo krutému neľudskému či ponižujúcemu zaobchádzaniu alebo trestu“.

Existencia, opodstatnenosť a obsah ľudských práv sú neustálym predmetom diskusie v rámci filozofických a politických vied. Z právneho hľadiska sú ľudské práva zakotvené v medzinárodných dohovoroch, medzinárodnom obyčajovom práve, všeobecných zásadách správania sa a v tzv. soft law, ako aj vo vnútroštátnom právnom poriadku jednotlivých štátov.

Cieľom MPLP je zdokonaľiť a chrániť ľudské práva a základné slobody jednotlivcov a skupín. Medzinárodné dohovory zaväzujú štáty konať určitým spôsobom a zabrániť nekorektnému konaniu, t. j. porušovaniu záväzkov.

1. 2 Medzinárodné humanitárne právo a právo ozbrojeného konfliktu

Najskôr poznámka k samotnému termínu „medzinárodné humanitárne právo“. Pôvodne sa týmto pojmom označovala iba ochrana obetí ozbrojených konfliktov, teda tzv. ženevské právo. Koncom druhej polovice 20. storočia začal prevládať trend, a to najmä v dôsledku rastúceho významu a vplyvu MPLP, že sa týmto pojmom začala označovať celá právna úprava vedenia ozbrojeného konfliktu, teda aj zásady tzv. haagskeho práva (medzinárodné právo ozbrojeného konfliktu, resp. medzinárodné vojnové právo). Práve v dôsledku tejto skutočnosti sa niekedy ako synonymum pre medzinárodné humanitárne právo používajú niekedy pojmy medzinárodné právo ozbrojeného konfliktu, resp. medzinárodné vojnové právo.

POZNÁMKY

Je známou skutočnosťou, že medzinárodné humanitárne právo sa vyvinulo ako výsledok rovnováhy medzi vojenskou nevyhnutnosťou a obavami o zachovanie zásad humanity. Predstavuje súbor noriem, ktorých cieľom je z dôvodov ľudskosti obmedziť účinky ozbrojeného konfliktu. Chránia osoby, ktoré sa už priamo nezúčastňujú na nepriateľstve (civilisti, zdravotnícky personál, vojnoví zajatci a iní zadržaní, zranení a chorí) a obmedzujú prostriedky a metódy bojovej činnosti, vedenia ozbrojeného konfliktu. Z uvedeného vyplýva, že humanitárne právo sa ako časť *ius in bello* obmedzuje na situácie ozbrojeného konfliktu a určuje, ako postupovať a používať silu, keď už ozbrojený konflikt nastal.

Valné zhromaždenie OSN, Výbor OSN pre ľudské práva aj Komisia OSN pre ľudské práva konštatovali, že počas ozbrojeného konfliktu majú strany konfliktu povinnosť (právny záväzok) dodržiavať záväzky týkajúce sa práv osôb zasiahnutých týmto konfliktom. Znamená to, že medzinárodné právo ľudských práv aj humanitárne právo ponúkajú súbor ochrany ľuďom v ozbrojenom konflikte, a to:

- civilným osobám,
- osobám, čo sa už nezúčastňujú aktívne na konflikte/nepriateľstve (zranení, tí, čo zložili zbrane).

Medzinárodné humanitárne právo majú povinnosť uplatňovať obe strany konfliktu. Táto „rovnosť“ medzi stranami konfliktu zásadne odlišuje ozbrojený konflikt, v ktorom sa uplatňuje humanitárne právo a právo ozbrojeného konfliktu, od trestného činu, na ktorý sa uplatňuje iba trestné právo a pravidlá práva ľudských práv v rámci trestného konania.

V minulosti prevládala v medzinárodnom práve tendencia uplatňovať MPLP v čase mieru a v čase ozbrojeného konfliktu bez ohľadu na to, či má medzinárodný charakter alebo ide o ozbrojený konflikt, ktorý sa odohráva v rámci jedného štátu a medzinárodné humanitárne právo (v ponímaní, ako sme konštatovali v predchádzajúcom texte). V súčasnosti sa rozdiely v uplatňovaní týchto dvoch oblastí medzinárodného práva pod tlakom posilňovania práva ľudských práv stierajú. Medzinárodná komunita pripúšťa, že záväzky v rámci ľudských práv vychádzajú z uznania základných práv všetkých ľudských bytostí, a to tak v mieri, ako aj v prípade ozbrojeného konfliktu, či v čase vojny. Keďže sa právo ľudských práv má uplatňovať aj počas ozbrojeného konfliktu, ide vlastne o dva komplementárne systémy/prameňe záväzkov v prípade ozbrojeného konfliktu, ktoré posilňujú ochranu jeho obetí. Znamená to teda napríklad, že Medzinárodný dohovor o občianskych a politických právach či Všeobecná deklarácia ľudských práv sa uplatňujú aj v situácii ozbrojeného konfliktu, počas ktorého sa uplatňujú aj pravidlá medzinárodného humanitárneho práva (a práva ozbrojeného konfliktu). Dôsledné dodržiavanie princípov medzinárodného práva ľudských práv predstavuje tiež významný predpoklad na dodržiavanie noriem medzinárodného humanitárneho práva.

Rezort ministerstva obrany venuje trvalú pozornosť uplatňovaniu medzinárodného práva ozbrojeného konfliktu a medzinárodného humanitárneho práva vo výcviku a činnosti OS SR. Vo vzťahu k deťom ide najmä o uplatňovanie noriem humanitárneho práva vo vojenských operáciách mimo územia Slovenskej republiky, na ktorých sa príslušníci OS SR zúčastňujú v rámci medzinárodných koalícií (najmä uplatňovanie relevantných ustanovení v rámci Ženevského dohovoru o ochrane civilných osôb počas vojny zo dňa 12. augusta 1949, ktorý ustanovuje kategórie tzv. chránených osôb, a Dodatkového protokolu k Ženevským dohovorom z 12. augusta 1949 o ochrane obetí medzinárodných ozbrojených konfliktov (Protokol I), ako aj Dodatkového protokolu k Ženevským dohovorom z 12. augusta 1949 o ochrane obetí ozbrojených konfliktov nemajúcich medzinárodný charakter (Protokol II z roku 1977)). V roku 2008 boli vydané Smernice Ministerstva obrany Slovenskej republiky č. 119/2008 o príprave v oblasti práva ozbrojeného konfliktu, ktoré prispievajú k skvalitneniu implementácie zásad humanitárneho práva v činnosti OS SR.

V spolupráci s Medzinárodným výborom Červeného kríža, jeho bývalou regionálnou delegatúrou v Budapešti, boli v rámci rezortu ministerstva obrany publikované základné dokumenty a príručky medzinárodného humanitárneho práva a práva ozbrojeného konfliktu:

- Vojenské humanitné právo. Haagske dohovory v systéme medzinárodného humanitného práva. Knižnica vojenského profesionála. Bratislava 1998, MO SR-VITA.
- Vedenie ozbrojeného konfliktu. Výber zostavený z Haagskych dohovorov a ďalších medzinárodných zmluvných dokumentov. Bratislava 2004.
- Vojnové právo. Súhrn pre veliteľa. Bratislava 2003.
- Frédéric de Mulinen: Príručka vojnového práva pre ozbrojené sily. Bratislava 2005.
- Právo ozbrojeného konfliktu. Vyučovacie súbory pre inštruktorov. Bratislava 2005.

Na zabezpečenie šírenia noriem z oblasti ľudských práv a oblasti humanitárneho práva prispelo významnou mierou svojimi publikáciami bývalé Kultúrne a metodické centrum OS SR v Trenčíne. Dôležitou formou vo výcvikovom a vzdelávacom procese príslušníkov OS SR sú spoločenskovedné semináre, v rámci ktorých sa sprostredkúvajú poznatky, formujú názory a postoje príslušníkov a zamestnancov OS SR.

OS SR vo svojej činnosti využívajú aj publikáciu Ženevské dohovory a dodatkové protokoly, ktorú vydal Ústredný sekretariát Slovenského Červeného kríža, Bratislava v roku 2002.

POZNÁMKY

Súčasný stav implementácie medzinárodného humanitárneho práva v Slovenskej republike mapuje publikácia autorov J. Králika a B. Kadlečíka Štúdia o implementácii a šírení medzinárodného humanitárneho práva na Slovensku, ktorú vydal Slovenský Červený kríž v Bratislave v roku 2008. Publikácia má aj anglickú mutáciu.

Šíreniu zásad medzinárodného humanitárneho práva vo vzťahu k širšej verejnosti sa venuje stály medzirezortný poradný orgán ministra zahraničných vecí a európskych záležitostí Slovenskej republiky – Výbor pre medzinárodné humanitárne právo. Jeho členmi sú zástupcovia ministerstva zahraničných vecí a európskych záležitostí, ministerstva obrany a Generálneho štábu OS SR, ministerstva vnútra, ministerstva spravodlivosti, ministerstva kultúry, ministerstva školstva, vedy, výskumu a športu, ministerstva zdravotníctva, ministerstva životného prostredia, Slovenského Červeného kríža a Kancelárie verejnej ochrankyne práv. Do rámca aktivít tohto výboru patria aj prednášky z oblasti humanitárneho práva a ľudských práv vrátane práv detí pre studentov vysokých a stredných škôl, pre aktivistov a pracovníkov mimovládnych a humanitárnych organizácií.

2 PRÁVA DETÍ A OZBROJENÝ KONFLIKT

Mimoriadne ohrozenou, najzraniteľnejšou skupinou civilného obyvateľstva sú deti. Dvojnásobne to platí v prípade ozbrojeného konfliktu. K dokumentom, ktoré sa viažu na ochranu a zabezpečenie ich zdravého, harmonického psychického i fyzického vývoja patria najmä tieto medzinárodné zmluvné dokumenty, deklarácie a usmernenia, ktoré sa uplatňujú v čase mieru, ale ich platnosť ako základných ľudsko-právnych dokumentov (medzinárodné právo v oblasti ľudských práv) sa vzťahuje nepriamo aj na prípad ozbrojeného konfliktu:

- Deklarácia práv dieťaťa prijatá Valným zhromaždením OSN rezolúciou č. 1386 (XIV) z 10. 12. 1959,
- Dohovor OSN o právach dieťaťa (20. 11. 1989) a jeho tri opčné protokoly,
- Dohovor o zákaze a o okamžitých opatreniach na odstránenie najhorších foriem detskej práce (17. 6. 1999),
- Európska charta práv dieťaťa,
- Stratégia EÚ v oblasti práv dieťaťa.

Slovenská republika implementuje zásady a ustanovenia uvedených medzinárodných ľudsko-právnych dohovorov vrátane Dohovoru o právach dieťaťa (ďalej len „dohovor“) prostredníctvom úloh a aktivít, ktoré sú obsiahnuté najmä v akčných plánoch (napr. Akčný plán pre ochranu práv detí, Akčný plán predchádzania všetkým formám diskriminácie, rasizmu, xenofóbie, antisemitizmu a ostatným prejavom intolerancie, Národný akčný plán pre deti či Stratégia na ochranu detí pred násilím a pod.). Pri ich príprave spolupracujú ústredné orgány štátnej správy s mimovládnyimi organizáciami a ďalšími subjektmi, ktoré pôsobia v tejto oblasti.

2. 1 Opčný protokol k Dohovoru o právach dieťaťa o účasti detí v ozbrojených konfliktoch

Vráťme sa k Dohovoru o právach dieťaťa a jeho požiadavke chrániť deti v prípade ozbrojeného konfliktu. V čl. 38 ukladá štátom, ktoré sú jeho zmluvnou stranou:

- povinnosť uznávať a zabezpečovať dodržovanie noriem medzinárodného humanitárneho práva, ktoré sa na deti vzťahujú v prípade ozbrojených konfliktov,
- urobiť všetky vykonateľné opatrenia na zabezpečenie toho, aby sa osoby, ktoré nedosiahli vek pätnástich rokov, priamo nezúčastnili na bojových akciách,
- zdržať sa povolávania do svojich ozbrojených síl osôb mladších ako pätnásť rokov a pri povolávaní osôb, ktoré dosiahli vek pätnásť rokov, ale sú mladšie ako osemnásť rokov, prijímať prednostne osoby staršie,
- v súlade s ich záväzkami podľa medzinárodného humanitárneho práva, ktoré majú vzťah k ochrane civilného obyvateľstva počas ozbrojených konfliktov, prijať všetky vykonateľné opatrenia na zabezpečenie ochrany detí postihnutých konfliktom, ako aj opatrenia na zabezpečenie starostlivosti o ne.

Článok 39 upresňuje tieto opatrenia na podporu telesného a duševného zotavenia a sociálnej reintegrácie dieťaťa, ktoré sa stalo obeťou akejkoľvek formy zanedbania, využívania za účelom finančného obohacovania alebo zneužívania, mučenia alebo inej formy krutého, neľudského alebo ponižujúceho zaobchádzania alebo trestania, alebo ozbrojeného konfliktu. Zotavenie a reintegrácia sa majú uskutočňovať v mieste a prostredí, ktoré podporuje zdravie, sebaúctu a dôstojnosť dieťaťa.

Dohovor o právach dieťaťa je síce nástrojom z oblasti medzinárodného práva ľudských práv, ale práve čl. 38 je výrazom toho, ako sa zblížujú medzinárodné právo ľudských práv a medzinárodné humanitárne právo, čo podporuje myšlienku vzájomnej komplementarity týchto dvoch oblastí medzinárodného práva.

Ochranu detí počas ozbrojeného konfliktu upravuje Ženevský dohovor o ochrane civilných osôb počas vojny (Ženeva, 12. augusta 1949, publ. pod č. 65/1954 Zb.), keďže deti sú súčasťou civilného obyvateľstva. Osobitne deťom je venovaný čl. 24, ktorý v odseku 1 stranám v konflikte ukladá urobiť potrebné opatrenia, aby deti do 15 rokov, ktoré osireli alebo boli oddelené od svojich rodín následkom vojny, neboli ponechané sami na seba a aby sa za všetkých okolností uľahčila ich výživa, výkon ich náboženstva a ich výchova. V odseku 2 ustanovuje, že strany v konflikte budú podporovať umiestnenie týchto detí počas vojny v neutrálnej krajine, odsek 3 sa týka opatrení v oblasti totožnosti všetkých detí do 12 rokov napr. tým, že budú nosiť identifikačné štítky. Čl. 38 zaručuje deťom do 15 rokov ako osobitne chráneným osobám prednostné zaobchádzanie na území strany v konflikte. Ochranu detí

POZNÁMKY

na okupovanom území upravuje čl. 50, ktorý ukladá okupačnej mocnosti povinnosť uľahčiť riadnu prevádzku zariadení určených na starostlivosť a výchovu detí (odsek 1), urobiť všetky opatrenia, aby uľahčila zistenie a registráciu totožnosti detí (odseky 2 a 4), aby zabezpečila výživu a výchovu detí osirelých alebo odlúčených od rodičov v dôsledku vojny (odsek 3). Práv detí sa týka aj zákaz nútenej práce pre osoby mladšie ako 18 rokov, ako aj zákaz práce, ktorá by ich nútila zúčastňovať sa na vojenských operáciách, ustanovený v čl. 51. Podľa čl. 68 odsek 3 v žiadnom prípade nie je možné vyniesť trest smrti proti chránenej osobe, ktorá v čase spáchania trestného činu nedovršila vek 18 rokov.

Ženevské dohovory z roku 1949 upravili síce ochranu detí v ozbrojenom konflikte, ale nezaoberali sa ich účasťou na nepriateľstve, participáciou na ozbrojenom konflikte. Túto skutočnosť reflektovali v prípade medzinárodného ozbrojeného konfliktu ustanovenia čl. 77 Dodatkového protokolu I k Ženevským dohovorom z 12. augusta 1949 o ochrane obetí medzinárodných ozbrojených konfliktov (Ženeva, 8. jún 1977, publ. pod č. 168/91 Zb.). Ten v odseku 2 zaväzuje strany v konflikte urobiť všetky možné opatrenia, aby sa deti, ktoré nedosiahli vek 15 rokov priamo nezúčastnili na nepriateľských akciách a predovšetkým sa zdržali toho, aby ich povolávali do svojich ozbrojených síl. Pri povolávaní osôb, ktoré dosiahli vek 15 rokov, ale nedosiahli vek 18 rokov, majú strany v konflikte usilovať uprednostňovať staršie osoby (odsek 2). Práve ustanovenia tohto odseku našli neskôr svoj výraz v už spomínanom čl. 38 Dohovoru o právach dieťaťa. Odsek 3 článku 77 zaručuje, že aj vo výnimočných prípadoch a napriek zákazu povinného odvodu, deti, ktoré nedosiahli vek 15 rokov a predsa sa priamo zúčastnia na nepriateľských akciách a dostanú sa do rúk znepriatelenej strany, naďalej požívajú osobitnú ochranu bez ohľadu na to, či sa stanú vojenskými zajatcami. V tom prípade by sa na ne vzťahoval aj tretí ženevský dohovor o zaobchádzaní s vojnovými zajatcami. V prípade uväznenia, zadržania alebo internovania z dôvodov súvisiacich s ozbrojeným konfliktom majú byť deti umiestnené oddelene od dospelých, s výnimkou prípadov, keď sú rodiny ubytované ako rodinné celky (odsek 4). Keďže sa hovorí o priamej účasti na nepriateľstve, ich nepriama účasť (zber a doručovanie informácií, účasť detí pri poskytovaní/doručovaní potravín bojujúcim stranám, preprava zbraní a munície) sa nijako osobitne neupravuje. Aj záväzok strán konfliktu nepovolávať do ozbrojených síl deti mladšie ako 15 rokov možno interpretovať ako zákaz povinného odvodu, a teda netýka sa dobrovoľného vstupu detí do ozbrojených síl.

Opčný protokol k Dohovoru o právach dieťaťa o účasti detí v ozbrojených konfliktoch (ďalej len „opčný protokol“), ktorý podpísali jeho signatári 25. mája 2000 v New Yorku, zvýšil vekovú hranicu na priamu účasť detí na nepriateľstve a pre povinné odvody do ozbrojených síl na 18 rokov. Opčný protokol podľa svojho čl. 10 ods. 1 nadobudol platnosť 12. februára 2002. Za Slovenskú republiku bol podpísaný 30. novembra 2001 a potom nasledovali vnútroštátne procesy na nadobudnutie jeho platnosti v Slovenskej republike (súhlas Národnej rady, súhlas Slovenskej republiky s vyhlásením Slovenskej republiky, ktoré je podľa článku 3 ods. 2 opčného

protokolu nevyhnutnou súčasťou pri uložení ratifikačnej listiny u depozitára, ratifikácia opčného protokolu prezidentom Slovenskej republiky). Ratifikačná listina bola uložená u generálneho tajomníka OSN, depozitára opčného protokolu, 7. júla 2006. Pre Slovenskú republiku nadobudol platnosť 7. augusta 2006. Pri uložení ratifikačnej listiny Slovenská republika vyhlásila, „že podľa jej právneho poriadku minimálny vek, v ktorom sa povoľuje dobrovoľný odvod do jej ozbrojených síl, je upravený:

- zákonom č. 570/2005 Z. z. o brannej povinnosti a o zmene a doplnení niektorých zákonov, ktorý v § 6 ustanovuje, že osoba môže dobrovoľne prevziať brannú povinnosť od 1. januára kalendárneho roka, v ktorom dovŕši 19 rokov veku,
- zákonom č. 346/2005 Z. z. o štátnej službe profesionálnych vojakov ozbrojených síl Slovenskej republiky a o zmene a doplnení niektorých zákonov, ktorý v § 13 ustanovuje podmienku dosiahnutia veku 18 rokov na prijatie do štátnej služby.

Skutočnosť, že odvod možno vykonať len na základe zákona v súlade s Ústavou Slovenskej republiky je dostatočnou garanciou, že odvod nie je násilný alebo vynútený.

Text opčného protokolu je uverejnený v Zbierke zákonov Slovenskej republiky oznámením Ministerstva zahraničných vecí Slovenskej republiky č. 256/2009 Z. z. (príloha 1).

Podľa čl. 7 ods. 4 Ústavy Slovenskej republiky (ďalej len „ústava“) je opčný protokol medzinárodnou zmluvou o ľudských právach a základných slobodách, medzinárodnou zmluvou, ktorá priamo zakladá práva alebo povinnosti fyzických osôb alebo právnických osôb a pred jej ratifikáciou sa vyžaduje súhlas Národnej rady Slovenskej republiky. Podľa čl. 7 ods. 5 ústavy ide o medzinárodnú zmluvu o ľudských právach a základných slobodách a medzinárodnú zmluvu, ktorá priamo zakladá práva alebo povinnosti fyzických osôb alebo právnických osôb, bola ratifikovaná a vyhlásená spôsobom ustanoveným zákonom a m prednosť pred zákonmi. Slovenská republika neuplatnila pri podpise opčného protokolu žiadnu výhradu a jeho zásady implementuje v plnom rozsahu.

Ministerstvo obrany ako gestor opčného protokolu vypracovalo na základe článku 8 ods. 1 opčného protokolu v spolupráci s ministerstvom zahraničných vecí a európskych záležitostí, ministerstvom spravodlivosti, ministerstvom vnútra, ministerstvom školstva, vedy, výskumu a športu, ministerstvom zdravotníctva, ministerstvom práce, sociálnych vecí a rodiny, Kanceláriou verejného ochrancu práv, Slovenským národným strediskom pre ľudské práva, Slovenským Červeným krížom, Slovenským výborom UNICEF a ďalšími orgánmi štátnej správy, ako aj dotknutými mimovládnyimi organizáciami návrh Východiskovej správy k Opčnému protokolu

POZNÁMKY

k Dohovoru o právach dieťaťa o účasti detí v ozbrojených konfliktoch (ďalej len „východisková správa“). V šiestich častiach (I. Všeobecné opatrenia týkajúce sa implementácie, II. Prevencia, III. Trestnoprávna zodpovednosť, IV. Ochrana, zotavenie a opätovná integrácia, V. Medzinárodná pomoc a spolupráca, VI. Ďalšia právna úprava) podrobne informuje o opatreniach, ktoré prijala Slovenská republika na implementáciu opčného protokolu.

Po odsúhlasení návrhu východiskovej správy vládou Slovenskej republiky bola táto v roku 2009 predložená Výboru OSN pre práva dieťaťa (ďalej len „výbor“). Po jej preštudovaní sa výbor podrobne zaoberal východiskovou správou na svojom zasadnutí v januári 2013, keď delegácia Slovenskej republiky svoju východiskovú správu obhajovala a ocenil konštruktívny dialóg počas obhajoby, ako aj pozitívne opatrenia prijaté v oblastiach súvisiacich s implementáciou opčného protokolu. Zároveň vydal záverečné pripomienky k tejto východiskovej správe, ktoré sú predmetom ďalšej analýzy a posudzovania zainteresovaných orgánov a organizácií Slovenskej republiky.

Slovenská republika plní medzinárodné záväzky, ktoré pre ňu vyplývajú z medzinárodných dohôd, ktorými je viazaná a zásady ktorých tvoria neoddeliteľnú súčasť jej právneho poriadku. Vo vzťahu k opčnému protokolu ide okrem už uvádzaných medzinárodných zmlúv aj o tieto medzinárodné zmluvy z oblasti práva ozbrojeného konfliktu a humanitárneho práva:

- Dodatkový protokol II k Ženevským dohovorom z 12. augusta 1949 o ochrane obetí ozbrojených konfliktov nemajúcich medzinárodný charakter (Ženeva, 8. júna 1977), publ. pod č. 168/91 Zb.,
- Dodatkový protokol III k Ženevským dohovorom z 12. augusta 1949 o ochrane obetí ozbrojených konfliktov (Ženeva 8. decembra 2005), publ. pod č. 375/2007 Z. z.,
- Dohoda o výsadách a imunitách Medzinárodného trestného súdu (New York, 9. septembra 2004), publ. pod č. 418/2004 Z. z.
- Dohovor o zákaze a o okamžitých opatreniach na odstránenie najhorších foriem detskej prác č. 182 z roku 1999 (Ženeva, 17. júna 1999), publ. pod č. 38/2001 Z. z., ktorý v svojom čl. 1 ukladá zmluvným stranám prijať okamžité a účinné opatrenia na zabezpečenie zákazu a odstránenie najhorších foriem detskej práce. Podľa jeho čl. 3 sa za „najhoršie formy detskej práce“ považuje aj „nútená alebo povinná práca vrátane núteného alebo povinného náboru detí s cieľom využívať ich v ozbrojených konfliktoch“,
- Rímsky štatút Medzinárodného trestného súdu (Rím, 17. júla 1998), publ. pod č. 333/2002 Z. z., ktorý vo svojom čl. 8 zaradil medzi vojnové zločiny odvod alebo verbovanie detí mladších ako pätnásť rokov do ozbrojených síl alebo ich využívanie na aktívnu účasť na nepriateľských akciách. Za vojnový

zločin sa považuje nielen konanie v súvislosti s medzinárodným ozbrojeným konfliktom, ale aj ozbrojeným konfliktom, ktorý nemá medzinárodný charakter. Ustanovenia tohto dohovoru poskytujú vyššiu mieru ochrany práv dieťaťa v danej oblasti ako opčný protokol.

2. 2 Detskí vojaci

Podľa medzinárodných odhadov (UNICEF, EÚ) bojuje v súčasnosti vo vojenských konfliktoch v každom okamihu okolo 300 tisíc detských vojakov. UNICEF uvádza, že tento problém sa najviac spája s krajinami ako sú Alžírsko, Angola, Barma, Burundi, Čad, Guatemala, Jemen, Kambodža, Kolumbia, Kongo, Libéria, Pobrežie Slonoviny, Rwanda, Sierra Leone, Somálsko, Stredoafriická republika, Sudán, Srí Lanka a Uganda. Deti verbujú za detských vojakov aj v súčasnom vojenskom konflikte v Sýrii.

Kto je vlastne označovaný za detského vojaka a prečo sa deti nimi stávajú? Za detského vojaka je považované dieťa, chlapec alebo dievča mladšie ako 18 rokov, ktoré je súčasťou oficiálnych (štátnych/vládnych) ozbrojených síl alebo nevládných, opozičných, povstaleckých ozbrojených skupín.

Len málo z nich bojuje z presvedčenia, keď je motívom napr. pomsta za smrť najbližších - rodičov, súrodencov či iných príbuzných alebo kamarátov, alebo demonštrácia príslušnosti k etnickej či náboženskej skupine a to tak vládnucej, ako aj utlačanej. Účasť v bojoch v takomto prípade vnímajú ako povinnosť voči rodine či komunite, v ktorej vyrastajú. Nemusia ísť vždy iba o túžbu po pomste. Ak sa na boji zúčastňujú samotní rodičia alebo súrodenci, vytvárajú tak určitý model správania. Vstup do armády môže byť motivovaný aj chudobou, zlými ekonomickými podmienkami, keď príslušnosť k armáde sľubuje zárobok vo forme žoldu, nádej na ochranu či zabezpečenie obživy. Siroty či deti na ulici hľadajú v ozbrojenej skupine chýbajúce rodinné prostredie. Naopak tí, čo rodinu majú, ale zažívajú v nej násilie, unikajú pred ním do ozbrojenej skupiny. Ďalšími faktormi vstupu detí do armády môžu byť strach z útoku nepriateľa a následné obavy z trestu a mučenia, ale aj opačná „ambícia“ - pocit, vedomie, že zbraň človeku prináša moc a on potom z nej môže profitovať, napr. plieniť a rabovať. Spomenuté prípady môžeme pokladať za dobrovoľný vstup do armády, aj keď je vlastne vynútený podmienkami, ktoré dieťaťu zabraňujú, aby preživalo spokojné detstvo. Deti sú však často obeťami násilného vstupu do armády. Mnohé deti sa k ozbrojencom pridávajú po tom, ako ich prinútili zavraždiť alebo zmrzačiť vlastnú rodinu. Ak neposlúchnu, zomierajú ony. Mnohokrát sú obeťami únosu priamo zo škôl či domovov. Veď čím dlhšie konflikt trvá, tým viac životov si vyberá ako daň a smrť dospelých vojakov si vyžaduje doplniť vlastných bojovníkov o mladšie a mladšie ročníky. Na druhej strane únos detí protivníka a ich zavlčenie do vzdialených oblastí krajiny bez toho, aby ich rodičia tušili kde sú, je účinnou stratégiou na oslabenie pozície nepriateľa.

Ako sme uviedli, detskí vojaci to nie sú iba chlapci ako aktívni bojovníci. Podľa UNICEFu až 40% z detských vojakov tvoria dievčatá, ktoré sa často stávajú obeťami

POZNÁMKY

sexuálneho zneužívania. Okrem funkcie „manželiek“ vojakov sa však podieľajú aj na vyzvedačstve, doručovaní správ, poskytovaní zdravotníckej pomoci, či ako matky tzv. vojnových detí, narodených ako dôsledok ozbrojeného konfliktu.

Deti, ktoré sa stali členmi ozbrojených síl alebo ozbrojených skupín sú vystavené mimoriadnemu násiliu, či už ako jeho svedkovia alebo ako aktéri. Samy sú často zneužívané, držané pod vplyvom drog alebo alkoholu, aby boli imúnnejšie voči vlastnému utrpeniu i utrpeniu svojich obetí. Detských vojakov často bijú, týrajú, nútia zabíjať deti, ktoré sa pokúsia o útek. Vodca ozbrojenej skupiny vyžaduje od nich absolútnu poslušnosť, na dosiahnutie čoho využíva zastrášovanie, násilie a krutosť. Bezbranné deti trpia nedostatkom jedla, čistej vody a iných základných potrieb. Ak túto traumatizujúcu situáciu nezvládajú, velitelia ich šikanujú alebo dokonca zabijú. Dôležité je uvedomiť si, že aj v prípade, že detskí vojaci samotní sú aktérmi, páchatelmi násilia, aj tak sú vždy obeťami, pretože ich účasť na boji bola vynútená okolnosťami:

- politickými v prípade tzv. slabých štátov,
- sociálno-ekonomickými v prípade chudoby a nedostatku zdrojov na prežitie,
- sociálno-psychologickými (využitie typickej vlastnosti detí poslúchať dospelých, ich potreby/túžby patriť do nejakej sociálnej skupiny, ktorá im zabezpečí ochranu; ako významný faktor treba zohľadniť aj „okúzlenie“ pocitom moci, založenom na vlastníctve zbrane, atď.),
- technologickými v podobe rozšírenia a využívania ľahkých zbraní.

Nebola to teda otázka slobodnej voľby dieťaťa, a teda za ňu nenesie zodpovednosť. Zapojenie detí do priamych bojov znamená pre nich frustrujúcu skúsenosť, čo dlhodobo až natrvalo negatívne ovplyvňuje ich fyzický, emocionálny, intelektuálny a sociálny vývoj. To, že „zachránený detský vojak« je mnohokrát takmer nepoužiteľný pre normálny život, je pochopiteľné. Preto potrebuje pomoc a starostlivosť.

O bývalých detských vojakov sa treba v procese postkonfliktnej rekonštrukcie spoločnosti postarať:

- zabezpečením základných potrieb,
- pátraním po rodinných príslušníkoch,
- formou vzdelávacích programov (príprava na zamestnanie v civilnom živote),
- psychosociálnymi aktivitami (psychosociálna rehabilitácia, prípadne prevýchova, reintegrácia do rodinného prostredia, resp. do spoločnosti všeobecne).

Existuje však reálna hrozba, že liečiť psychiku bývalého detského vojaka je dlhodobá záležitosť s nie celkom zaručeným pozitívnym výsledkom. Z mladých veteránov sa bez pomoci humanitárnych organizácií, psycho-sociálnych rehabilitačných a reintegračných programov stávajú ľudské trosky živiace sa drobnými krádežami alebo žobraním. Spoločnosť ich často vylúči zo svojich radov, pretože pre ňu predstavujú vážne riziko.

Z hľadiska práva sa takýmto deťom, čo prežívajú vojnovú krutosť, odopierajú ich základné práva na harmonický vývoj a teda ide o hrubé porušenie medzinárodného práva v oblasti ľudských práv, ako aj medzinárodného humanitárneho práva.

Na túto skutočnosť upozorňuje aj Usmernenie EÚ na presadzovanie a ochranu práv dieťaťa z roku 2007, keď konštatuje, že „napriek komplexnému rámcu nástrojov, noriem a záväzkov týkajúcich sa práv dieťaťa a prvotného pokroku pri dosahovaní dohodnutých cieľov pre milióny detí je každodenná realita v ostrom rozpore s uvedenými záväzkami a cieľmi: deti stále čelia vážnym hrozbám, ktoré ohrozujú ich prežitie, chýbajú im možnosti na kvalitné vzdelanie, riadnu zdravotnú a sociálnu starostlivosť; sú obeťami najhorších foriem detskej práce, sexuálneho využívania a zneužívania, chorôb, ozbrojených konfliktov a rôznych foriem násillia; sú nútené do manželstiev v útľom detstve a musia sa podrobovať škodlivým tradičným zvyklostiam. Deti zo zraniteľných skupín alebo deti v obzvlášť zložitých podmienkach čelia osobitným rizikám a sú vystavené diskriminácii, vytlačaniu na okraj či vylúčeniu zo spoločnosti. Dievčatá čelia osobitným rizikám a vyžadujú si zvýšenú pozornosť“.

EÚ venuje systematickú pozornosť problematike detských obetí ozbrojených konfliktov a detských vojakov najmä v súvislosti s prípravou a realizáciou operácií krízového manažmentu. Podporuje stanovisko, že už v priebehu plánovacieho procesu operácie treba venovať primeranú pozornosť otázke ochrany detí. V krajinách, v ktorých je EÚ zapojená do operácií krízového riadenia, by operačné plánovanie malo - s prihliadnutím na mandát operácie, prostriedky a kapacity, ktoré má EÚ k dispozícii - zohľadniť osobitné potreby detí so zreteľom na mimoriadnu zraniteľnosť dievčat. Parížske záväzky na ochranu detí pred nezákonným náborom alebo využívaním zo strany ozbrojených síl alebo ozbrojených skupín (Paríž, 6. februára 2007 a Zásady a usmernenia o deťoch spojených s ozbrojenými jednotkami alebo ozbrojenými skupinami) tvoria jeden z nástrojov. EÚ chce využiť všetky nástroje, ktoré má k dispozícii, aby sa zohľadnili osobitné potreby detí v rámci postupov včasného varovania a prevencie, ako aj počas skutočných konfliktov a mierových vyjednávaní. Dôležité je zabezpečiť vylúčenie trestných činov spáchaných na deťoch zo všetkých amnestií, pri obnove, rehabilitácii, reintegrácii a počas dlhodobého rozvoja po ukončení konfliktu. EÚ vyvíja úsilie, aby sa miestne komunity vrátane detí zapojili do mierového procesu. V tejto súvislosti využíva skúsenosti získané v rámci systému OSN a regionálnych organizácií a nadväzuje na ne. Mimoriadne zraniteľné sú najmä dievčatá a deti, ktoré sú utečencami, presídlené, oddelené od rodiny, unesené, postihnuté HIV/AIDS, inak zdravotne postihnuté a deti, ktoré sa stali obeťami sexuálneho vykorisťovania alebo sú vo väzbe.

POZNÁMKY

EÚ podporuje začleňovanie problematiky detí zasiahnutých ozbrojeným konfliktom do svojich príslušných politik a opatrení. Koordinuje činnosť jednotlivých orgánov a využíva európsku bezpečnostnú a obrannú politiku, aby posilnila čo najkomplexnejšiu ochranu práv detí. V úzkej spolupráci s príslušnými pracovnými skupinami, osobitnými zástupcami, vedúcimi nevojenských operácií a vojenskými veliteľmi EÚ (podľa hierarchie velenia) zabezpečuje neustále monitorovanie vykonávania vydaných usmernení.

Pomoc zraniteľným deťom a ich ochranu vníma EÚ v širšom kontexte v rámci rozvojovej spolupráce. Deti sú dôležitou cieľovou skupinou vonkajšej pomoci, najmä politik v rámci jednotlivých odvetví, ako sú vzdelávanie a zdravotníctvo. EÚ financuje prostredníctvom Úradu Európskej komisie pre humanitárnu pomoc (ECHO), Európskeho rozvojového fondu (EDF) a Európskej iniciatívy pre demokraciu a ľudské práva (EIDHR) opatrenia zamerané na presadzovanie práv detí. Ide napr. o projekty demobilizácie, rehabilitácie a reintegrácie (Uganda), projekty v oblasti zdravotnej starostlivosti a výživy (Sudán, Kolumbia, Palestína), psycho-sociálnu podporu (Sierra Leone, Sudán, pásmo Gazy a Libanon), financovanie škôl v núdzových táboroch pre presídlené osoby (Kongo, Sudán, Sierra Leone), pátranie po rodinných príslušníkoch a opätovné zjednotenie rodín (Kolumbia).

ECHO tiež financoval výskumnú a podpornú činnosť organizácie Zachráňte deti (Save the Children) belgického Červeného kríža a ďalších a podporuje UNICEF pri posilňovaní jeho kapacít účinne plniť záväzky oblasti ochrany detí v núdzových situáciách.

Zodpovedné orgány EÚ a príslušné pracovné skupiny Rady monitorujú situáciu v oblastiach svojej zodpovednosti a uplatňovanie medzinárodného humanitárneho práva a práva ľudských práv. Zasadujú sa za dodržiavanie noriem medzinárodného humanitárneho práva.

3 TRESTNÁ ZODPOVEDNOSŤ

Medzinárodné humanitárne právo ustanovuje pravidlá zamerané na ochranu obetí ozbrojeného konfliktu a z dôvodov humanity obmedzuje právo strán ozbrojeného konfliktu používať ľubovoľné vojnové metódy a spôsoby na poškodenie nepriateľa. Jeho cieľom je na čo najnižšiu mieru obmedziť utrpenie obetí ozbrojeného konfliktu a škody na majetku. Zakazuje zbytočné a nadmerné utrpenie (vojakov aj civilných osôb) a škody, ktoré nie sú nevyhnutné na dosiahnutie vojenských cieľov. Vážne porušenie noriem medzinárodného humanitárneho práva je kvalifikované ako zločin proti ľudskosti a vojnový zločin. Zločiny proti ľudskosti a vojnové zločiny by nemali zostať nepotrestané. Štáty sú povinné prijať vnútroštátne právne predpisy, ktoré trestajú porušenie medzinárodného humanitárneho práva. V Slovenskej republike túto funkciu plní zákon č. 300/2005 Z. z. trestný zákon v znení neskorších predpisov (ďalej len „trestný zákon“) a zákon č. 301/2005 Z. z. trestný poriadok v znení neskorších predpisov (ďalej len „trestný poriadok“). Základné zásady trestnej

zodpovednosti sú ustanovené v § 15 – 18 trestného zákona. Hlava dvanásť trestného zákona (§ 417 až 435) ustanovuje trestné činy proti mieru, proti ľudskosti, trestné činy terorizmu, extrémizmu a trestné činy vojnové. Podľa ustanovenia § 425 (Neľudskosť) trestného zákona ten, kto spácha voči civilným osobám čin považovaný článkom 7 Rímskeho štatútu Medzinárodného trestného súdu za zločin proti ľudskosti, potrestá sa odňatím slobody na 12 až 25 rokov alebo trestom odňatia slobody na doživotie. § 426 postihuje používanie zakázaného bojového prostriedku a nedovolené vedenie boja – kto počas vojny nariadi použitie zakázaného bojového prostriedku alebo vedenie boja zakázaným spôsobom alebo sám takto boj vedie, sa potrestá odňatím slobody na 4 až 10 rokov. Rovnako sa potrestá ten, kto ako veliteľ v rozpore s ustanoveniami medzinárodného humanitárneho práva o prostriedkoch a spôsoboch vedenia vojny úmyselne poškodí vojenskou operáciou civilné osoby na živote, zdraví alebo majetku, alebo vedie útok proti nim z dôvodov represálií, proti nebránenému miestu alebo demilitarizovanému pásu. Rovnaký trest hrozí za zničenie alebo poškodenie priehrady, jadrovej elektrárne alebo iného podobného zariadenia, ktoré obsahuje nebezpečné sily. Trestné je aj zničenie či poškodenie objektu určeného na humanitárne účely, medzinárodne uznávanej kultúrnej alebo prírodnej pamiatky. Trestný zákon postihuje aj ďalšie porušenia noriem medzinárodného humanitárneho práva, ako je plienenie v priestore vojnových operácií, zneužívanie medzinárodne uznávaných označení a štátnych znakov, útok proti parlamentárovi, či zneužitie rekviračného práva. Tresty za vojnovú krutosť pri zaobchádzaní s bezbranným civilným obyvateľstvom, utečencami, ranenými, príslušníkmi ozbrojených síl, ktorí zložili zbrane alebo s vojnovými zajatcami ustanovuje § 431. Podľa jeho ods. 1 až 2 ten, kto počas vojny poruší predpisy medzinárodného práva tým, že kruto zaobchádza s bezbranným civilným obyvateľstvom, utečencami, ranenými, príslušníkmi ozbrojených síl, ktorí už zbrane zložili, alebo s vojnovými zajatcami, potrestá sa odňatím slobody na štyri roky až desať rokov. Rovnako sa potrestá ten, kto počas vojny poruší predpisy medzinárodného práva tým, že nevykoná účinné opatrenia na ochranu osôb, ktoré takú pomoc potrebujú, najmä detí, žien, ranených alebo starých ľudí, alebo takým opatreniam bráni, alebo zamedzí, alebo bráni organizáciám civilnej ochrany nepriateľa, neutrálneho alebo iného štátu v plnení ich humanitárnych úloh.

Podľa § 432 je trestná aj perzekúcia obyvateľstva (napr. bezdôvodné oddiaľovanie návratu civilného obyvateľstva alebo vojnových zajatcov, bezdôvodné presídľovanie civilného obyvateľstva obsadeného územia a iné porušenie noriem medzinárodného humanitárneho práva. Podľa § 433 ods. 1 až 2 (Vojnové bezprávie) trestného zákona ten, kto spácha čin považovaný článkom 8 Rímskeho štatútu Medzinárodného trestného súdu za vojnový zločin, potrestá sa odňatím slobody na 12 až 25 rokov alebo trestom odňatia slobody na doživotie. Trestom odňatia slobody na doživotie sa páchatel potrestá, ak spácha takýto čin a spôsobí ním ťažkú ujmu na zdraví viacerým osobám alebo smrť viacerých osôb alebo iný obzvlášť závažný následok, alebo ho spácha za odplatu. V tejto súvislosti je potrebné uviesť, že článok 8 Rímskeho štatútu Medzinárodného trestného súdu považuje za vojnový zločin ok-

POZNÁMKY

rem iného aj odvod alebo verbovanie detí mladších ako pätnásť rokov do národných ozbrojených síl alebo ich využívanie na aktívnu účasť na nepriateľských akciách a to bez ohľadu na to, či bol spáchaný v čase medzinárodného ozbrojeného konfliktu (ods. 2 písm. b) bod xxvi)) alebo ozbrojeného konfliktu, ktorý nemá medzinárodný charakter (ods. 2 písm. e) bod vii)).

V súlade s § 435 ods. 3 trestného zákona je vojenský veliteľ trestne zodpovedný za trestné činy uvedené v dvanástej hlave aj vtedy, ak sa ich dopustili ozbrojené sily pod jeho faktickým velením a riadením v dôsledku jeho zlyhania riadiť také sily, ak vedel alebo na základe okolností v tom čase mal vedieť, že ozbrojené sily páchali, alebo sa chystali spáchať takéto trestné činy a neuskutočnil všetky potrebné a primerané opatrenia v rámci svojej právomoci na zabránenie alebo potlačenie ich spáchania alebo nepredložil vec príslušným orgánom na vyšetrovanie a trestné stíhanie. Nadriadený je trestne zodpovedný za trestné činy uvedené v dvanástej hlave aj vtedy, ak ich spáchali jeho podriadení pod jeho faktickou autoritou a riadením ako výsledok jeho neschopnosti náležite riadiť takých podriadených, ak:

- vedel alebo vedome prehliadal informácie, z ktorých vyplývalo, že podriadení páchali alebo sa chystali spáchať takéto trestné činy,
- trestné činy sa týkali aktivít, ktoré boli v rámci faktickej zodpovednosti a riadenia nadriadeného,
- neuskutočnil všetky potrebné a primerané opatrenia v rámci svojej právomoci na zabránenie alebo potlačenie ich spáchania, alebo nepredložil vec príslušným orgánom na vyšetrovanie a trestné stíhanie.

Nadriadený, ktorý vydá rozkaz je zodpovedný za trestný čin spáchaný na základe tohto rozkazu ako páchatel'. Zákon č. 346/2005 Z. z. o štátnej službe profesionálnych vojakov ozbrojených síl Slovenskej republiky a o zmene a doplnení niektorých zákonov v § 117 (Služobná disciplína) ods. 4 ustanovuje, že ak sa profesionálny vojak domnieva, že vojenský rozkaz, nariadenie, príkaz alebo pokyn jeho veliteľa je v rozpore so všeobecne záväzným právnym predpisom je povinný veliteľa na to upozorniť. Ak veliteľ trvá na splnení vojenského rozkazu, nariadenia, príkazu alebo pokynu, musí ho profesionálnemu vojakovi písomne potvrdiť a profesionálny vojak je povinný ho splniť. Tento paragraf v ods. 5 ďalej ustanovuje, že profesionálny vojak je povinný odoprieť splnenie vojenského rozkazu, nariadenia, príkazu alebo pokynu veliteľa, ak by jeho splnením spáchal trestný čin; túto skutočnosť bezodkladne oznámi najbližšiemu nadriadenému toho veliteľa, ktorý vojenský rozkaz, nariadenie, príkaz alebo pokyn vydal. Príslušník ozbrojených síl je trestne zodpovedný, ak si bol vedomý alebo si mohol byť vedomý okamžite po prijatí príkazu, že príkaz je očividne a jasne protiprávny a že jeho vykonaním bude spáchaný trestný čin. Ak si bol vojak vedomý, že vykonaním príkazu bol spáchaný trestný čin, mal upozorniť svojho nadriadeného, aby nebol trestne zodpovedný.

Slovenská republika je viazaná Dohovorom o nepremlčateľnosti vojnových zločinov a zločinov proti ľudskosti podpísaným v New Yorku 26. novembra 1968 (za Slovenskú republiku podpísaný 26. novembra 1968, ratifikovaný 13. augusta 1970, vyhláška č. 53/1974 Zb.). Podľa § 88 trestného zákona uplynutím premlčacej lehoty nezaniká trestnosť trestných činov uvedených v dvanástej hlave, osobitnej časti tohto zákona okrem trestného činu podpory a propagácie skupín smerujúcich k potlačeniu základných práv a slobôd podľa § 421 a § 422, trestného činu hanobenia národa, rasy a presvedčenia podľa § 423 a trestného činu podnecovania k národnostnej, rasovej a etnickej nenávisti podľa § 424.

3 ZÁVER

Ako ukazuje rozsah v článku spomínaných právnych nástrojov z oblasti medzinárodného práva ľudských práv i práv dieťaťa je oblasť ochrany týchto práv právne zabezpečená v dostatočnej miere. Problémom však je aplikácia existujúcich právnych úprav v praxi. K aplikácii práva a jeho vymožitelnosti určite prispieva zvyšovanie právneho vedomia ľudského spoločenstva vôbec a príslušníkov ozbrojených síl osobitne. Dôležité je tiež vedomie, že zločiny proti ľudskosti a vojnová krutosť nezostanú nepotrestané. Prísľubom v tejto oblasti je napr. odsúdenie konzského veliteľa Thomasa Lubanga Medzinárodným trestným súdom v Haagu za to, že unášal a verboval deti, aby ich potom, po tvrdom výcviku, prinútil bojovať vo svojich radoch.

Problematika ľudských práv vrátane práv detí, ako aj otázky humanitárneho práva sú stále aktuálne. Treba o týchto otázkach hovoriť, upozorňovať na ne a aktívne vystupovať za dodržiavanie zásad medzinárodného práva. Je vecou nielen povinnosti, ale aj cti, aby príslušníci OS SR vo svojej činnosti, v postojoch a konaní, dodržiavali a presadzovali zásady humanity a a rešpektu k ľudským právam.

Príloha 1

OPČNÝ PROTOKOL K DOHOVORU O PRÁVACH DIEŤAŤA O ÚČASTI DETÍ V OZBROJENÝCH KONFLIKTOCH

(New York 25. mája 2000)

Štáty, zmluvné strany tohto protokolu,

povzbudené obrovskou podporou Dohovoru o právach dieťaťa, ktorá dokazuje, že jestvuje všeobecný záväzok usilovať sa o presadzovanie a ochranu práv dieťaťa,

opätovne potvrdzujúc, že práva detí si vyžadujú osobitnú ochranu a vyzývajúc, aby sa neustále zlepšovala situácia detí bez rozdielu a aby sa rozvíjali a vzdelávali v podmienkach mieru a bezpečnosti,

znepokojené zhubným a rozsiahlym vplyvom ozbrojených konfliktov na deti a ich dlhodobými dôsledkami pre trvalý mier, bezpečnosť a rozvoj,

POZNÁMKY

odsudzujúc útoky na deti v situáciách ozbrojeného konfliktu a priame útoky na objekty chránené medzinárodným právom vrátane miest, v ktorých sa spravidla nachádzajú deti, ako sú školy a nemocnice,

berúc do úvahy prijatie štatútu Medzinárodného trestného súdu, najmä to, že medzi vojnové zločiny zaraďuje povolávanie a odvod detí mladších ako 15 rokov alebo ich využívanie na aktívnu účasť v nepriateľských akciách v medzinárodných ozbrojených konfliktoch, ako aj v ozbrojených konfliktoch, ktoré nemajú medzinárodný charakter,

uvedomujúc si preto, že ďalšie posilnenie uplatňovania práv uznaných v Dohovore o právach dieťaťa si vyžaduje zvýšenie ochrany detí pred účasťou v ozbrojených konfliktoch,

berúc do úvahy, že článok 1 Dohovoru o právach dieťaťa ustanovuje, že na účely tohto dohovoru dieťa znamená každú ľudskú bytosť mladšiu ako 18 rokov, pokiaľ podľa platných právnych predpisov, ktoré sa na dieťa vzťahujú, nie je plnoletosť dosiahnutá skôr,

presvedčené, že opčný protokol k dohovoru zvýšením veku možného odvodu osôb do ozbrojených síl a ich účasti na nepriateľských akciách účinne prispeje k uplatňovaniu zásady, že záujem dieťaťa má byť prvoradým hľadiskom pri akejkoľvek činnosti týkajúcej sa detí,

berúc do úvahy, že dvadsiata šiesta medzinárodná konferencia Červeného kríža a Červeného polmesiaca v decembri 1995 odporučila okrem iného, aby strany zúčastnené na konflikte podnikli všetky kroky, aby zabezpečili, že deti mladšie ako 18 rokov sa nezúčastnia na nepriateľských akciách,

vítajúc jednomyselné prijatie Dohovoru Medzinárodnej organizácie práce č. 182 o zákaze a okamžitých opatreniach na odstránenie najhorších foriem detskej práce v júni 1999, ktorý okrem iného zakazuje násilné alebo povinné odvody detí na využitie v ozbrojených konfliktoch,

odsudzujúc s najväčším znepokojením odvod, výcvik a používanie detí v nepriateľských akciách na domácom území i za hranicami štátu ozbrojenými skupinami, ktoré nie sú ozbrojenými silami daného štátu a uvedomujúc si zodpovednosť tých, ktorí vykonávajú odvod, poskytujú výcvik a využívajú deti takýmto spôsobom,

pripomínajúc povinnosť každej strany zúčastnenej na ozbrojenom konflikte dodržiavať ustanovenia medzinárodného humanitného práva,

zdôrazňujúc, že tento protokol sa nedotkne cieľov a zásad obsiahnutých v Charte Organizácie Spojených národov vrátane článku 51 a príslušných noriem humanitného práva,

majúc na pamäti, že podmienky mieru a bezpečnosti vychádzajú z úplného rešpektovania cieľov a zásad obsiahnutých v Charte a zo skutočnosti, že dodržiavanie príslušných nástrojov týkajúcich sa ľudských práv je nevyhnutné pre úplnú ochranu detí, predovšetkým počas ozbrojených konfliktov a cudzej okupácie,

uznávajúc osobitné potreby tých detí, ktoré sú v rozpore s týmto protokolom osobitne ohrozené odvodom alebo účasťou na ozbrojených konfliktoch pre ich ekonomické alebo sociálne postavenie či pohlavie,

berúc do úvahy nevyhnutnosť zohľadniť ekonomické, sociálne a politické príčiny účasti detí na ozbrojených konfliktoch,

presvedčení, že je potrebné posilniť medzinárodnú spoluprácu pri uplatňovaní tohto protokolu, ako aj fyzickú a psycho-sociálnu rehabilitáciu a spoločenskú reintegráciu detí, ktoré sú obeťami ozbrojeného konfliktu,

podporujúc účasť verejnosti a predovšetkým detí a detských obetí na šírení informačných a vzdelávacích programov týkajúcich sa uplatňovania tohto Protokolu, dohodli sa takto:

Článok 1

Štáty, zmluvné strany, podniknú všetky opatrenia, aby zabezpečili, že príslušníci ich ozbrojených síl, ktorí nedosiahli vek 18 rokov, sa nebudú priamo zúčastňovať na nepriateľských akciách.

Článok 2

Štáty, zmluvné strany, zabezpečia, aby osoby, ktoré nedosiahli vek 18 rokov, neboli povinne povolávané do ich ozbrojených síl.

Článok 3

1. Štáty, zmluvné strany, zvýšia minimálny vek dobrovoľného odvodu osôb do národných ozbrojených síl v súlade s vekom stanoveným v článku 38, odsek 3 Dohovoru o právach dieťaťa, berúc do úvahy zásady obsiahnuté v tomto článku a uznávajúc, že podľa tohto dohovoru majú osoby mladšie ako 18 rokov nárok na osobitnú ochranu.
2. Každý štát, zmluvná strana, uloží záväzné vyhlásenie pri ratifikácii alebo pristúpení k tomuto protokolu, ktoré určuje minimálny vek, v ktorom povoľuje dobrovoľný odvod do svojich národných ozbrojených síl a popisuje prijaté záruky, aby tento odvod nebol násilný alebo vynútený.
3. Štáty, zmluvné strany, ktoré povoľujú dobrovoľný odvod osôb mladších ako 18 rokov do svojich národných ozbrojených síl, dodržiavajú záruky, ktorými sa prinajmenšom zabezpečí, že

POZNÁMKY

- a) odvod bude skutočne dobrovoľný,
 - b) odvod sa uskutoční s informovaným súhlasom rodičov alebo zákonných zástupcov danej osoby,
 - c) osoby budú plne informované o svojich povinnostiach súvisiacich s touto vojenskou službou,
 - d) osoby predložia spoľahlivý dôkaz o svojom veku ešte pred svojím prijatím do národnej vojenskej služby.
4. Každý štát, zmluvná strana, môže kedykoľvek sprísiť svoje vyhlásenie príslušným oznámením adresovaným generálnemu tajomníkovi OSN, ktorý o tom bude informovať všetky štáty, zmluvné strany. Toto oznámenie nadobudne účinnosť odo dňa doručenia generálnemu tajomníkovi.
 5. Požiadavka na zvýšenie veku v odseku 1 tohto článku sa nevzťahuje na školy zriaďované a riadené ozbrojenými silami štátov, zmluvných strán, v súlade s článkami 28 a 29 Dohovoru o právach dieťaťa.

Článok 4

1. Ozbrojené skupiny, ktoré nie sú ozbrojenými silami štátu, by nemali za žiadnych okolností povolávať alebo využívať v nepriateľských akciách osoby mladšie ako 18 rokov.
2. Štáty, zmluvné strany, prijímú všetky vykonateľné opatrenia na zabránenie takému odvodu a využívaniu osôb vrátane prijatia zákonných opatrení nevyhnutných na to, aby takému postupu zabránili a trestali ho.
3. Uplatňovanie tohto článku podľa tohto protokolu neovplyvní právne postavenie žiadnej strany zúčastnenej na ozbrojenom konflikte.

Článok 5

Nič v tomto protokole sa nebude vykladať tak, aby vylúčilo ustanovenia, ktoré v práve štátu, zmluvnej strany, alebo v medzinárodných dokumentoch a v medzinárodnom humanitárnom práve vo väčšej miere prispievajú k vykonávaniu práv dieťaťa.

Článok 6

1. Každý štát, zmluvná strana, prijme všetky potrebné právne, administratívne a iné opatrenia, aby zabezpečila účinné uplatňovanie a presadzovanie ustanovení tohto protokolu v rámci svojej právomoci.
2. Štáty, zmluvné strany, sa zaväzujú zabezpečiť širokú informovanosť o zásadách a ustanoveniach tohto protokolu a propagovať ho vhodnými prostriedkami tak u dospelých, ako aj u detí.

3. Štáty, zmluvné strany, prijímú všetky vykonateľné opatrenia, aby zabezpečili, že osoby podliehajúce ich právomoci, odvedené alebo využívané pri nepriateľských akciách v rozpore s týmto protokolom, budú demobilizované alebo inak prepustené zo služby. Ak to bude potrebné, štáty, zmluvné strany, poskytnú týmto osobám všetku primeranú pomoc na ich fyzické a psychické zotavenie a spoločenskú reintegráciu.

Článok 7

1. Štáty, zmluvné strany, budú spolupracovať pri implementácii tohto protokolu vrátane predchádzania akejkoľvek činnosti v rozpore s týmto protokolom a pri rehabilitácii a spoločenskej reintegrácii osôb, ktoré sú obeťami činov v rozpore s týmto protokolom, a to aj technickou spoluprácou a finančnou pomocou. Pomoc a spolupráca sa bude vykonávať po konzultáciách s príslušnými štátmi, zmluvnými stranami, a s príslušnými medzinárodnými organizáciami.
2. Štáty, zmluvné strany, ktoré na to budú mať podmienky, poskytnú pomoc prostredníctvom existujúcich mnohostranných, dvojstranných alebo iných programov alebo, okrem iného, pomocou dobrovoľného fondu vytvoreného podľa pravidiel Valného zhromaždenia OSN.

Článok 8

1. Každý štát, zmluvná strana, predloží Výboru pre práva dieťaťa do dvoch rokov odo dňa, keď pre neho tento protokol nadobudol platnosť, správu poskytujúcu súhrnné informácie o opatreniach, ktoré prijal na uplatňovanie ustanovení tohto protokolu vrátane opatrení prijatých na uplatňovanie ustanovení týkajúcich sa účasti a odvodov.
2. Po predložení súhrnnej správy začlení každý štát, zmluvná strana, do správ, ktoré predkladá Výboru pre práva dieťaťa podľa článku 44 dohovoru, akékoľvek ďalšie informácie o uplatňovaní tohto protokolu. Ostatné štáty, zmluvné strany protokolu predkladajú správy každých päť rokov.
3. Výbor pre práva dieťaťa môže od štátov, zmluvných strán, vyžadovať ďalšie informácie týkajúce sa implementácie tohto protokolu.

Článok 9

1. Tento protokol je otvorený na podpis pre každý štát, zmluvnú stranu, ktorý je zmluvnou stranou dohovoru, alebo ho podpísal.
2. Tento protokol podlieha ratifikácii a je otvorený na pristúpenie pre ktorýkoľvek štát. Ratifikačné listiny alebo listiny o pristúpení budú uložené u generálneho tajomníka OSN.

POZNÁMKY

3. Generálny tajomník ako depozitár dohovoru a protokolu bude informovať všetky štáty, zmluvné strany dohovoru a všetky štáty, ktoré dohovor podpísali, o každej listine o vyhlásení podľa článku 3.

Článok 10

1. Tento protokol nadobudne platnosť tri mesiace odo dňa uloženia desiatej ratifikačnej listiny alebo listiny o pristúpení.
2. Pre každý štát, ktorý ratifikuje tento protokol alebo k nemu pristúpi po nadobudnutí jeho platnosti, nadobudne tento protokol platnosť jeden mesiac odo dňa uloženia jeho ratifikačnej listiny alebo listiny o pristúpení.

Článok 11

1. Každý štát, zmluvná strana, môže kedykoľvek oficiálne vypovedať tento protokol písomným oznámením generálnemu tajomníkovi OSN, ktorý to následne oznámi ostatným štátom, zmluvným stranám dohovoru a všetkým štátom, ktoré dohovor podpísali. Výpoveď nadobudne účinnosť jeden rok po doručení tohto oznámenia generálnemu tajomníkovi. Ak však po uplynutí tohto roku bude vypovedajúci štát, zmluvná strana, účastníkom ozbrojeného konfliktu, výpoveď nadobudne účinnosť až po skončení ozbrojeného konfliktu.
2. Výpoveď nebude mať za následok oslobodenie štátu, zmluvnej strany, od záväzkov podľa tohto protokolu vo vzťahu k akémukoľvek konaniu, ktoré nastalo pred dňom účinnosti výpovede. Táto výpoveď žiadnym spôsobom nebráni tomu, aby pokračovalo posudzovanie akejkoľvek záležitosti, ktorú už Výbor pre práva dieťaťa posudzoval predtým, ako výpoveď tohto protokolu nadobudla účinnosť.

Článok 12

1. Každý štát, zmluvná strana, môže navrhnúť zmenu a predložiť ju generálnemu tajomníkovi OSN. Generálny tajomník následne oznámi navrhovanú zmenu štátom, zmluvným stranám, so žiadosťou, aby sa vyjadrili, či sú za zvolanie konferencie štátov, zmluvných strán, aby posúdila návrhy a rozhodla o nich. V prípade, že do štyroch mesiacov od dátumu tohto oznámenia bude najmenej jedna tretina štátov, zmluvných strán, za zvolanie konferencie, generálny tajomník ju zvolá pod záštitou OSN. Každá zmena prijatá väčšinou štátov, zmluvných strán, prítomných a hlasujúcich na konferencii bude predložená na schválenie Valnému zhromaždeniu OSN.
2. Zmena prijatá v súlade s odsekom 1 tohto článku nadobudne platnosť po jej schválení Valným zhromaždením OSN a po jej prijatí dvojtretinovou väčšinou štátov, zmluvných strán.
3. Keď zmena nadobudne platnosť, stáva sa záväzná pre tie štáty, zmluvné strany, ktoré ju prijali, pričom ostatné štáty, zmluvné strany, sú naďalej viazané usta-

noveniami tohto protokolu a všetkými jeho predchádzajúcimi zmenami, ktoré prijali.

POZNÁMKY

Článok 13

1. Tento protokol, ktorého znenie v anglickom, arabskom, čínskom, francúzskom, ruskom a španielskom jazyku má rovnakú platnosť, bude uložený v archívoch OSN.
2. Generálny tajomník OSN rozošle overené kópie tohto protokolu všetkým štátom, zmluvným stranám dohovoru a všetkým štátom, ktoré tento dohovor podpísali.

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

DOLNÝ, A.: *Ozbrojené konflikty dopadajú na deti*. [online]. [cit. 2013-10-10]. Dostupné na internete: <<http://voltaire.netkosice.sk/archive/Ozbrojene%20konflikty%20dopadaji%20na%20deti.doc>>.

FUCHS, J.: *Mezinárodní humanitární právo*. Praha : Ministerstvo obrany ČR – Agentura vojenských informací a služeb, 2007. 234 s. ISBN 878-80-7278-424-0.

HÝBNEROVÁ, S.: *Ochrana práv dětí za ozbrojeného konfliktu*. [online]. [cit. 2013-10-03]. Dostupné na internete: <<http://casopis.vsehrd.cz/2010/06/ochrana-prav-deti-za-ozbrojeneho-konfliktu>>

International Legal Protection of Human Rights in Armed Conflict. UN Human Rights Office of the High Commissionare. New York and Genova 2011. 120 s. ISBN 978-92-1-154191-5.

LINHARTOVÁ, K.: *Děti v ozbrojených konfliktech*. [online]. [cit. 2013-12-15]. Dostupné na internete: <<http://www.rozvojovka.cz/analyzy/23-deti-v-ozbrojenych-konfliktech.htm>>.

Opčný protokol k Dohovoru o právach dieťaťa o účasti detí v ozbrojených konfliktoch, publ. pod č. 256/2009 Z. z.

Report of the Special Representative of the Secretary-General for Children and Armed Conflic. United Nations, General Assembly A/68/267. 5 August 2013. 18 p.

Rezolúcia Bezpečnostnej rady OSN č. 1539 (2004, deti v ozbrojených konfliktoch).

Rezolúcia Bezpečnostnej rady OSN č. 1612 (2005, deti v ozbrojených konfliktoch).

Rímsky štatút Medzinárodného trestného súdu, publ. pod č. 333/2002 Z. z.

Usmernenia Európskej únie o podpore dodržiavania medzinárodného humanitárneho práva (MHP). Úradný vestník Európskej únie 2005/C 327, 23. 12. 2005.

POZNÁMKY

Usmernenia Európskej únie o deťoch a ozbrojenom konflikte (Paríž, 6. Februára 2007).

Zákon č. 346/2005 Z. z. o štátnej službe profesionálnych vojakov ozbrojených síl Slovenskej republiky a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov.

Zákon č. 300/2005 Z. z. trestný zákon v znení neskorších predpisov.

LINKY NA MEDZINÁRODNÉ INŠTITÚCIE A ORGANIZÁCIE ZAOBERAJÚCE SA PROBLEMATIKOU ĽUDSKÝCH PRÁV

Organizácia spojených národov

Organizácia Spojených národov (OSN)

<http://www.un.org/english/>

Vysoký komisár OSN pre ľudské práva (UNHCHR)

<http://www.ohchr.org/english/>

Vysoký komisár OSN pre utečencov (UNHCR)

<http://www.unhcr.ch/cgi-bin/texis/vtx/home>

Orgány, ktoré vznikli na základe Charty Spojených národov

Komisia pre ľudské práva OSN

<http://www.ohchr.org/english/bodies/chr/index.htm>

Subkomisia pre podporu a ochranu ľudských práv

<http://www.ohchr.org/english/bodies/subcom/56th/56sub.htm>

Orgány, ktoré vznikli na základe medzinárodných dohovorov o ľudských právach

Výbor pre ľudské práva

<http://www.ohchr.org/english/bodies/hrc/index.htm>

Výbor pre ekonomické, sociálne a kultúrne práva

<http://www.ohchr.org/english/bodies/cescr/index.htm>

Výbor pre elimináciu rasovej diskriminácie

<http://www.ohchr.org/english/bodies/cerd/index.htm>

Výbor pre elimináciu diskriminácie žien

<http://www.un.org/womenwatch/daw/cedaw/>

Výbor proti mučeniu

<http://www.ohchr.org/english/bodies/cat/index.htm>

Výbor pre práva dieťaťa

<http://www.ohchr.org/english/bodies/crc/index.htm>

Výbor pre práva zamestnancov- migrantov

<http://www.ohchr.org/english/bodies/cmw/index.htm>

Medzinárodné súdy**Medzinárodný súdny dvor v Haagu**

<http://www.icj-cij.org/icjwww/igeneralinformation.htm>

Medzinárodný trestný súd v Haagu

<http://www.icc-cpi.int/home.html&l=en>

Medzinárodný trestný tribunál pre bývalú Juhosláviu

<http://www.un.org/icty/>

Medzinárodný trestný tribunál pre Rwandu

<http://www.ict.rw.org/>

Rada Európy (RE)

<http://www.coe.int/DefaultEN.asp>

Generálne riaditeľstvo pre ľudské práva (DGII)

http://www.coe.int/T/E/Human_rights/

Európsky súd pre ľudské práva

<http://www.echr.coe.int/>

Európsky súdny dvor

<http://www.curia.eu.int/>

Komisár pre ľudské práva

<http://www.commissioner.coe.int>

Európska sociálna charta

http://www.coe.int/T/E/Human_Rights/Esc/

Európsky výbor pre ľudské práva (ECSR)

http://www.coe.int/T/E/Human_Rights/Esc/2_ECSR_European_Committee_of_Social_Rights/default.asp#TopOfPage

Európsky výbor pre bránenie mučeniu a neludskému zaobchádzaniu, ponižovaniu alebo trestaniu

<http://www.cpt.coe.int/en/>

Sekretariát RE Rámcového dohovoru pre ochranu národnostných menšín

http://www.coe.int/T/E/human_rights/minorities/

Európska komisia proti rasizmu a intolerancii (ECRI)

http://www.coe.int/T/E/human_rights/Ecri/

Rovnoprávnosť žien a mužov

http://www.coe.int/t/e/Human_Rights/Equality/

POZNÁMKY**Správny výbor pre rovnoprávnosť žien a mužov**

http://www.coe.int/T/E/Human_Rights/Equality/10._Equality_Committee/

Ochrana slobody tlače

http://www.coe.int/T/E/Human_Rights/media/

Boj proti obchodovaniu s ľuďmi

http://www.coe.int/T/E/human_rights/trafficking/

Európska únia EÚ**Európsky parlament**

http://europa.eu.int/institutions/parliament/index_en.htm

Výbor pre občianske slobody, spravodlivosť a vnútorné veci

<http://www.europarl.eu.int/activities/expert/committees/presentation.do?committee=1248>

Výbor pre práva žien a rovnosť pohlaví

<http://www.europarl.eu.int/activities/expert/committees/presentation.do?committee=1250>

Výbor pre zahraničné veci – sub-výbor pre ľudské práva

http://www.europarl.eu.int/committees/droi_home.htm

Európsky ombudsman

<http://www.euro-ombudsman.eu.int/home/en/default.htm>

UNICEF Detský fond Spojených národov

<http://www.unicef.org>

UNESCO Organizácia Spojených národov pre vzdelávanie, vedu a kultúru

http://portal.unesco.org/en/ev.php-URL_ID=15006&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html

Úrad Spojených národov pre drogy a zločiny (UNODC)

<http://www.unodc.org/unodc/index.html>

Rozvojový program Spojených národov (UNDP)

<http://www.undp.org>

Organizácia pre bezpečnosť a spoluprácu v Európe (OSCE)

<http://www.osce.org/>

Úrad pre demokratické inštitúcie a ľudské práva (ODIHR)

<http://www.osce.org/odihr/>

Európske monitorovacie centrum rasizmu a xenofóbie (EUMC)

<http://eumc.eu.int/eumc/index.php>

OAS Organizácia amerických štátov

<http://www.oas.org/main/english/>

Medzinárodná organizácia práce (ILO)

<http://www.ilo.org>

Medzinárodná organizácia pre migráciu (IOM)

<http://www.iom.int/>

Európske centrum pre práva Rómov

<http://www.errc.org/>

Medzinárodná helsinská federácia pre ľudské práva

<http://www.ihf-hr.org/index.php>

Amnesty International

<http://www.amnesty.org>

Medzinárodný výbor Červeného kríža

<http://www.icrc.org>

Hliadka ľudských práv

<http://www.hrw.org>

Medzinárodná federácia pre ľudské práva

http://www.fidh.org/_news.php3

TÉMY NA VEDENIE ZÁVEREČNEJ DISKUSIE

1. Charakterizujte medzinárodné právo ľudských práv a medzinárodné humanitárne právo a ich vzájomný vzťah.
2. Problematika detských vojakov a Opčný protokol k Dohovoru o právach dieťaťa o účasti detí v ozbrojených konfliktoch.
3. Sú detskí vojaci obeť ozbrojeného konfliktu alebo páchatelia násilia?
4. Trestno-právna zodpovednosť jednotlivca za porušovanie zásad medzinárodného humanitárneho práva.

VOJENSKÝ PRIEBEH SLOVENSKEHO NÁRODNÉHO POVSTANIA

PhDr. František **CSÉFALVAY**, CSc.

ÚVOD

Slovenské národné povstanie, ktorého 70. výročie si v roku 2014 pripomínáme, bolo vyvrcholením národnooslobodzovacieho boja na Slovensku počas druhej svetovej vojny a významným vkladom do celosvetového ozbrojeného zápasu demokratických síl za porážku nacizmu a fašizmu.

1 PRÍČINY VZNIKU POVSTANIA

Strategický prelom v priebehu druhej svetovej vojny v celom priestore bojovej činnosti v roku 1943 priblížil perspektívu porážky nacistického Nemecka. Dlhotrvajúca vojna vyvolala spoločensko-politické pohyby v slovenskej spoločnosti aj v armáde. Oživil sa alibistické aj protirežimistické tendencie, ktoré zosilneli pod vplyvom narastajúcich hospodárskych ťažkostí. Nezmyselnosť aj únavu z vojny najviac pociťovali slovenské jednotky bojujúce ďaleko od domoviny. Čoraz viac prejavovali nechť bojovať a nechceli riskovať svoje životy za stále vzdialenejšie ciele vojny. Prejavovali stále väčší odpor proti neludskému vedeniu vojny zo strany hitlerovského Nemecka a hromadili sa prejavy protinemeckých nálad poskytovaním pomoci civilnému obyvateľstvu na okupovanom sovietskom území.

Hľadanie východiska zo spoločensko-politickej situácie bolo na programe dňa. Antifašisticky zmýšľajúci slovenskí intelektuáli si čoraz viac začali vyvodzovať závery pre svoju činnosť z blížiacej sa porážky Nemecka. Bývalí príslušníci predvojnových nekomunistických politických strán – Ján Ursíny, Jozef Lettrich a Matej Josko – sa na jeseň 1943 rozhodli spolupracovať s komunistami, ktorých nové, v poradí už piate, ilegálne vedenie začalo pracovať v zložení Karol Šmidke (bývalý poslanec Národného zhromaždenia za KSČ), Gustáv Husák a Ladislav Novomeský. Poslední dvaja patrili k mladým intelektuálom. V zblížení nekomunistických politikov s komunistami nepochybne zohrala veľkú rolu narastajúca prestíž Sovietskeho zväzu získaná predtým neočakávanými víťazstvami Červenej armády. Prejavom podobného nazerania nekomunistických a komunistických politikov na nastávajúce úlohy slovenského odboja bolo prijatie Vianočnej dohody o vzniku ilegálnej Slovenskej národnej rady a jej programu. Hlavným cieľom bolo celonárodné ozbrojené povstanie na ukončenie účasti Slovenska vo vojne po boku Nemecka a obnova Československa, v ktorom by Česi a Slováci žili na základe princípu rovný s rovným. Pri prípravách povstania sa vychádzalo z prejavov antifašizmu v slovenskej armáde, z ktorého sa vyvodil záver o nespoľahlivosti armády pre slovenský režim a možnosť jej získania alebo zapojenia do plánovaného povstania v príhodnej chvíli.

Okrem politického smerovania zjednotených prúdov slovenského odboja sa aj v dôstojníckom zbore slovenskej armády odohral proces antifašistického uvedomenia, ktorý viedol k vytváraniu antifašistických skupín. Najvýznamnejšia skupina

sa sformovala na Veliteľstve pozemného vojska (ďalej len „VPV“) v Banskej Bystrici, ktorej vedúcim činiteľom sa stal pplk. gšt. Ján Golian, oficiálny náčelník štábu VPV. Zo spoľahlivých dôstojníkov vytvoril Vojenské ústredie a pod jeho vedením prebiehali od jari 1944 vojenské prípravy ozbrojeného povstania. Okrem výberu vhodných osôb na funkcie predurčených povstaleckých veliteľov posádok, významné výsledky sa dosiahli aj v sústreďovaní zásob vojenského materiálu, potravín a financií na stredné Slovensko.

Obrázok 1: Budova VPV v Banskej Bystrici, kde pôsobilo ilegálne Vojenské ústredie

Podľa vypracovaného rámcového vojenského plánu povstania mala východoslovenská armáda (tzv. poľná armáda), po dohode so sovietskym velením, otvoriť karpatské priesmyky na Slovensko. Súčasne Zápoľná armáda (jednotky prevažne rozmiestnené na strednom Slovensku), doplnená mobilizáciou a partizánmi, dobrovoľníkmi a orgánmi miestnej moci, mala dosadiť novú moc na strednom Slovensku. Povstanie sa malo začať podľa dvoch alternatív:

1. po dohode so sovietskym velením a v koordinácii s postupom Červenej armády,
2. v prípade začiatku nemeckej okupácie Slovenska, a to bez ohľadu na stav vojenských príprav.

Leto v roku 1944 bolo v Európe v znamení série dramatických udalostí, ktoré v konečnom dôsledku ovplyvnili aj dianie na Slovensku. Po otvorení druhého frontu v západnej Európe, odkedy bolo Nemecko nútené bojovať na dvoch frontoch, nádejne sa rozvíjajúce operácie spojencov na juhu Európy, ale predovšetkým na sovietskom území (grandiózna operácia Bagration) a priblíženie sa Červenej armády k hraniciam Slovenska, zvýšili odbojovú aktivitu na Slovensku umocnenú aj vysielaním partizánskych skupín zo Sovietskeho zväzu. Začiatok varšavského povstania

POZNÁMKY

(1. augusta 1944), antifašistický prevrat v Rumunsku (23. augusta 1944), vystúpenie Rumunska z vojny a obrátenie zbraní proti Nemecku, tlačili nemecké vojenské a politické vedenie k rozhodnutiam na zabezpečenie bezprostredného tyla bojujúcich vojsk, ktoré ustupovali ku Karpatom. Po zvýšenej ozbrojenej aktivite slovenského odboja, ktorá kulminovala miestnymi povstaniami a protinemeckými a protirežimistickými odbojovými represiami, nacistickí činitelia na Slovensku rôznymi informačnými kanálmi pôsobili na bezmocných predstaviteľov bratislavskej vlády, aby súhlasili s nemeckým vojenským zákrokom proti partizánom (aspoň vtedy sa im zdalo, že majú do činenia len s partizánmi). Po získaní súhlasu slovenskej vlády a prezidenta Jozefa Tisu začali 29. augusta 1944 uskutočňovať nemecké vojská okupáciu Slovenska.

2 ZAČIATOK POVSTANIA

Slovenské národné povstanie sa začalo ako odpoveď na vstup nemeckých okupačných jednotiek na územie Slovenska za podmienok, keď nebola zabezpečená koordinácia so sovietskou Červenou armádou, tzn. podľa nevýhodného variantu začiatku. Práve vzhľadom na tento spôsob začiatku povstania, nebol stav pripravenosti vojenských posádok na ozbrojené vystúpenie všade na požadovanej úrovni. Predpoludním 29. augusta 1944 vydalo Vojenské ústredie rozkaz k najprísnejšej bojovej pohotovosti vojenských posádok a večer, po známom rozhlasovom prejave gen. I. tr. Ferdinanda Čatloša oznamujúcom príchod nemeckých vojsk, vydalo rozkaz k ozbrojenému odporu proti nastupujúcim nemeckým okupačným jednotkám. Povstanie sa veľmi rýchlo rozšírilo na vyše tridsať vtedajších okresov s rozlohou asi 20 000 km² s približne 1,7 mil. obyvateľmi a siahalo na východe po Levoču, Spišskú Novú Ves a Dobšínú a na západe až po Žilinu, Bánovce nad Bebravou a Topoľčany. Na severe a na juhu sa povstalecké územie dotýkalo až štátnych hraníc. Politickú moc na tomto území prevzali za pomoci povstaleckých jednotiek revolučné národné výbory.

Obrázok 2: Dobrovoľníci odchádzajú do SNP v Baťovanoch (dnes Partizánske)

Začiatok povstania za nevýhodných podmienok pre povstalcov v mnohom určil aj situáciu ozbrojených síl povstania. Nedokončené prípravy na ozbrojené protifašistické vystúpenie, ako aj iné príčiny spôsobili zlyhanie viacerých vojenských posádok. Svoj podiel na tom malo aj povstalecké vojenské centrum. Neexistencia systematických kontaktov a spojenia, čiže nedostatok spoľahlivých informácií v povstaleckom velení o situácii na začiatku povstania na západe a na východe Slovenska a v dôsledku toho nedostatok energického zásahu tam, kde predurčení povstaleckí velitelia zakolísali, ba aj zlyhali (na západnom a východnom Slovensku), znamenali veľké straty a zhoršili východiskovú situáciu povstania. Najväčšiu stratu znamenalo odzbrojenie Východoslovenskej armády, čo znemožnilo rozhodujúci predpoklad úspešného priebehu a vyústenia povstania – rýchle spojenie povstania s akciami Červenej armády. Príčiny mnohých neúspechov svojimi koreňmi siahali do obdobia príprav povstania a svoj podiel na nich malo Vojenské ústredie a taktiež jednotliví predurčení povstaleckí velitelia. Platí to o východoslovenských divíziách, čiastočne o niektorých posádkach na Spiši a Liptove, ako aj na západnom Slovensku, vrátane Bratislavy. Za týchto podmienok začali a prebiehali vojenské operácie SNP. Dané podmienky začiatku povstaleckých bojov postavili pred ozbrojené sily povstania také úlohy, riešenie ktorých sa muselo opierať, najmä v začiatkoch, len o početnú prevahu a vlasteneckú obetavosť bojovníkov.

Tabuľka 1: Ručné zbrane slovenských povstalcov čs. a slovenskej proveniencie

	Pistoľ vz. 24 (ČZ Strakonice)	Puška vz. 24 (ZB Brno, P. Bystrica)	LG vz. 26 (ZB Brno, P. Bysrica)	ŤG vz. 24 (Jareček Praha)	ŤG vz. 37 (ZB Brno)
Kaliber	9 ~ 7,65 mm	7,92 mm	7,92 mm	7,92 mm	7,92 mm
Váha plného zásobníka (schránky)	0,116 kg		0,810 kg	Váha schránky na potreby k zbrani: 6,60 kg	
Počet nábojov v zásobníku (v schránke, v páse)	8 ks	5 ks	20 ks	250 ks	100, resp. 200 ks
Váha zbrane s plným zásobníkom	0,746 kg		9,65 kg		
Váha s vodou a olejom				24,5 kg	
Váha s bodákom		4,48 kg			
Váha s podstavcom					35 kg
Váha podstavca				19,7 kg	14,5 kg
Dĺžka	0,155 m				
Dĺžka s bodákom		1,40 m			
Dĺžka (bez bodáku)		1,10 m	1,165 m	1,045 m	1,095 m
Účinný dostrel	100 m	2000 m	1500 m	2000 m	2500 m
Delenie cieľníka		po 100 m	200 - 1500 m		
Ústová rýchlosť strely (m/s)	300	835	835	835	835
Bojová rýchlosť strelby (rany/min)	10	10	200	300	500

POZNÁMKY

Potreby obrany povstaleckého územia vyžadovali využitie všetkých existujúcich síl a prostriedkov, preto bolo zaradenie partizánskych jednotiek do povstaleckej obrany nevyhnutné. Frontové boje na rôznych úsekoch obrany kládli nové požiadavky na partizánske hnutie, pretože partizánske oddiely, ktoré sa formovali pred povstaním boli pripravené na boj v tyle nepriateľa.

Predpoklady pre obranu súvislého povstaleckého územia v podmienkach obkľúčenia neboli priaznivé. Okrem odzbrojenia Východoslovenskej armády sa pre povstanie nepriaznivo vyvinula i situácia na západnom Slovensku. Do povstania sa nezapojila kľúčová posádka v Bratislave, posádky v Seredi, Hlohovci, Trenčíne a Novom Meste nad Váhom. Veliteľ nitrianskej posádky mjr. Šmigovský dokonca prehlásil vernosť slovenskému režimu.

Zo západného Slovenska prešla na povstalecké územie len trnavská posádka, ako motorizovaná jednotka i letci z Piešťan. Do obrany Hornej Nitry sa aktívne zapojila i topoľčianska posádka. Boje v obkľúčení od začiatku povstania kládli vysoké požiadavky na pripravenosť dôstojníckeho zboru na prevedenie svojich znalostí vojenského umenia do praxe vrátane vojensko-zemepisných znalostí o Slovensku, potrebných na vojensko-technické a žienijné zabezpečenie a pokrytie dôležitých prístupových smerov vedúcich do strategického trojuholníka.

„Obrátenie zbraní“ proti dovtedajšej spojeneckej armáde začalo na strednom Slovensku vo vojskách Zápoľnej armády. Ako potom ukázali udalosti prvých dní, tu bola najlepšie vybudovaná sieť v armáde, hoci aj tu boli problémy s nedostatočnou hĺbkou (napr. určenie len predurčených povstaleckých veliteľov znamenalo, že zostalo na psychickej sile dotyčných ľudí, ako v rozhodujúcom okamihu zareagujú).

2. 1 Prvé boje o udržanie povstania

Nemeckí okupanti začali nápor na povstalecké územie z viacerých smerov. 29. augusta 1944 prekročili slovenské hranice a pri Žiline zaútočili na jednotky povstaleckej armády. Útok začali bojové skupiny plk. von Ohlena a plk. Juncka, ktoré sa neskôr spojili do divízie Tatra. Z juhozápadu, z Bratislavy cez Trnavu do Ponitria prenikla bojová skupina Schill. Neskôr sa nacisti aktivizovali aj na ostatných smeroch. Ich najväčší nápor sa sústredil na ovládnutie Považia. Tu chceli ovládnuť trať Žilina – Košice a obsadiť Ružomberok, kde bola sústredená výroba delostreleckých lafiet. I keď nemecké jednotky na začiatku povstania počtom neprevýšili povstalcov, mali prevahu v ťažkých zbraniach, ktorých povstalci mali nedostatok.

2. 1. 1 Prvé boje na severozápade povstaleckého územia

Prvé boje s nemeckými okupantmi sa začali pri Žiline 29. augusta, keď sa postavili vojaci žilinskej posádky na odpor. Významnú pomoc im poskytli aj partizáni z francúzskeho oddielu 1. čs. partizánskej brigády M. R. Štefánika (veliteľ P. A. Veličko), ktorí spolu s jednotkou žilinskej posádky v údolí potoka Stráňavy zničili asi 50-členný prieskumný oddiel nepriateľa. Touto bojovou akciou sa začala história

spoločného boja povstaleckých vojakov a partizánov v SNP. Po ústupe žilinskej posádky na čiaru Strečno – Varín sa 30. augusta rozpútal boj v Strečnianskej tiesňave, kde povstalci päť dní odolávali nacistickým útokom bojových skupín plk. Juncka a plk. von Ohlena podporovaným tankami. Z partizánov tu zvlášť vynikli a vyznamenali sa francúzski partizáni pod velením kpt. G. de Lannuriena. Napriek hrdinstvu a statočnosti povstalcov sa vyskytli i nedôslednosti v organizovaní obrany. 4. septembra museli povstalci ustúpiť a nacisti obsadili Vrútky. S vypätím všetkých síl a prísunom nových posíl sa podarilo spomaliť postup okupantov.

Obrázok 3: Mapa bojov o Strečniansku tiesňavu

Po ústupe zo Strečna sa na povstaleckej obrane v Turci podieľali – okrem už uvedených jednotiek – aj 1. čs. partizánska brigáda J. V. Stalina, ktorá sa sem postupne presunula, ako aj niektoré oddiely partizánskej brigády Jánošík. Tieto jednotky sa zúčastnili aj na povstaleckých protiútokoch 7. a 9. septembra, ktorými sa síce nepodarilo zatlačiť nepriateľa späť, ale treba hodnotiť ako klad to, že pod vplyvom aktivity vlasteneckých vojakov a partizánov sa front pred Martinom na istý čas stabilizoval.

2. 1. 2 Prvé boje na juhozápade povstaleckého územia

Priebeh bojov na juhozápadnom úseku povstaleckého územia bol ovplyvnený okolnosťami vypuknutia povstania. V dôsledku zlyhania väčšiny vojenských posádok na západnom Slovensku bol postup hitlerovcov v tomto smere pomerne rýchly. Pri formovaní obrany na Ponitří bola pomoc partizánov tiež potrebná, pretože povstalecké vojsko na čele s veliteľom tohto úseku kpt. Adolfom Weinholdom nestačilo na vybudovanie súvislej obrany.

Prvé väčšie stretnutie medzi povstalcami a bojovou skupinou Schill sa odohralo 3. septembra pri Mýtnej Novej Vsi (dnes časť Ludaníc) predpoludním. V urputných bojoch v nasledujúcich dňoch sa prejavilo osobné hrdinstvo, ale aj bojová neskúsenosť obrancov. Vo vyčerpávajúcich bojoch vysilení povstalci, ktorým chýbali zbrane aj čerstvé jednotky nakoniec museli ustúpiť a 9. septembra padli Baťovany.

POZNÁMKY

Obrázok 4: Náčelník štábu povstaleckej armády mjr. gšt. J. Nosko pri Zemianskych Kostolnoch

2. 1. 3 Boje na severovýchode povstaleckého územia

V prvých dňoch povstania museli povstalci ustupovať aj na ostatných úsekoch. Na severovýchode povstaleckého územia museli vojenské jednotky, ale i jednotky partizánskej brigády Za slobodu Slovanov bojovať najprv proti ozbrojeným formáciám miestnych Nemcov. Po príchode okupantov aj tu nastal rýchly a negatívny zvrät. 31. augusta začala akcia „Kartoffelernte mit Prämie“, už spomenuté odzbrojenie Východoslovenskej armády. V rámci tejto akcie zaútočil úderný pluk 1. tankovej armády podriadený generálmajorovi von Rintelenovi s úlohou preniknúť od Kežmarku cez Poprad a pacifikovať západnú hranicu operačného územia Heeresgruppe Nordukraine. Zásluhou nerozhodného postoja posádok na Spiši a spolupráce tamojšieho nemeckého obyvateľstva sa okupanti rýchlo zmocnili Kežmarku, Levoče a Popradu. Povstalci ustúpili v južnom aj západnom smere od Popradu. Bojová skupina Sturmbannführera Schäfera v podstate prepochovala Liptovom a 5. septembra sa zmocnila Ružomberka. Hrozilo nebezpečenstvo, že nepriateľ ohrozí Banskú Bystricu zo severu. Rýchlo zorganizovaná povstalecká obrana južne od Ružomberka im v tom zabránila.

Nemecký postup od Popradu na juh bol zastavený pri Telgárte. Povstaleckého protiútok 5. septembra, ktorému velil stot. J. Stanek sa zúčastnili aj partizáni. Výsledkom slávneho povstaleckého protiútok 5. septembra, ktorému velil stot. J. Stanek sa zúčastnili aj partizáni. Výsledkom slávneho povstaleckého protiútok 5. septembra, ktorému velil stot. J. Stanek sa zúčastnili aj partizáni. Výsledkom slávneho povstaleckého protiútok 5. septembra, ktorému velil stot. J. Stanek sa zúčastnili aj partizáni.

2. 2 Stabilizácia povstaleckej obrany

Prvá etapa povstaleckých bojov skončila veľkými územnými stratami povstalcov. Nepriateľ sa dostal k prístupovým cestám do centra povstaleckého územia, ale svoj cieľ – uvoľniť trať Žilina – Košice a zlikvidovať povstanie – nedosiahol. Povstalecké jednotky odrážali jeho postup vo všetkých smeroch a stabilizovali obranu. Napomá-

hal tomu aj veľmi dôležitý vonkajší činiteľ – 8. septembra 1944 sa začala Karpatsko-dukelská operácia. V rámci 1. ukrajinského frontu tu hrdinsky bojoval aj 1. čs. armádny zbor v ZSSR. Vplyv operácie na povstalecké boje sa prejavil v tom, že nacistické velenie muselo stiahnuť z východnej časti Slovenska a zo severovýchodného úseku povstaleckého frontu úderné jednotky, čím sa znížil nemecký tlak na povstaleckých frontoch. Povstaleckej obrane neskôr významne pomohla aj sovietska materiálna pomoc a presun 2. čs. paradasantnej brigády v ZSSR a 1. čs. stíhacieho leteckého pluku v ZSSR na povstalecké Slovensko.

3 OBRANA POVSTANIA OD 8. SEPTEMBRA DO POLOVICE OKTÓBRA 1944

V druhej septembrovej dekáde sa povstalecká obrana upevnila. Prispeli k tomu aj niektoré opatrenia na zlepšenie organizácie povstaleckej obrany, na koordináciu bojovej činnosti armádných a partizánskych jednotiek a na zosúladenie činnosti partizánskych jednotiek (vznik taktických skupín, Rady na obranu Slovenska a Hlavného štábu partizánskych oddielov na Slovensku).

3. 1 Charakter ozbrojených síl povstania

Slovenské národné povstanie je významnou etapou a medzníkom aj pokiaľ ide o proces zrodu nových ozbrojených síl na území Slovenska. Antifašistické prostredie povstania, mocensko-politické kroky proti nacizmu a ľudáckemu režimu na povstaleckom území výrazne vplývali aj na uvedomovací proces vo vojsku, kde sa prehlboval národnooslobodzovací charakter. Hoci ozbrojené sily na povstaleckom fronte neboli jednotné, spájalo ich vedomie spolupatričnosti v boji proti fašizmu. V armáde bol jednoznačný vplyv občianskej politickej reprezentácie, kým partizánske hnutie sa budovalo podľa sovietskych a komunistických predstáv. Odlišná politická orientácia vyvolala občas závažné spory a rozpory na pléne SNR, ale v hodnotení armády alebo pri rozhodovaní o presunutí partizánskych oddielov z povstaleckého územia do tyla okupantov, resp. pri neakceptovaní podriadenia partizánov na povstaleckom území armádnemu veleniu, nie vždy boli príčinou politické spory, ale skôr vojenská neodobnosť politikov.

Súčasťou ozbrojených síl boli aj jednotky žandárstva a finančnej stráže, dislokované na oslobodenom území, vrátane veliteľstva žandárstva na Slovensku v Turčianskych Tepliciach. Príslušníci žandárstva a finančnej stráže plnili rozličné úlohy. Okrem výkonu strážnej a prieskumnej služby bojovali aj na frontových úsekoch ako poľné žandárske bojové jednotky a pomáhali aj pri plnení úloh vojenskej justičnej služby ako poľní žandári.

3. 2 Koordinácia ozbrojených zložiek povstania

Po skúsenostiach z prvých spoločných bojov vojakov a partizánov na povstaleckých frontoch, kde sa ukázala nedostatočná koordinácia činnosti týchto ozbrojených zložiek bolo riešenie otázky jednotného velenia ozbrojených síl veľmi naliehavé. Z iniciatívy KSS bola 12. septembra 1944 utvorená Rada na obranu Sloven-

POZNÁMKY

ska. Jej predsedom sa stal veliteľ povstaleckej armády brig. gen. J. Golian (neskôr div. gen. R. Viest) a členmi traja ním menovaní zástupcovia armády, dvaja zástupcovia Slovenskej národnej rady a dvaja zástupcovia Hlavného štábu partizánskych oddielov. Od činnosti tohto orgánu sa predovšetkým očakávalo, že sa dosiahne potrebná súhra medzi velením armády a partizánov. Rozhodnutia rady mali byť záväzné pre všetky vojenské a partizánske veliteľstvá.

Obrázok 5: brig. gen. J. Golian, do 7. 10. 1944 veliteľ povstaleckej 1. čs armády

Utvorením Rady na obranu Slovenska sa nemohli naraz vyriešiť otázky jednotného velenia 1. československej armády a partizánov. Spolupráca medzi vojakmi a partizánmi sa vyvíjala viac dolu, priamo v bojových akciách, než hore, medzi predstaviteľmi vojenského a partizánskeho velenia. Hoci rozpory medzi vojenským a partizánskym velením trvali po celý čas SNP, partizánov i vojakov spájalo vedomie nevyhnutnosti bojovať za porážku domáceho i svetového fašizmu a tým aj za národné a sociálne oslobodenie.

Obrázok 6: Na ceste k predným líniam asi 1 km severne od Vernára.
(Sediaci v sajdke je kpt. pech. Anton Takáč)

Okrem zlepšenia koordinácie činnosti armády a partizánskych jednotiek sa ukázala naliehavá potreba operatívneho riadenia partizánskych akcií na Slovensku z domáceho centra. Dňa 16. septembra bol ustanovený Hlavný štáb partizánskych oddielov (ďalej len „HŠPO“) na Slovensku. Veliteľom sa stal K. Šmidke, prvým zástupcom veliteľa pplk. B. Manica, druhým zástupcom mjr. V. Daxner.

Úlohou HŠPO na Slovensku bolo riadiť partizánske hnutie podľa potrieb povstaleckého frontu, starať sa o politickú pripravenosť partizánov, koordinovať bojové akcie medzi jednotlivými partizánskymi jednotkami, určovať úseky pôsobenia a presuny partizánskych jednotiek, zastupovať partizánov voči ostatným povstaleckým zložkám a posilniť partizánske hnutie v tyle nepriateľa na Slovensku, v Čechách a na Morave vyslaním partizánskych jednotiek z povstaleckého územia.

Avšak aj pri vzniku HŠPO na Slovensku existovala rôznorodá operačná podriadenosť partizánskych jednotiek vyslaných zo Sovietskeho zväzu (okrem UŠPH partizánske skupiny na územie Slovenska vyslali aj štáby partizánskeho hnutia pri 1. a 4. ukrajinskom fronte), čo vyplývalo aj z toho, že partizánske jednotky na Slovensku plnili dôležité úlohy pre postupujúcu Sovietsku armádu.

3.3 Hrozba z juhozápadu a vyprázdnenie Turca

Stabilizácia povstaleckej obrany samozrejme neznamena, že by nepriateľ povolil v úsilí zlikvidovať povstanie. Z Protektorátu a z rôznych výcvikových priestorov v Nemecku prúdili posily. Hoci neboli veľké, neustále posilňovali rady útočníkov. Gen. Goliana a jeho štáb najviac znepokojoval vývin situácie v Ponitří. Pluku Schill síce 10 dní trvalo dostať sa z Topoľčian po Nováky, 14. septembra však dobyl Prievidzu a ohrozil obrancov Turca z juhu. Napriek hrdinským bojom a určitým čiastočným úspechom povstalcov, postavenie jednotiek 4. taktickej skupiny a partizánov nebolo udržateľné. Divízia Tatra, ktorá bola v dňoch 16. – 18. septembra navyše zosilnená 1009. a 1008. práporom, mala uľahčenú situáciu, keďže pluk Schill sa dostal k bránam Turca z juhu, povstalecké armádne velenie po 6-hodinovom váhaní sa 21. septembra rozhodlo vyprázdniť Turiec. Povstalecká obrana sa stiahla na západné svahy Veľkej Fatry, ktoré bránila partizánska brigáda A. S. Jegorova. Ústupom povstalcov z Turca sa novému veliteľovi nemeckých okupačných vojsk gen. H. Höflemu podarilo spojiť divíziu Tatra s plukom Schill. Možnosť manévrovať na ešte väčšom priestore a striedavo vyvíjať tlak na povstaleckú obranu mu priniesla len čiastkové úspechy, preto sa začiatkom októbra rozhodol naraz zaútočiť na hlavné sily povstalcov: na I., III., IV. a VI. taktickú skupinu.

3.4 Stupňujúci sa tlak na západe povstaleckého frontu

Situácia nebola ľahká ani pre jednu taktickú skupinu. III. taktická skupina, ktorá bránila prístupy do strategického trojuholníka Brezno – Banská Bystrica – Zvolen z juhozápadu a čiastočne z juhu, koncom septembra už mala za sebou prvé ťažké ozbrojené stretnutie s plukom Schill. Po neúspešnom povstaleckom útoku na Ja-

POZNÁMKY

novu Lehotu a utrpení ťažkých strát (dva prápory boli vyradené z boja) povstalci ustúpili a stratili Janovu Lehotu a 27. septembra aj Žarnovicu. III. taktická skupina musela vyprázdniť celý priestor medzi Žarnovicu a Hronským Beňadikom. 3. októbra sa nepriateľ zmocnil aj Svätého Kríža nad Hronom a povstaleckým jednotkám medzi Žarnovicu a Svätým Krížom odrezal ústupovú cestu cez Svätý Kríž, preto sa povstalci presunuli cez Vyhne do Banskej Štiavnice.

Obrázok 7: Gen. H. Höfle (vľavo) a predseda slovenskej vlády Štefan Tiso (v strede) navštívili bojisko

I. taktická skupina mala po ústupe V. taktickej skupiny z Turca prehradiť smery nepriateľského útoku cez Malý Šturec na Banskú Bystricu. K jej bojovému dotyku s protivníkom došlo 25. septembra, keď jeden prápor divízie Tatra obsadil obce Rakša, Turčiansky Michal a Turčianske Teplice.

IV. taktická skupina vyčerpaná z obrany Hornej Nitry sa po ústupe z Hornej Nitry presunula do priestoru východne od Handlovej. Ťažisko obrany bolo sústredené do priestoru Sklené – železničná stanica Horná Štubňa. Hlavné sily IV. taktickej skupiny sa na začiatku októbra 1944 bránili medzi Handlovou a Kremnicou a medzi Skleným a Hornou Štubňou.

VI. taktickej skupine sa napriek sústavnému tlaku a zúrivým útokom nepriateľa podarilo do začiatku októbra odraziť všetky protiseče nepriateľa, ktorý sa vehementne usiloval predovšetkým o ovládnutie výšiny Ostrô.

Proti týmto štyrom taktickým skupinám, ktoré boli už značne vyčerpané, nemali takmer žiadne čerstvé zálohy a u niektorých z nich chýbali aj bojové skúsenosti, zaútočili nemeckí okupanti začiatkom októbra 1944. Dňa 4. októbra zaútočila časť divízie Tatra na prápor kpt. Štubniaka (I. taktická skupina). Prápor ustupoval do údolia potoka Čremošné, čím sa ohrozilo postavenie ďalších práporov. Prápor kpt. Vitalaya ohrozený obchvatom od Čremošného ustúpil východne od Hornej Štubne. Tým sa

nemeckej jednotke otvoril smer na Kremnicu. Ďalšiemu nemeckému postupu zabránili povstalecké zálohy na výšinách Malého Šturca (prápor kpt. Haluzického) a pred železničnou stanicou Čremošné (rota leteckej školy pod velením npor. Petrovského). Nasadením pancierového vlaku „Hurban“ pod velením kpt. M. Ďuriša - Rubanského a prvosledových leteckých rôť sa podarilo odvrátiť nepriateľský útok na tomto smere.

Obrázok 8: Zamaskovaný pancierový vlak Hurban v Hornom Harmanci

V ten istý deň divízia Tatra zaútočila aj na obranu IV. taktickej skupiny na smere Sklené – Dolný Turček. Prápor kpt. Davida a prápor kpt. Surovčíka museli ustúpiť. Ďalší nemecký postup zastavili telgártski hrdinovia, rota npor. M. Minku. Potom sa táto rota vyznamenala dobytím Dolného Turčeka, čím sa umožnil organizovaný ústup IV. taktickej skupiny. Dňa 6. októbra sa nepriateľ zmocnil Kremnice a IV. taktická skupina zaujala obranu v Kremnických vrchoch, kde až do konca októbra bránila prístup k Banskej Bystrici.

Obrázok 9: div. gen. Rudolf Viest, po 7. 10. 1944 veliteľ povstaleckej 1. čs. armády na Slovensku

POZNÁMKY

Dňa 4. októbra zahájil pluk Schill útok na III. taktickú skupinu, ktorej jednotky boli nútené ustúpiť až k Jalnej a 7. októbra až na čiaru Železná Breznica – Hronská Dúbrava. Pozitívny obrat vo vývine situácie sa podarilo dosiahnuť až nasadením niektorých jednotiek 2. čs. paradessantnej brigády, ktoré s pomocou ďalších povstaleckých jednotiek uskutočnili protiútok a donútili nepriateľa k ústupu.

Generál Höfle sa v tomto čase pokúsil aj o zdolanie obrany VI. taktickej skupiny. Nemecké úderné zoskupenia však v dňoch 4. a 7. októbra nedosiahli žiadny úspech. Statoční obrancovia pri Bielom Potoku, hoci utrpeli značné straty, naďalej odrážali všetky nepriateľské útoky.

4 NEMECKÁ GENERÁLNA OFENZÍVA A LIKVIDÁCIA POVSTALECKÉHO ÚZEMIA

V čase obrovských nemeckých strát a ústupov na Balkáne a v Maďarsku nadobúdalo územie Slovenska veľký význam. Gen. Höfle neskôr pred Národným súdom vypovedal, že v tom čase sa Nemci vážne obávali, aby sa v prípade postupu Červej armády v Karpatoch a pri vhodnom posilnení povstaleckej armády zo vzduchu, nestala z nej paradessantná armáda, t. j. silná armáda v ich tyle. Toto by malo podľa jeho slov, najťažšie následky, alebo na maďarskom fronte, alebo na južnom krídle armádnej skupiny Stred. Prinajmenej by však povstalecká armáda spôsobila, že Slovensko by sa nedalo využiť ako hospodársky faktor pre nemecký vojnový priemysel. No predovšetkým existencia povstaleckej armády podstatne narušila zásobovanie frontu. Preto hlavnou úlohou bolo, povedané slovami Höfleho, vyradiť Viestovu povstaleckú armádu a tým aj nebezpečenstvo, ktoré hrozilo z jej existencie.

Ak do polovice októbra nemeckí okupanti nezaznamenali výraznejší úspech, po získaní posíl sa začal od 16. októbra okolo povstaleckého územia sťahovať železný kruh. Gen. Höfle ho plánoval zovrieť zo všetkých strán, aby povstalcami nenechal nijakú možnosť úniku. Na západe pri Kremnici a Žiari nad Hronom stála pripravená tanková divízia Tatra, na severe pri Bielom Potoku a Diviakoch trestanecká brigáda Dirlwanger, ktorá v tom čase vystriedala bojovú skupinu Schäfer. Brigáda v sile okolo 4 000 mužov prišla z Varšavy, kde sa brutálnym spôsobom zúčastnila na potlačení povstania. Zo severovýchodu od Liptovského Hrádku nasadili bojovú skupinu Wittenmeyer zloženú z troch zosilnených práporov 14. Waffen-Grenadier-Division SS. Jej úlohou bolo zaútočiť cez Kráľovu Lehotu a Malužinú na Brezno a nadviazať styk s jednotkami 68. divízie pri Vernári. Ťažisko útoku s využitím momentu prekvapenia bolo položené na juhovýchod, kde mala od Lučenca po Plešivec zaútočiť 18. SS divízia Horst Wessel. Susedom po jej ľavej strane bol pri Krupine pluk SS Schill.

Rozhodujúcim činiteľom pre priebeh bojov na povstaleckých frontoch v polovici októbra 1944 bol nepriateľský nástup z južného smeru, ktorý sa začal po udalostiach v Maďarsku, kde sa vládnuca garnitúra po dlhom váhaní rozhodla rokovať o prímerí so Sovietskym zväzom. Bez urobenej potrebných krokov, hlavne v ozbrojených zložkách, na zabezpečenie úspechu tohto zámeru krátko po rozhlasovom

prejave Miklósa Horthyho dňa 15. októbra, v ktorom oznámil rozhodnutie na vystúpenie Maďarska z vojny a vyzval armádu, aby prestala bojovať, nemecké vojská bleskurýchlym zásahom odzbrojili jednotky verné Horthymu a uskutočnili prevrat. K moci sa dostala maďarská fašistická strana šípových krížov pod vedením Ferenc Szálasiho.

Príčinou nemeckého zásahu v Maďarsku bola neustále sa zhoršujúca situácia nemeckých vojsk na frontoch, predovšetkým na východnom fronte. Postup Červenej armády rýchlo zmenil situáciu v Európe a zapríčinil zakolísanie, ba v niektorých prípadoch aj odpadnutie niektorých nemeckých vazalov. Dňa 6. septembra 1944 dosiahli sovietske vojská juhoslovanské hranice. Dňa 9. septembra Bulharsko skoncovalo so spojenectvom s Nemeckom a požiadalo o prímerie. Dňa 10. septembra bolo podpísané prímerie s Fínskom. Dňa 17. septembra sa začala sovietska ofenzíva na estónskom fronte, kde Červená armáda v šírke 100 km postúpila za štyri dni o 70 km. Dňa 23. septembra vojská 2. ukrajinského frontu Červenej armády prekročili rumunsko – maďarské hranice pri Arade a dňa 1. októbra vstúpili na územie Juhoslávie. Začalo sa rýchle oslobodzovanie Juhoslávie pomocou juhoslovanskej národno-oslobodzovacej armády. Dňa 6. októbra aj jednotky 1. čs. armádneho zboru vstúpili na československé územie. Dňa 11. októbra Červená armáda obsadila Szeged v južnom Maďarsku. Tieto fakty svedčia o ťažkých nemeckých porážkach a o neúspechu nemeckých plánov na obranu. Za týchto podmienok vojenský význam udržania Maďarska vzrástol a Nemecko si nemohlo dovoliť zakolísanie a vystúpenie Maďarska z vojny.

Dňa 18. októbra 1944 sa začal nemecký generálny útok na likvidáciu povstaleckého územia. Predzvest'ou generálneho útoku bolo zosilnené bombardovanie Banskej Bystrice, Liptovskej Osady, letiska Tri Duby a niektorých ďalších miest a priestorov.

Obrázok 10: Veliteľ 22. pešieho práporu „Hornád“ kpt. Ondrej Búrik telefonicky žiada o pomoc pre zastavenie nemeckého útoku - 17. 10. 1944 - Trnavá Hora

POZNÁMKY

V severnej oblasti povstaleckého územia zaútočil pluk brigády Dirlwanger za podpory letectva na obrancov kóty Ostrô pri Bielom Potoku. Po ťažkom boji zblízka však musel ustúpiť. Na juhozápade nastúpil do útoku na Žibritov a Krupinu pluk Schill z Antola. S úderom od Banskej Štiavnice v smere na Zvolen velenie 1. čs. armády na Slovensku rávalo a urobilo spolu s HŠPO potrebné opatrenia. Významné miesto v nich pripadlo najmä partizánskym jednotkám 1. čs. partizánskej brigády M. R. Štefánika, brigáde Za slobodu Slovanov, brigáde Jánošík a zväzku V. A. Karasiova-Stepanova. Partizánom a vojakom sa však nepodarilo postup Schillu zastaviť. Nepriateľ po ťažkých bojoch proti francúzskym a ďalším partizánom z Veličkovej brigády, oddielom zväzku Karasiova-Stepanova a rote povstaleckých vojakov dobyl Žibritov a Krupinu.

Povstalci ustúpili jednak na sever – na Babinú a Dobrú Nivu, jednak na severovýchod na Senohrad, kde bol sústredený 5. oddiel 1. čs. partizánskej brigády M. R. Štefánika. Dňa 19. októbra, v ranných hodinách podnikla nepriateľská jednotka proti 1. čs. partizánskej brigáde M. R. Štefánika a zväzku V. A. Karasiova-Stepanova náhly útok a partizáni tu utrpeli citeľné straty.

Velenie armády postupne začalo organizovať obranu Zvolena z juhu. Avšak obrana sa sformovala len proti pluku Schill, pričom velenie povstalcov nemalo ani tušenie o nebezpečenstve, ktoré sa ukázalo už na druhý deň. Dňa 19. októbra vyrazila do útoku 18. SS divízia Horst Wessel. Jej úlohou bolo zaútočiť z troch smerov. Operačným cieľom pravého (hlavného) prúdu bolo dobyť Muráň a potom postupovať na západ na Tisovec a na severovýchod na Červenú Skalu. Stredný prúd mal zaútočiť z Rimavskej Soboty cez Rimavskú Baňu na Tisovec a tam sa spojiť s hlavným prúdom. Ľavý prúd divízie mal vyčkať, kým ostatné dva neupútajú sily povstalcov a potom podniknúť prekvapivý útok na priestor Podkriváň - Detva.

V ten istý deň pravé krídlo divízie obsadilo dedinu Chyžné a stredný prúd postúpil k Rimavskej Bani. Tento deň bol úspešný aj pre pluk SS Schill, ktorému sa podarilo postúpiť a obsadiť Babinú južne od Zvolena.

Ľavý prúd 18. SS divízie Horst Wessel v tom čase ešte stál vo svojom východiskovom postavení. Vo večernom Höfleho hlásení z 19. októbra ešte nebol uvedený ani výsledok útoku pravého hlavného prúdu postupujúceho na Muráň. Zrejme preto v spomínanom hlásení napísal, že nástup ľavej plukovej skupiny sa riadi podľa toho, ako postúpi útok pravej plukovej skupiny a uskutoční sa až na osobitný príkaz, aby všetky operácie boli v súlade. Ďalej sa uvádzalo, že brigáda Dirlwanger nastúpi 21. októbra do útoku na Revúcu, južne od Ružomberka. Prvý pluk mal po príchode do Ružomberka útočiť na juh a druhý pluk z Turčianskej Blatnice východným smerom na Revúcu.

Na druhý deň, 20. októbra 1944 sa na juhozápade vďaka nasadeniu 2. čs. paradesantnej brigády, pancierového vlaku Štefánik, partizánskych oddielov brigády kpt. J. Nálepku, 2. a 3. práporu brigády Za slobodu Slovanov a partizánov brigády

Pavel, spolu s jednotkami III. taktickej skupiny podarilo stabilizovať obrannú líniu na čiare Dobrá Niva – Sása – Pliešovce. Pluk Schill bol nútený prejsť na sever od Babinej do obrany, ale jednému z jeho práporov sa podarilo obsadiť Senohrad východne od Krupiny. Dôležitá zmena však nastala v postupe 18. SS divízie Horst Wessel. Jej pravá útočná skupina obsadila v popoludňajších hodinách Revúcu a v nočných hodinách dobyla Muráň. Ďalší deň mala zaútočiť na Telgárt.

Obrázok 11: Povstaleckí vojaci v Harmanci

Zmena pomeru síl v prospech okupantov, hlavne rýchly útok z juhu znamenali pre nepripravenosť a nedostatok povstaleckých síl podstatné zmenšovanie sa povstaleckého územia. Hlavné ozbrojené sily povstania – vojaci a partizáni – sa pokúsili postaviť na odpor všade postupujúcemu nepriateľovi. Podiel partizánov v týchto bojoch sa prejavil v úsilí spomaliť nemecký postup. Na západe povstaleckého územia v dolinách Veľkej Fatry kládla odpor 1. čs. partizánska brigáda J. V. Stalina, ktorá tu mala sústredené všetky svoje prápory. Ostatné partizánske jednotky na frontoch SNP sa sústredili väčšinou pri obrane III. a II. taktickej skupiny.

Povstalecké sily, i keď boli dosť značné, boli sústredené na malom priestore a podmienky boja v obklúčení proti nemeckej presile neumožnili manévrovanie. Povstaleckú obranu čoraz viac charakterizovala improvizácia, časté preskupovania jednotiek podľa okamžitých potrieb, ale pre nedostatok času nebolo možné budovať obranu ani pevné ohniská odporu. Nepomohlo ani bojové odhodlanie a hrdinské boje časti povstalcov. V dôsledku všeobecného chaosu a panických útekov nasledovali ťažké ústupy, rýchle a veľké územné straty aj straty na životoch. Preto sa v záverečnej etape povstaleckých frontových bojov nepodarilo ubrániť kompaktné povstalecké územie.

Pred divíziou Tatra na severozápade a na severe, pred brigádou Dirlwanger a bojovou skupinou Wittenmeyer sa povstalcem podarilo udržať si obranné postavenia. Rovnako úspešne si počínala podskupina II. taktickej skupiny pod velením

POZNÁMKY

kpt. J. Staneka na juh od Hranovnice. Odrazila všetky útoky jednotky vyčle-
nenej z armádnej skupiny Heinrichi útočiacej z Popradu na juh.

V postupe pluku 18. SS divízie do priestoru Muráňa bránili jednotky kpt. Naďa a
partizáni. Tlaku útočníkov však neodolali, čo znamenalo, že Nemci vpadli do tyla
II. taktickej skupiny, resp. podskupiny kpt. gšt. J. Staneka, ktorá v tom čase bojovala
pri Vernári a Pustom Poli obrátená na východ. Po juhozápade vznikla nová vážna
kríza na juhovýchode.

Dňa 21. októbra pravá útočná skupina 18. SS divízie Horst Wessel po prekonaní
dobře chránených cestných zátarasov a po boji proti pancierovému vlaku Masaryk,
dobyła Červenú Skalu a Telgárt. Prieskumný oddiel divízie, tvoriaci v podstate stred
jej útočnej zostavy ďalej bojoval proti práporu kpt. Ľ. Šušku pri Rimavskej Bani. Ľavé
krídlo divízie ešte stálo na mieste.

Postupné nasadzovanie okupačných síl vnucovalo povstalcom stále nové ťažis-
ká útočnej činnosti. Pri nedostatku síl a prostriedkov prakticky nemohli na tieto me-
niace sa situácie včas a náležite reagovať.

Na západe pred divíziou Tatra povstalci pevne držali v rukách svoje obranné po-
zície. Necpalskou dolinou na juhovýchod od Martina, len krok za krokom postupo-
val pluk brigády Dirlewanger proti húževnatému odporu 1. čs. partizánskej brigády
J. V. Stalina. Na juh od Bieleho Potoka stroskotal ďalší pluk brigády Dirlewanger
na pevnej obrane príslušníkov VI. taktickej skupiny. Ani bojová skupina Wittenmeier
pri Kráľovej Lehote nedosiahla predpokladaný úspech.

Obrázok 12: Dôstojníci III. a IV. taktickej skupiny pred ústupom do hôr
(5. zľava plk. Pavol Kuna, 7. zľava plk. Mikuláš Markus)

Kým západné a severné frontové úseky odolávali, na východe a na juhu sa ne-
mecký postup len spomaľoval, ale nedarilo sa ho zastaviť. Situácia povstalcov ne-
bola vôbec jednoduchá. Bolo potrebné zabezpečiť celý južný, vyše 100 kilometrov
dlhý úsek frontu, ale nebolo čím. Vojska síce bolo dosť, ale chýbali zbrane.

Všeobecným ústupom povstalcov vyvstal problém prechodu do hôr. Vo vrcholných politických a vojenských orgánoch povstania sa o tom uvažovalo už od začiatku októbra 1944. Prijaté opatrenia (sústredenie zásob potravín, munície a intenzívneho materiálu v horách, príprava priestorov) smerovali na zabezpečenie tohto zámeru, no ich realizácia nebola na dostačujúcej úrovni. Konkrétne kroky sa robili až v druhej polovici októbra. Dňa 22. októbra sa na zasadaní Rady na obranu Slovenska rozhodlo utvoriť horské obranné oblasti takto: I. a II. taktická skupina (bez jednotiek v priestore Lom nad Rimavicou – Kokava), IV., V. a VI. taktická skupina mali zaujať obranné postavenia všeobecne na svahoch Nízkych Tatier a Veľkej Fatry. III. taktickej skupiny a gros leteckej skupiny mali zaujať pohyblivú obranu južne od Hrona, v pohorí Poľana – Vepor – Slovenské Rudohorie. 2. čs. paradessantná brigáda mala utvoriť pohyblivú zálohu veliteľa armády v priestore Staré Hory – Motyčky. SV veliteľa armády malo byť na Donovaloch.

Obrázok 13: Veliteľ 2. čs. paradessantnej brigády plk. V. Prikryl (druhý zľava) na rekognoskácii terénu v priestore Badín – Vlkanová 24. októbra 1944

Rozkaz HŠPO z 25. októbra určil priestory činnosti pre partizánske jednotky operujúce dovtedy na oslobodenom území. Pre 1. čs. partizánsku brigádu M. R. Štefánika, pre 1. čs. partizánsku brigádu J. V. Stalina, pre partizánske brigády Jánošík, Za slobodu Slovanov a kpt. J. Nálepku a rámcovo vymedzoval aj bojové zameranie pre partizánsku brigádu Gottwald. Každé partizánskej jednotke sa určili dve obdobia činnosti. Podľa rozkazu sa prvé obdobie určilo "do príchodu Červenej armády na líniu Prešov, Košice, Miskolc, Lučenec, Šahy, potom sa začína druhé obdobie, t. j. odchod všetkých na západ do priestoru Bratislavy, Brna a ďalej do Čiech." Podľa toho 1. čs. partizánska brigáda M. R. Štefánika mala v prvom období určený priestor základne v horách 20 - 25 km severovýchodne od Liptovského Mikuláša, 1. čs. partizánska brigáda J. V. Stalina v horách 18 - 25 km severozápadne od Banskej Bystrice, brigáda kpt. J. Nálepku v horách 12 - 15 km juhozápadne od Banskej Bystrice, partizánska brigáda Jánošík v horách 15 - 20 km severovýchodne od Brezna, partizánska brigáda Za slobodu Slovanov 30 km západne od Banskej Štiavnice.

POZNÁMKY

Partizánska brigáda Gottwald mala pôsobiť proti komunikáciám Poprad – Spišská Nová Ves – Košice so štábom pri brigáde Jánošík. Rozkaz vychádzal z toho, že armáda udrží oslobodené územie okolo Zvolena a Banskej Bystrice do 29. októbra.

V ôsmy deň nemeckého generálneho útoku proti povstaleckému územiu vyšiel rozkaz velenia armády o obrane centra povstania - Banskej Bystrice, ktorý podpísal náčelník štábu 1. čs. armády na Slovensku mjr. gšt. J. Nosko. Po odchode veliteľstva I. taktickej skupiny mal podľa toho rozkazu obranu Banskej Bystrice prevziať veliteľ posádky a na plnenie úlohy mu boli pridelené jednotky, ktoré boli k dispozícii.

Dňa 25. októbra už nepriateľská delostrelecká paľba ohrozovala letisko Tri Duby. Preto hneď na rozkaz gen. Viesta odletel 1. čs. stíhací letecký pluk v troch skupinách na územie, ktoré už kontrolovala Červená armáda. Nepriateľ znova plne ovládol vzdušný priestor nad povstaleckým územím.

Na druhý deň, 26. októbra 1944, nemecké vojská bez boja obsadili Zvolen, ktorý povstalci predtým vyprázdniť a hneď rozvinuli útok v smere na Banskú Bystricu, kam sa ostatné nemecké jednotky nezadržateľne približovali od Brezna.

Dňa 26. októbra 1944 sa Veliteľstvo 1. čs. armády na Slovensku presunulo na Donovaly, kam už predtým prišli aj politické orgány povstania. Odtiaľ nariadil gen. Viest do rána 27. októbra opustiť Banskú Bystricu. Ústup statočne kryli jednotky 2. čs. samostatnej paradesantnej brigády.

Obrázok 14: Ústup povstalcov Starohorskou dolinou

Po obsadení Banskej Bystrice nemeckými okupačnými silami sa fakticky končí odpor 1. čs. armády na Slovensku ako organizovaného celku a účasť partizánov na povstaleckom fronte. Slovenské národné povstanie utrpelo porážku.

V tejto situácii, pre SNR od vypuknutia povstania najzložitejšej, sa 27. októbra 1944 zišla na Donovaloch Rada na obranu Slovenska, aby riešila otázky národnoslobodzovacieho boja slovenského ľudu vo vznikajúcej, celkom novej situácii. Prijalo sa rozhodnutie o prechode 1. čs. armády na Slovensku na partizánsky spôsob boja a o pokračovaní v aktívnom ozbrojenom zápase až do spojenia sa s Červenou armádou. Výsledkom rokovaní politikov s predstaviteľmi armády bol rozkaz div. gen. R. Viesta, vydaný v noci na 28. októbra, podľa ktorého sa v armáde mali vytvoriť 100 až 200 členné partizánske skupiny a aby v noci z 28. na 29. októbra prešli na partizánsky spôsob boja. V čase vydania rozkazu už velenie armády nemalo kontakt s väčšinou jednotiek, ani dostatočný prehľad o situácii, čo bolo spôsobené najmä tým, že sa prerušilo spojenie. Preto mnohí velitelia rozkaz nedostali, navyše v tom čase už väčšina jednotiek bola rozložená. Prechod vojakov na partizánsky spôsob boja sa stal vecou jednotlivých veliteľov i radových príslušníkov armády a kontaktov s existujúcimi partizánskymi jednotkami.

5 ZÁVER

Slovenské národné povstanie bolo kulminovaním domáceho ozbrojeného odboja a z morálneho hľadiska obranným bojom proti cudzej vojenskej moci. Prejavilo sa v ňom skutočné zmýšľanie veľkej časti slovenského národa, ktorý sa vzoprel na obranu svojej krajiny za cenu nesmiernych obetí. Jeho vojenský význam spočíval v ovládaní dôležitého územia s významnými komunikačnými uzlami, ktoré spájali severné krídlo nemeckej obrany pred Červenou armádou s južným. Znemožňovali nemeckým vojskám plne využívať slovenské komunikácie na prepravu vojsk a materiálu na východný front a spôsobili im straty na živej sile a materiáli. Ozbrojeným vystúpením sa povstalecké Slovensko prihlásilo za ciele protihitlerovskej koalície a SNP sa stalo jedným z najvýznamnejších ozbrojených vystúpení európskej protifašistickej rezistencie.

To, že národné povstanie na Slovensku utrpelo koncom októbra 1944 porážku vôbec neznamená, že by sme bojové vypätie všetkých povstalcov aj zástoj povstaleckého zázemia nemali vysoko hodnotiť. Dvojmesačné udržanie povstaleckého územia v tyle sovietsko-nemeckého frontu bez výrazného príspevia a pomoci spojencov, rozsah, dĺžka a vojenský význam povstania ho zaraďuje k najvýraznejším antifašistickým vystúpeniam. Bol to významný príspevok k porážke fašizmu.

Aj po 70 rokoch patrí hlboká úcta a uznanie všetkým účastníkom povstania, ktorí statočne bojovali za demokraciu a bránili suverenitu Slovenska proti nemeckým votrelcom.

POZNÁMKY

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

Armáda v dejinách Slovenska : Zborník štúdií : Časť I. a II. Bratislava : [Slovenský zväz protifašistických bojovníkov], 1993. 140 s., 114 s.

BYSTRICKÝ, V. ed.: *Slovensko v rokoch druhej svetovej vojny. (Materiály z vedeckého sympózia). Časť 6. – 7. novembra 1990.* Bratislava : Predsedníctvo Slovenskej národnej rady, 1991. 170 s.

CSÉFALVAY, F. - KÁZMEROVÁ, L.: *Slovenská republika 1939 – 1945. Chronológia najdôležitejších udalostí.* Bratislava : Historický ústav SAV, 2007. 182 s. ISBN 978-80-969782-2-9.

CSÉFALVAY, F. - MIČEV, S.: *Deň po dni SNP.* Banská Bystrica : Múzeum Slovenského národného povstania, 2012. 107 s. ISBN 978-80-89514-18-2.

CSÉFALVAY, F. a kol. : *Vojenské dejiny Slovenska V. zväzok (1939 – 1945).* Bratislava : MAGNET PRESS SLOVAKIA s. r. o., 2008. 285 s. ISBN 978-80-89169-16-0.

CSÉFALVAY, F. a kol.: *Vojenské osobnosti dejín Slovenska 1939 – 1945.* Bratislava : Vojenský historický ústav, 2013. 283 s. ISBN 978-80-89523-20-7.

JABLONICKÝ, J.: *Povstanie bez legend. Dvadsať kapitol o príprave a začiatku Slovenského národného povstania.* Bratislava : Obzor, 1990. 360 s. ISBN 80-215-0077-8.

KORČEK, J., ed.: *Vojenské aspekty Slovenského národného povstania. Zborník príspevkov a materiálov z medzinárodnej vedeckej konferencie v Bratislave 23. – 24. 8. 1994.* Žilina : Vojenský historický ústav Bratislava, Ministerstvo obrany SR, 1994.

LÁNIK, J. a kol.: *Vojenské osobnosti československého odboje 1939 – 1945.* Praha : Ministerstvo obrany České republiky – Agentura vojenských informací a služeb 2005. Dostupné aj na internete: <http://vojenskaakademiehrance.ic.cz/pdf/voj_osbn.pdf>.

MIČEV, S. a kol.: *Slovenské národné povstanie 1944.* Banská Bystrica : Múzeum SNP v Banskej Bystrici, 2009. 208 s. ISBN 978-80-970238-3-6.

NOSKO, J.: *Takto bojovala povstalecká armáda.* Bratislava - Banská Bystrica : NVK International, Múzeum SNP Banská Bystrica, 1994. 230 s. ISBN 80-85727-20-X.

PREČAN, V. ed.: *Slovenské národné povstanie. Dokumenty.* Bratislava : Vydavateľstvo politickej literatúry, 1965.

PREČAN, V., ed.: *Slovenské národné povstanie. Nemci a Slovensko 1944. Dokumenty.* 1. vyd. Bratislava : EPOCHA, 1971.

RAJNINEC, J.: *Slovenské letectvo 1939 – 1944. 1. zv.* Bratislava : VITA MO SR, 1997. 158 s. ISBN 80-88842-09-3.

SEGEŠ, V. a kol.: *Vojenské dejiny Slovenska a Slovákov slovom a obrazom*. Bratislava : Ministerstvo obrany - Vojenský historický ústav, 2013. 407 s. ISBN 978-80-89523-18-4.

ŠTEFANSKÝ, V.: *Armáda v Slovenskom národnom povstaní*. Bratislava : Nakladateľstvo Pravda, 1984.

FOTOGRAFIE

Fotografie pochádzajú z nasledovných zdrojov:

- Múzeum Slovenského národného povstania Banská Bystrica,
- Vojenský historický ústav, Vojenský historický archív Bratislava,
- Vojenský ústrední archiv, Vojenský historický archív Praha.

TÉMY NA VEDENIE ZÁVEREČNEJ DISKUSIE

1. Čo bolo východiskom úspešného povstania, z čoho vychádzali pripravovatelia povstania, stručne charakterizujte rámcový vojenský plán povstania.
2. Vymenujte hlavné príčiny vzniku povstania (protinemecké nálady, kulminovanie odbojových nálad v lete 1944).
3. Charakterizujte priebeh začiatku povstaleckých bojov (do 8. septembra 1944).
4. Čo rozhodlo, nasadenie ktorej nemeckej divízie vyvolalo krízu v povstaleckej obrane.
5. Vojenský význam SNP.

POZNÁMKY

FotoAtak 2013

www.osveta.mil.sk

Vít'azné fotografie

1. miesto: npor. Ing. Igor ZÁVODNÝ
Kategória: 20 rokov OS SR fotoobjektívom
Koniec tankistom
VÚ 1102 Michalovce

2. miesto: rtm. Pavol FRTÚS
Kategória: 20 rokov OS SR fotoobjektívom
Úcta hrdinom SNP
VÚ 1090 Topoľčany

3. miesto: kpt. Ing. Martin MIKLAN
Kategória: 20 rokov OS SR fotoobjektívom
Nesklameme
VÚ 1062 Trenčín

1. miesto: kpt. Richard PODOBA
Kategória: Vojenský profesionál
cyklus - Ženy v OS SR
VÚ 8116 Trenčín

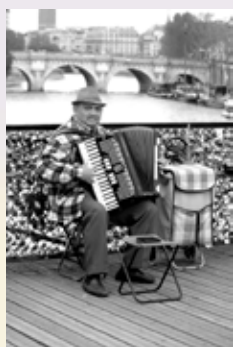
2. miesto: Miroslava MINDÁROVÁ
Kategória: Vojenský profesionál
cyklus - genpor. Ing. Peter Vojtek
VÚ 9994 Nemšová

3. miesto: npor. Ing. Peter POLDRUHÁK
Kategória: Vojenský profesionál
Výsadok
VÚ 1046 Nitra

1. miesto: František MINDÁR
Kategória: Voľná tvorba
Konečne koniec vojny?
VÚ 8116 Trenčín

2. miesto: Vladimír KROČAN
Kategória: Voľná tvorba
cyklus - Lesk a bieda Paríža
rodinný príslušník

3. miesto: plk. v. v. JUDr. Štefan MAJTÁN
Kategória: Voľná tvorba
cyklus - Špicatá architektúra
PK Trenčín

Galéria MIL 2013

Vít'azné práce

1. miesto: plk. v. v. Ing Stanislav NEŠTICKÝ
Kategória: Maliarstvo - sochárstvo
Zrodenie farieb
PK Trenčín

2. miesto: mjr. v. v. Ing. Jozef TOKÁR
Kategória: Maliarstvo - sochárstvo
Zimná krajina
PK Trenčín

3. miesto: Stanislav LUBINA
Kategória: Maliarstvo - sochárstvo
Pohľad dnu
PK Trenčín

1. miesto: Júlia PAVLÁTKOVÁ
Kategória: Úžitkové umenie
paličkovaná dečka
PK Trenčín

2. miesto: Katarína VOZÁRIKOVÁ
Kategória: Úžitkové umenie
paličkovaný obraz - Strom
PK Trenčín

3. miesto: Zdenka NAVRÁTILOVÁ
Kategória: Úžitkové umenie
košík upletený z papiera
AOS Liptovský Mikuláš

1. miesto: Ladislav TKÁČIK
Kategória: Detská tvorba
Pilot
PK Prešov

2. miesto: Lukáš VOJTEK
Kategória: Detská tvorba
Moja mama
rodinný príslušník

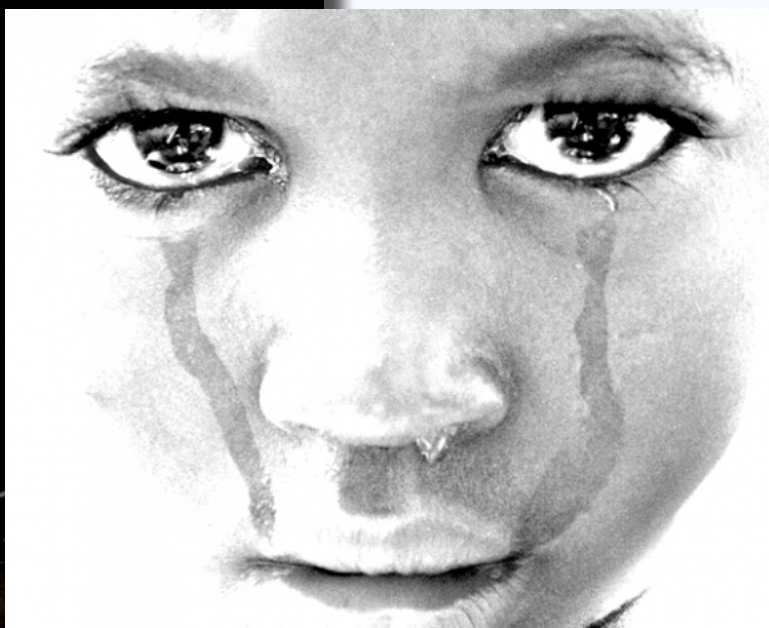

3. miesto: Katarína BARAN - TOMÍKOVÁ
Kategória: Detská tvorba
Centrum Žiliny
rodinný príslušník

Ochrana ľudských práv a práv detí v prípade ozbrojeného konfliktu

*„ Či sa počas mieru a pokoja nenájde nejaký spôsob,
ako založiť organizácie, ktoré by sa prostredníctvom
nadšených, obetavých a na tento účel spôsobilých odborníkov
starali o vojakov ranených vo vojne?...
Ľudí ochotných k takejto dobrovoľnej obetavej
práci nájdeme viac, ako si myslíme...“*

Henry Dunant

ISBN 978-80-89609-04-8

